

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ve SANAT TARİHİ
(PROTOHİSTORYA ve ÖNASYA ARKEOLOJİSİ)
ANABİLİM DALI**

**"M.Ö. II.BİNDE ANADOLU'DA BULUNAN MÜHÜR ve
MÜHÜR BASKILARI ÜZERİNDE KARIŞIK VARLIKLAR"**

43774

**Hazırlayan
Birol ALPARSLAN**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr.Aliye ÖZTAN**

ANKARA-1995

A.Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi
Bilal Alpazba'ın, M.Ü. Baskı Basın Bilimleri
Enstitüsü'nde hazırladığı "Başlık" başlıklı tezini değerlendirmek üzere
revlendirilen jürimiz, Prof. Dr. Kerem Erce başkanlığında, 3/11/1996 günü
10.30'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplandı.

Tezin;

- a) 6,5 (altmış beş) puan ile başarılı sayılmasına,
b) düzeltilmek üzere iadesine,
c) reddine,

Oybirliği/Oyçokluğu ile karar verildi.

Prof. Dr. Hella Fuchs
H. Fuchs
Üye

Prof. Dr. Hüseyin Ertural
Üye

Skany
496 -

Doc Dr. Aliye 627
Uye

ANKARA UNIVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğü

Day: 741
 Date: 5 SUBAT 1996

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİBLİOGRAFYA.....	III
KISALTMALAR.....	IX
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1
1. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA TASVİR EDİLEN KARIŞIK VARLIKLAR.....	6
I. İNSAN VÜCUTLU KARIŞIK VARLIKLAR.....	6
A. KANATLI ADAM	6
B. KUŞ-ADAMLAR	8
C. BOĞA BAŞLI ADAM	15
D. ASLAN BAŞLI İNSANLAR (ASLAN-ADAM).....	16
E. KOYUN, KEÇİ ve SIĞIR-ADAMLAR	21
II. ÇİFT BAŞLI TEK VÜCUTLU VARLIKLAR	23
III. SFENKSLER	25
IV. GRİFONLAR	34
V. ÇİFT BAŞLI KARTALLAR	39
VI. ASLAN BAŞLI KARTAL (IMDUGUD).....	42
VII. İNSAN BAŞLI KUŞ	45
VIII. BOĞA BAŞLI BALIK	46
IX. ASLAN BAŞLI BALIK	46
X. KEÇİ-BALIK (ŞUHURMAŞŞU).....	47
XI. BALIK-İNSAN	49
XII. KANATLI ASLAN (ASLAN EJDERİ).....	52

XIII. BOĞA-ADAM.....	54
2. ESKİ HİTİT ÇAĞINDA KARIŞIK VARLIKLAR.....	63
A. KUŞ-ADAM.....	64
B. BOĞA-ADAM.....	65
C. SFENKS.....	66
D. GRİFON.....	66
E. ÇİFT BAŞLI KARTAL.....	67
3. HİTİT İMPARATORLUK ÇAĞINDA KARIŞIK VARLIKLAR.....	68
A. ÇİFT BAŞLI KARTAL.....	68
B. ASLAN-ADAM.....	69
C. BOĞA-ADAM.....	70
D. SFENKS.....	70
E. AUTİ- (İNSAN ASLAN BAŞLI KARIŞIK VARLIK).....	71
F. GRİFON.....	71
4. HİTİT METİNLERİNDE GEÇEN KARIŞIK VARLIKLAR.....	73
5. M.Ö. II. BİNDE TASVİRLİ SANAT ESERLERİNDE KARIŞIK VARLIKLAR.....	79
ABSTRACT	86
SONUÇ	88
KATALOG	95
LEVHALAR	148

BİBLİOGRAFYA

- AKURGAL, 1987;** E.Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, İstanbul 1987.
- ALEXANDER, 1978;** R.L. Alexander, "The Tyszkiewicz Group of Stamp Cylinders", Anatolica 5 (1973-76), 1978, s.141-215.
- ALP, 1972;** S.Alp, Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri, Ankara 1972.
- , 1991; S.Alp, Hethitische Briefe aus Maşat Höyük, Türk Tarih Kurumu Yayınları V-35, Ankara, 1991.
- ALKIM, 1974;** U.B.Alkım, Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından V.Seri-Sa.32, İslâhiye Bölgesi Araştırmaları, Sa.I, Ankara, 1974.
- BALTACIOĞLU, 1995;** H.Baltacıoğlu, Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Altı Kült Görevlisi Kabartması Konusunda Bazı Gözlemler, Ankara 1995.
- BARNETT, 1982;** R.D.Barnett, Ancient Ivories in the Middle East, Jerusalem, 1982.
- , 1975; R.D.Barnett, A Catalogue of Nimrud Ivories, London, 1975.
- BERAN, 1958;** T.Beran, "Glyptische Funde", MDOG 91 (1958), s.39-48.
- , 1967; T.Beran, Die Hethitische Glyptik von Boğazköy, Berlin 1967.
- BEYER, 1982;** D.Beyer, A L'occasion D'une Exposition, Meskéné-Emar, Dix ans de travaux 1972-1982, Mission Archéologique de Meskéné-Emar, Paris 1982.
- BITTEL-GÜTERBOCK, 1935;** K.Bittel, H.G.Güterbock, Boğazköy I. Neue Untersuchungen in der Hethitischen Hauptstadt, Berlin 1935.
- BITTEL, 1941;** K.Bittel, R.Naumann, H.Otto. Yazılıkaya. Architektur. Felsbilder Inschriften und Kleinfunde, Leipzig. 1941
- , 1957_a; K.Bittel, "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Boğazköy im Jahre 1956", MDOG 89, 1957, s.5-36.
- , 1957_b; K. Bittel, R. Naumann, T.Beran, R.Hachmann, G. Kurth, Boğazköy III, Funde aus den Grabungen 1952-1955, Berlin 1957.
- , 1975; K.Bittel, H.G.Güterbock, G.Neumann, P.Neve, H.Otten, U.Seidl, Boğazköy V, Funde aus den Grabungen 1970 und 1971, Berlin 1975.
- , 1976; K.Bittel, Die Hethiter, München, 1976.

BLACK-GREEN 1992; J.Black-A.Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. An Illustrated Dictionary, London, 1992.

BOEHMER-GÜTERBOCK, 1987; R.M.Boehmer-H.G.Güterbock, Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy, Grabungskampagnen 1931-1939,1952-1978, Berlin, 1987.

BOSSERT, 1942; H.Th. Bossert, Altanatolien. Kunst und Handwerk in Kleinasien von den Anfängen bis zum Völligen Aufgehen in der Griechischen Kultur. Berlin 1942.

, 1951; H.Th.Bossert, Altsyrien, Berlin 1951.

, 1959; H.Th.Bossert, Janus und der Mann mit der Adler-Oder Greifenmaske, in Het Nabije Osten, İstanbul, 1959.

BRANDESTEIN, 1943; C.G. von Brandestein, "Hethitische Götter nach Bildbeschreibungen in Keilschrifttexten" MVAeG 46, 2, Leipzig, 1943.

BUHL, 1982; M.L.Buhl, "Zu einem Rollsiegel aus dem Dänischen Nationalmuseum", 28. Rencontre Assyriologique Internationale in Wien. 6-10 Juli 1981, AfO 19, 1982. p.252-256.

CHAMPDOR, 1991; A.Champdor, Mısır'ın Ölüler Kitabı Brithish Museum'daki Ani Huneter, Anhai Papiruslarına Göre, (Çev. Suat Tansuğ), Ruh ve Madde Yayınları. İstanbul, 1991.

DARGA, 1973; Karahna Şehri Kült-Envanteri, İstanbul1973.

, 1992; A.M.Darga, Hitit Sanatı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları 56, İstanbul. 1992.

DESSENNE, 1957; A. Dessenne, Le Sphinx. Etude iconograhique des origines à la fin du seconde Millénaire. Paris 1957.

EBERT, 1924-32; M.Ebert, "Sphinx",RIV XII. s.336-339.

EMRE-ÇINAROĞLU, 1993; K. Emre, A. Çınaroğlu, "A Group of Metal Hittite Vessels from Kınık-Kastamonu", Nimet Özgüç'e Armağan. Aspects of Art and Iconography Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüç, Ed.M.J.Mellink, E. Porada, T.Özgüç. Ankara 1993, s.675-713.

ERKANAL, 1993; A.Erkanal, Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları, (Die in Anatolien vorkommenden altsyrischen Siegel und Siegelabdrucke), Türk Tarih Kurum Yayınları, VI. Dizi.-Sa.42, Ankara, 1993.

, 1980; A.Erkanal, "Eflatun Pınar Anıtı", Bedrettin Cömert'e Armağan. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi. Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Ankara 1980, s.287-301.

- ERTEM, 1965;** H.Ertem, Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı: 157, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.
- FRANKFORT, 1954;** H.Frankfort, The Art and Architecture of the Ancient Orient, Hardmonsworth, 1954.
- GARELLI, 1975;** P.Garelli & D.Collon, Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum, Part VI, London, 1975.
- GOLDMAN, 1956;** H.Goldman, M.J. Mellink, I.J. Gelb, F.R.Matson, Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Volume II, from the Neolithic through the Bronz Age. New Jersey, 1956.
- GONNET, 1975;** H.Gonnet, Catalogue des Documents Royaux Hittites du IIe Millénaire Avant J.-C., Paris 1975.
- GREEN, 1986;** A. Green, "A Note on the Assyrian "Goat-Fish", "Fish-Man" and "Fish-Woman", IRAQ XLVIII, 1986, s.25-37.
- GÜTERBOCK, 1940-42;** H.G. Güterbock, Siegel aus Boğazköy II, AfO Beihefte 5,7, Berlin 1942.
- GÜTERBOCK, 1943;** H.G. Güterbock, "Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları", Belleten 26. sayıdan ayrı basım, TTK, Ankara 1943. s.273-293.
- HASS, 1986;** V. Hass, Magie und Mythen in Babylonien, von Dämonen, Hexen und Beschöhrungs Priestern, Gifkerdorf. 1986.
- HOGART, 1920;** D.G. Hogarth, Hittite Seals. With Particular Reference to, The Ashmolean Collection, Oxford, 1920.
- HOMEROS;** Homeros, İlyada. (Çev. A.Erhat-A. Kadir). Can Yayınları, İstanbul. 1993.
- HROZNY, 1952;** B.Hrozny, Inscriptions Cunéiformes du Kültépé, Vol.II, Monografie Archivu Orientalniho, Ed.By. J.Rypka, Vol.XIV., Praha, 1952.
- KINAL, 1952;** F.Kinal, "İanus'un Menşei Mezopotamya mıdır?" Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt X., Sayı 1-2, Ankara 1952, s.105-109.
- KOLMEYER, 1983;** "Felsbilder hethitischen Grossreich-zeit", Acta Praeshistorica et Archaeologica 15, 1983, s.7-154.
- KRAMER, 1990;** S.N.Kramer, Tarih Sumer'de Başlar, (Çev. Muazzez İlmiye Çığ), TTK Yayınları X.Dizi, Sayı, 11, Ankara, 1990.

LOON, 1985; M.N. van Loon, Anatolian in the Second Millennium B.C., Leiden 1985.

MATOUŠ, 1984; L.Matouš & M.Matousova-Rajmova, Kappadokische Keilschrifttafeln mit Siegeln, aus den Sammlungen der Karlsuniversität in Prag, Prag, 1984.

MATZ, 1928; F.Matz, Die Frühkretischen Siegel, Eine Untersuchung Über Das Verden des Minoischen Stiles, Leipzig 1928.

MELLINK, 1987; M.J.Mellink, "Anatolian Libation Pourers and the Minoan Genius", Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds, Papers Presented in Honor of Edith Porada, (eds. A.E.Parkas, P.O.Harper, E.B. Harrison), s.65-72, Mainz on Rhine, 1987.

NEVE, 1987; P.Neve, Hattuscha, Information, İstanbul 1987.

,1992; P.Neve, "Die aktuellen Ausgrabungen in der Oberstadt", Antika Welt, s.2-88, 1992

, 1985; P.Neve, "Die ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 1984" Archäologischer Anzeiger, 1995, s.323-352.

ÖZGÜÇ, 1947; N.Özgüç, "Two Hittite Seals": AA X/3, 1947, s.234-240.

, 1949; T.Özgüç-N.Özgüç, Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947, Türk Tarih Kurumu Yayınları, V-7, Ankara.

, 1953; T.Özgüç-N.Özgüç, Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949, Ausgrabungen in Kültepe Bericht Über die im Auftrage der Türkischen Historischen Gesellschaft. 1949 Durchgeführten Ausgrabungen, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından V. Seri-No.12, Ankara, 1953.

, 1958; N.Özgüç, "Kaniş Karum'unda Ib Tabakasının Mühürleri-Die Siegel der Schicht Ib Karum-Kaniş von Kültepe" Belleten, XXII/85, 1958, s.1-19.

, 1959; N.Özgüç, "Seals from Kültepe", Anatolia IV, 1959, s.43-53.

, 1965; N.Özgüç, Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu-The Anatolian Group of Cylinder Seal Impressions from Kültepe, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, V.Seri, Sa.22, Ankara, 1965.

,1968_a; N.Özgüç, Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları-Seals and Seal Impressions of Level Ib from Karum Kanish, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, V. Seri, s.25, Ankara, 1968.

, 1968_b; N.Özgüç, "New Light on the Dating of the Levels of the Karum of Kanish and of Acemhöyük near Aksaray": Chronologies in Old World Archaeological Seminar of Columbia University, 1966-1967; AJA 72, 1968,

p.318-320.

, 1971; N.Özgüç, "Niğde Çevresinde Bulunmuş Bir Damga Mühür ve Acemhöyükten Dört Mühür Baskısı", Anadolu (Anatolia) XV, 1971, s.9-27.

, 1976; N.Özgüç, "Acemhöyükte Bulunmuş Olan Bir Fildişi Kutu ve Bir Kurşun Figürin Kalıbı", Belleten, C.XL, Ekim 1976, No:160, s.547-555.

, 1977; N.Özgüç, "Acemhöyük Saraylarından Bulunmuş Olan Mühür Baskıları": Belleten XLI/162, 1977, s.357-381.

, 1979_a; N.Özgüç, "Gods and Goddesses With Identical Attributes During the Period of Old Assyrian Trade Colonies", Florilegium Anatolicum-Mélanges Offerts à Emmanuel Laroche, Paris 1979, s.277-288.

, 1979_b; N.Özgüç, "Acemhöyük'ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları", Belleten XLIII/169-172, 1979, s.179-288.

, 1980; N.Özgüç, "Seal Impressions from the Palaces at Acemhöyük", in Edith Porada ed., Ancient art in Seals, Princeton, 1980. s.61-86.

, 1983; N.Özgüç, "Sealings from Acemhöyük in the Metropolitan Museum of Art", New York: (Eds. R.M. Boehmer and H.Hauptmann). Beiträge zur Altertumskunde Kleinasien, Festschrift für Kurt Bittel, Mainz am Rhein, 1983. s.349-360.

, 1986; N.Özgüç, "Two Seal Impressions from Kültepe and the Kırıkbayır Relief" (Eds. M.K.-Buccellati, P.Matthiae and M. van Loon) Insight Through Images, Studies in Honor of Edith Porada, Bibliotheca Mesopotamica 21, Malibu, 1986. s.197-200.

, 1987; N.Özgüç, "Samsat Mühürleri", Belleten LI/200, 1987, s.429-439.

, 1989; N.Özgüç, "Bullae from Kültepe" (Eds. K.Emre, M.Mellink, B.Hrouda and N.Özgüç). Tahsin Özgüç'e Armağan, Anatolia and the Ancient Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç. Ankara, p.377-405, 1989.

, 1991; N.Özgüç, "The Composite Creatures in Anatolian art During the Period of Assyrian Trading Colonies" (Eds. M.Mori, H.Ogawa, M.Yoshikawa). Near Eastern Studies. Dedicated to H.I.H. Prince Takahito Mikasa on the Occasion of His Seventy-Fifth Birthday, Wiesbaden, 1991, p.293-317.

ÖZGÜÇ, 1978; T.Özgüç, Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar, Excavations at Maşat Höyük and Investigations in Its Vicinity. Türk Tarih Kurumu Yayınları V.Dizi-Sa.38, Ankara 1978.

, 1993; T.Özgüç, "Studies on Hittite Relief Vases, Seals, Figurines and Rock-Carvings", Nimet Özgüç'e Armağan, Aspects of Art and Iconography Anatolia and Its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç, Ed.M.J.Mellink, E. Porada, T.Özgüç. Ankara 1993, s.473-499.

OSTEN, 1937; H.H. von der Osten, The Alishar Hüyük Seasons of 1930-1932, Part II. OIP XXIX, Chicago, 1932.

PORADA, 1987; E.Porada, "Introduction, Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds, Death and Life in the Ancient and Medieval Words:" Papers Presented in Honor of Edit Porada. (Eds. A.E.Parkas, P.O.Harper, E.B.Harrison), Mainz on Rhine, 1987.

PUHVEL, 1984; J. Puhvel, Hittite Etymological Dictionary. Vol. 1. 1984.

RIA, ; "Greif" Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. s.633-639

ROST, 1961; L.Rost, "Zu den hethitischen Bildbeschreibungen" (I. Teil), MIO VIII/2, 1961 s.161-217.

SCHAEFFER, 1956; C.F.A. Schaffer, E.Laroche, H.G.Güterbock., "Materiaux pour l'etude des relations entre Ugarit et le Hatti", Ugaritica III, Mission de Ras Ras Shamra 8, ed.by C.F.A. Schaeffer, Paris 1956, s.1-163.

ŞAHİN, 1992; N.Şahin, "Korinth Seramiğinde Heraldik Sphinx ve Kutsal Ağaç İkonografisi", Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi, VI, İzmir-1992, s.107-127.

TOSUN-YALVAÇ, 1989; M.Tosun, K.Yalvaç, Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1989.

TUNCA, 1975; Ö.Tunca, "Catalogue des Sceaux-Cylindres du Musée Régional d'Adana", Syro-Mesopotamian Studies. 3/1.Malibu. 1979, p.5-18.

ÜNAL, 1980; A.Ünal, "Hititlerde Ölümlere Sunulan Kurban Hakkında Bazı Düşünceler", Anadolu (Anatolia), XIX, 1975/1976, s.165-174, Ankara, 1980.

KISALTMALAR

AA; Artibus Asiae (Ascona).

AfO; Archiv für Orientforschung, Beih=Beiheft (Berlin/Graz/Horn, N.-Ö.).

AJA; American Journal of Archaeology (Baltimore).

A.M.M.; Anadolu Medeniyetleri Müzesi

ANADOLU/ANATOLIA; Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski
Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi (Ankara).

BELLETEN; Türk Tarih Kurumu, Belleten (Ankara)

IRAQ; Iraq (London).

Kt.; Kültepe

MDOG; Mitteilungen der Deutschen Orientgesellschaft (Berlin).

MIO; Mitteilungen des Instituts für Orientforschung (Berlin).

MVAeG; Mitteilungen der Vorderasiatisch-Egyptische Gessellschaft.

OIP; Oriental Institute Publications (Chicago).

RIA; Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie
(Berlin/Leipzig).

RIV; Reallexikon der Vorgeschichte (Berlin 1924-32)

TTK; Türk Tarih Kurumu

vd.: ve devamı.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, ülkemizde bulunmuş veya sistematik kazılarda çıkartılmış ve Türkiye Müzelerinde korunan yayınlanmış mühür ve mühür baskılarından yararlanılarak, karışık varlıkların sınıflandırılması yapıldı. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarla tesbit edilen karışık varlıkların, topluca bir sunumu olan çalışmamız, daha önce ortaya konmuş çalışmaları destekleyici niteliktedir. Bugüne kadar bu konuda yapılan çalışmalar gözönüne alınmış ve karışık varlıkların tanımlamalarında araştırmacıların adlandırmaları esas alınmıştır.

Henüz yayınlanmamış malzemeler değerlendirme dışında bırakılırken, orjinal eserler üzerinde çalışma olanağımız olmadığından sadece kütüphane çalışması ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmamızda Prof.Dr.Nimet ÖZGÜÇ'ün "The Composite Creatures in Anatolian art During the Period of Assyrian Trading Colonies" adlı çalışması, büyük ölçüde yol gösterici oldu.

Birol ALPARSLAN
Ankara, Eylül-1995

GİRİŞ

Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan buluntular içinde, insanların ilgisini çeken bir grup da, dinle ilgili olanlardır. Ortaya çıkışıyla birlikte insan, kendisine ilişkin bir takım soruları da beraberinde getirmiştir. Araştırıp, bulan yaşamı boyunca birçok şey ortaya koyan insanlar için birgün gelip bütün bunların yok olacağı korkusu kendilerine nerden gelip, nereye gideceği sorularını yöneltmelerine neden olmuştur. Belki de ölümle karşılaşan insan doğaüstü fikrine sahip olmuş ve onu görmekte olduğunun ötesinde ümit etmek istemiştir. Ölüm insan için ilk bilinmeyen oldu. İnsanlar düşüncelerini görünürden görünmeyene, geçiciden sonsuza, insanlıktan tanrısallığa yükseltti. Bu düşüncelerini kendi uslarında imgelerle çözmeye çalışmışlar, imgeleri bazen tanrı, bazen mekan bazen de fantastik varlıklar olarak yazılı metinlerde ve tasvirli sanat yapıtlarında tanımlamışlardır. Bu mekanları cennet, cehennem ve tanrı mekanları olarak tasarlamışlardır. Tanrıları çeşitli biçimlerde, fantastik varlıkları ise bazen tanrısallık, bazen de tanrı hizmetkârı olarak karışık varlıklar şeklinde düşünmüşlerdir.

Bizim konumuzu oluşturan fantastik varlıklar, birden çok hayvan ya da insan-hayvan melezlerinden oluşur. Bu varlıklar Yunanca'da "demon" olarak adlandırılır. Demon kelimesi Latince kökenli olup; tanrı, melek, şeytan cin ve ruh anlamına gelir. Bazen iyilikle bazen de kötülükle ilgili yorumlanırlar.

Çeşitli bilim adamlarınca kültürlerin doğduğu ve geliştiği yer olarak adlandırılan Mezopotamya, tanrıların ve tanrısallık varlıklarının da beşiği olmuştur.

¹ ÖZGÜÇ, 1991: s.292.

Tezimizin konusu olan "M.Ö. II. Binde Anadolu'da Bulunan Mühür ve Mühür Baskıları Üzerinde Karışık Varlıklar"ı incelerken Mezopotamya kökenlerine ve Anadadolu çevre kültürlerdeki tasvirleri hakkında da bilgi sunacağız. Anadolu'yu M.Ö. II. binde bağımsız bir kültür bölgesi olarak görmek mümkün değildir. Anadolu yerli halkları da kendilerine özgü tanrı fikri geliştirmiş ama Mezopotamya ile olan yakın ilişki sonucunda onun panteonu ile birlikte yoğrulmuştur.

Tanrı fikrinin oluşumuyla birlikte demonlar da, çeşitli yollarla tanrılar arasına girmişlerdir. Tanrılar tarafından yaratılan demanlor, tanrılara hizmet eder, onlarla beraber aynı tanrısal mekanı paylaşır ve tasvirlerinde birlikte gösterilir. Hatta bazan onların yerine tasvirlerde yer alır. Tanrılar gibi onlar da insanların kaderleriyle oynarlar. Ancak asıl görevleri insanlarla tanrılar arasında bulunan hiyerarşik boşluğu doldurmaktır. Yani tanrılarının demonlara verdikleri görevi yerine getirirler. Bu nedenle demonlar insanlara bazen iyilik yaparken bazen de kötülük yaparlar². Örneğin; insanların ölümler dünyasına geçmesini kolaylaştırdıkları gibi, onların oraya gitmelerini de zorlaştırırlar³. Bazen de Mısır'da olduğu gibi, tanrılar tarafından yargılanmış olan ruhları cezalandırırlar⁴. Mısır'da, ruhların Osiris'e kabul edilmeden önce itiraflarda bulunması ve tanrılar (Toht ve Anubis) tarafından tartışılmasından sonra, Osiris'e ulaşmayan ruhlar timsah ağızlı-suaygırı karışımı demon tarafından cezalandırılır.

Tanrılarının bir takım işlerini yüklenen ve onları koruyan da demonlardır. Tanrılarla beraber tasvir edilen demonlar; Tanrı Ea (sumerce=Akadca Ea) yer altı okyanusunda yaşar ve kutsal varlığı keçi-balık (Šuhurmaššu)'tır ve tasvirlerde onunla birlikte tasvir edilmiştir. Aynı şekilde; Gök Tanrı An (Anu) ise iki tane kutsal yaratığa sahiptir. Bunlardan birisi Lamassu (kanatlı boğa gövdeli-insan başlı) diğeri Asakku'dur

² FORADA, 1987; s. 1.

³ HAAS, 1986; s.17.

⁴ CHAMPDOR, 1991; s.16

(Asur saray ve mabetlerinin girişinde koruyucu olarak Lamassular yapılmıştır)⁵. Bereket tanrısı Ninurta'nın (Ningirsu) kutsal hayvanı İmdugud'tur. Aslan başlı kartal olarak betimlenir. Babil'in milli tanrısı Marduk'un kutsal hayvanı da Mušhuššu'dur. Mušhuššu ejder başlı ve yılan vücutlu olarak tanımlanır.

Aslında insanlar demonları kendi korku ve sadistliklerini etkili kılmak için, rahipler ve yöneticiler (erk sahipleri) ise halk üzerinde baskı kurmak için oluştururlar⁶. Böyle oluşan demonlar genellikle insanlar öldükten sonra onların ruhlarından kaynaklanır. İdareciler halk tarafından demonmuş (çok sevildiğinden ya da çok korkulduğundan) gibi gösterilir ya da kırallar kendilerini ölümsüzleştirerek tanrı ya da demonlaşmak isterler.

Demonların ortaya çıkmasındaki bir başka neden ise "ruhların ölümlüler alemine geçmesi için gereken ayinlerin yapılmaması ya da ölü gömme adetlerinin yerine getirilmemesi onların ruhlarına azap verir ve böylece insanlara sataşmaya başlarlar" diye metinlerde anlatılır. Bunun için en güzel örnek: "Homeros'un İlyada'sında, Menoitos'un oğlu Patroklos, Hektor tarafından öldürülmesinden sonra, Hades kapılarından içeri girememiş ve Akhilleus'a ruhu görünerek Hades'e giremediğini, Hades kapıları önünde azap çeken ruhların olduğunu, bu nedenle gerekli törenlerin yapılmasını" istemesidir. Böylece, azap içinde dolaşan ruhlar insanlara musallat olur ve insanlar da bu tür ruhları demonlaştırır. Aynı şekilde Mısır ve Sumer inançlarında da ruhların ölümlüler dünyasına geçmesi için bir takım törenlerin yapılması gerekir. Sumer inancında ölümlüler dünyası yabancı memleket anlamına da gelen "kur" kelimesiyle özdeşdir. Ruhların oraya gidebilmek için özel bir sandalcının sürdüğü bir sandal ile "insan yutan" bir nehri geçmesi gerekir⁷. Bu nedenle mezarlara kayıklar ve

⁵ BLACK-GREEN, 1992; s.115.

⁶ HAAS, 1986; s.22 vd.

⁷ HOMEROS; XIX. BÖLÜM, s.433-442

⁸ KRAMER, 1990; BÖLÜM 21, s.133.

ölüler dünyasına yapacağı yolculuk için yiyecekler bırakılırdı. Ölüler için bu tür törenler eğer düzenlenmezse, onların ruhlarının başı boş serseriler gibi dolaşıp insanları rahatsız edeceğine inanılırdı. Bu da insanların o ruhlardan korkmasına ve onları demonlaştırmasına neden olurdu.

Demonlar aynı zamanda şehir düzenini de sağlarlar. Bu demonlardan birisi olan Rabisu, yer altından gelen demon Gallu ve yer altı dünyasının bekçisi demon Isumu ile birlikte bütün şehir hiyerarşisini oluşturur ve insan yaşamını düzenlerler. Böylece Rabisu demonu ismiyle idareciler, halka sözlerini geçirmiş ve onları bu yolla sömürmüşlerdir.

Mezopotamya halkının büyük korkusu ve hayatlarının düzenleyicisi olan demon-lar, insanların günlük yaşamına çok fazla girmiştir. Bu nedenle dillerinde "şşş" sesinin fazla olduğu halkların dillerini demon seslerine benzetmişler ve onlardan korkmuşlardır. Bu halklar arasında Hurriiler ve Lulubiler yer alır⁹.

İnsanlar tarafından kendi uslarında oluşturdukları ve imgeleştirdikleri demonlar çoğunlukla karışık varlıklar ve korkunç yaratıklar olarak karşımıza çıkar.

Tezimizin konusu olan "M.Ö. II. Binde Anadolu'da Mühür ve Mühür Baskıları Üzerinde Karışık Varlıklar"ı, kullanım amaçları ve ikonografik özelliklerine göre sınıflandırmaya çalışacağız. Böylece karışık varlıkların bu dönem insanı üzerindeki etkilerini ortaya koymak mümkün olacaktır.

Bu sınıflandırma yapılırken mümkün olduğu kadar Anadolu'da yapılan sistematik kazılardan ve Anadolu'nun çeşitli kentlerinde bulunan müzelerdeki mühür

⁹ HAAS, 1986; s.22 vd.

ve mühür baskıları incelenmiştir. Dünya müzelerinde Anadolu kökenli olarak bilinen mühür ve mühür baskılarının çıkış noktaları ve gerçekliği tartışma konusudur. Bu nedenle bu müzelerde bulunan mühür ve mühür baskılarına tezimizde gerektiği zaman yer verilmiştir.

Hitit dönemi mühürleri, Asur Ticaret Kolonileri ağı'na oranla daha az tasvire sahiptir. Bu nedenle de Hitit mühürleri üzerinde bulunan karışık varlıkların sayısı oldukça azdır. Ancak var olan bütün tasvirler, Asur Ticaret Kolonileri ağı'nın Hitit sanatına bıraktığı bir mirastır. Bunun doğal bir sonucu olarak, tezimizde Asur Ticaret Kolonileri ağı'na daha çok yer verdik. Karışık varlıkların açıklamalarını bu bölümde yaptık. Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk dönemi mühürlerine ise önemli örneklerle değindik ve bu bölümlerden sonra sonra Hitit metinlerinde karışık varlıkların adlarını saptamaya çalıştık. Son olarak'da M.. II. Bin'de, mhrclk dışındaki diğer sanat eserlerinde bulunan karışık varlık tasvirlerine kısaca değinerek örnekler verdik.

1. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA TASVİR EDİLEN KARIŞIK VARLIKLAR

I. İNSAN VÜCUTLU KARIŞIK VARLIKLAR

Karışık varlıklar Anadolu'da, Asur Ticaret Kolonileri Çağının, gerek erken gerekse geç safhalarında mühürler ve diğer malzemeler üzerinde tasvir edilmiştir¹⁰. İnsan vücutlu karışık varlıklar ise; insan vücutlu ve insan başlı kanatlı varlık, kuş-adam (a. kuş başlı-kanatlı, b. kuş başlı-insan gövdeli kanatlı ya da kanatsız insan), boğa başlı insan gövdeli varlıklar, insan vücutlu aslan başlı varlıklar (kanatlı-kanatsız), koyun adam gibi gruplar altında incelenecektir. Bütün bu karışık varlıkları demon olarak adlandıracağız (aslan-demon, grifon-demon gibi).

A. KANATLI ADAM

İnsan başlı, insan vücutlu ve ayaklı, kanatlı olarak tasvir edilen varlığın, elimizdeki tek örneğini bulla üzerinde bir damga mühür baskısı oluşturur (Lev.I,a)¹¹. Üç perçemi saç örgüsü bandıyla çevrilmiş olup, mührün orta alanında, karşılıklı tek dizleri üzerine çömelmiş, diğer ayakları birbirine değecek şekilde duran, birer ellerinde, üzerinde "sign-royal" motifi bulunan bir alem tutan, diğer elleriyle bu motifi yücelten, kanatları aşağı sarkık ve tüyleri çizgiyle belirtilerek yapılmış, sakallı ve yuvarlak başlıklı kanatlı iki adam tasvir edilmiştir.

N.Özgüç bu yaratığı "Kanatlı Tanrı" olarak nitelendirir¹². Bu tür varlıklar, bir alemin her iki yanında tasvir edilmiş olan kahraman (Gılgamesh) figürüne daha yakındır

¹⁰ ÖZGÜÇ, 1968; s.7

¹¹ ÖZGÜÇ, 1989; s.396, fig. 116-117, 4

¹² ÖZGÜÇ, 1991; s.304, şek.21.

ve sıklıkla da tasvir edilmiştir. Sign-royal motifli alem taşıyan boğa-adamlar da bu varlıklarla özdeş olabilir ve onlar da sıklıkla mühürler üzerinde tasvir edilmişlerdir. Geç Asur sanatında tasvir edilen bu tür karışık varlıkların, kanatları kelebek kanadı gibi bir kanat üstte bir kanat altta olmak üzere yapılmıştır ve "cin" olarak adlandırılmışlardır. Bu nedenle bu varlıkları "cin" olarak da kabul edebiliriz. Asur kabartmalarında ve küçük sanat eserlerinde sıklıkla rastlanan bu tür varlıklar "grifon" özellikleriyle ortaya çıkar. Geç Asur sanatında bazen bu tür cinler boynuzlu başlıkla tasvir edilmiştir. Böylece bu varlıklara tanrısal bir özellik kazandırılmış olur¹³.

Geç Asur sanatında erkek veya dişi olarak gösterilen bu tür cinler bazen bir elinde kozalak bir elinde stula tutar biçimde tasvir edilmişlerdir. Akad metinlerinde "Aladlammû" olarak bilinen ve ölümsüz olduğuna inanılan bu tür varlıkların insanlara akıl verdiğine inanılırdı¹⁴.

Bizim örneğimizdeki varlık (Lev.I,a), biçim bakımından Geç Asur örneklerinden farklı olmakla beraber, köken olarak Mezopotamyalı olmalıdır. Ancak kanat şekli, vücut hatları ve taşıdığı alâmet nedeniyle yerel özelliklere sahiptir. Bu özellikleriyle Tanrı Şamaş olmalıdır. Bir başka olasılık da yukarıda belirttiğimiz gibi, bunları kahraman (Gılgameş) veya boğa-adamlarla özdeş özellikte tanımlamak gerektiğidir.

¹³ BLACK & GREEN, 1992; s.86.

¹⁴ BLACK-GREEN, 1992; s.88.

B. KUŞ-ADAMLAR

Kuş adamlar, kuş başlı ve insan gövdeli olarak tasvir edilmişlerdir. İnsan gövdeli bu tür varlıkları dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; 1. kuş başlı ve kanatlı olanlar, 2. Kuş başlı kanatlı ve insan kollu olanlar, 3. Kuş başlı insan kollu kanatsız olan, 4. Kuş başlı insan gövdeli ve kollu kuş ayaklı olanlardır.

Bu tür varlıklar güçlü Mısır etkisiyle Mezopotamya yoluyla Anadolu'ya girmiş olmalıdır. Bu varlıklar Mısır tanrılarında Horus ya da onun Suriyelileştirilmiş olan Horon olarak tanımlanabilir¹⁵.

B.1. Kuş Başlı ve Kanatlı Olanlar

Bu grup içinde incelenecek kuş-adamlar, kuş başlı ve kanatlı olarak yapılmışlardır. Kolların yerini almış olan kanatlar iki yana açık olarak yapılmıştır.

Bu grubun ilk örneği Konya Karahöyük'ten bir silindir mührün baskısı üzerindedir(Lev.I,b)¹⁶. Baskıda; oturan tanrı huzurundaki iki figürün arkasında, kartal başlı kanatlı (kanatlar her iki yana açık), diz çökmüş şekilde kuş-adam tasvir edilmiştir.

Bu tür varlıklar büyük olasılıkla Eski Babil döneminde ortaya çıkar. Mitanni sanatında da aynı biçimde görülmektedir. Orta ve Yeni Asur mühürlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Yayınlarda ise bu tür kuş başlı kanatlı insan gövdeli varlıklar grifon-demon olarak adlandırılır. Ancak bunlar grifonlardan farklı olarak insan gövdesine sahiptir. Sadece kafalarının benzerliği nedeniyle grifon-demon deyimi yanlış olur. Bu nedenle bu karışık varlığa ya kuş-demon ya da kuş-adam deyimi daha uygun

¹⁵ ERKANAL,1993; s.132.

¹⁶ ALP, 1972; s.117, şek.14.

düşmektedir. Asur sanatında, Asur-nasirpal II'nin sarayının birçok yerinde kuş-adam tasvirleri kabartma olarak yapılmıştır¹⁷.

S.Alp Lev.I,b'deki mührümüzün üzerinde bulunan kuş başlı insan gövdeli varlığın, grifon olabileceğini belirtmiştir¹⁸. Ancak bize göre tasvir şekli ve diğer benzerleri figürlerle ile karşılaştırıldığında bu figür bir kuş-adam olmalıdır.

Bu tipin ikinci örneği (Lev.I,c), Suriye üslûbunda yapılmıştır. Mührün ikincil sahnesinde; üst sırada diz çökmüş, kanatlı (kanatları her iki yana açık) kuş-adam yer almaktadır¹⁹.

Bu tipin üçüncü örneği ise (Lev.II, a) Suriye üslûbunda yapılmıştır. İki yanda birer standart tutan boğa-adam ve onların arasında görülen kanatları her iki yana açık kuş-adam görülür. Tam başının üzerinde bir hilâlli kurs, kursun içinde "sign-royal" işareti vardır. Kuş-adamın kanatları ve başı dışında geri kalan kısımları korunamamıştır²⁰. A. Erkanal bu figürü grifon-demon olarak adlandırmıştır²¹. N. Özgüç ise bu mührde bulunan kanatlı figürden "heraldik" kartal olarak bahseder²². Diğer kuş-adamlarda olduğu gibi kanatlar iki yana açıktır ancak alt kısmı kırık olduğu için vücut hakkında birşey söylenemez. Ancak büyük olasılıkla bu mührdeki figür kartal figürü olmalıdır.

Bu tipin dördüncü örneği Gaziantep Kilis ilçesi, Fizge köyünde bulunan silindirik mühür üzerindedir (Lev.II, b). İkincil sahnede; üstte başları birbirine ters dönük iki aslan, altta kanatları iki yana açık diz çökmüş kuş-adam tasvir edilmiştir. Diğer

¹⁷ BLACK-GREEN, 1992; s.101

¹⁸ ALP, 1972; s.118.

¹⁹ ÖZGÜÇ, 1968_a; s.17, Res.9.; ÖZGÜÇ, 1968_b; s.319, pl.103; ÖZGÜÇ, 1957; Res.8; ERKANAL, 1993; s.78, Lev.30-VII4-A/01.

²⁰ ÖZGÜÇ, 1968_a; s.29, Lev.XXII-1.

²¹ ERKANAL, 1993; s.65, Lev.25-VII3-A/01.

²² ÖZGÜÇ, 1968_a; s.17-18.

örneklerden farklı olarak kuş adamın bir bacağı açıkta bırakan düz pilili uzun eteği vardır²³.

Lev.I, c'de bulunan kuş-adamla Lev.I, b'de bulunan kuş-adam kıyafet açısından birbirinin aynıdır. Her ikisinin de bel kısmında bukle vardır. Yalnız Lev.I, b'de bulunan kuş-adamın belindeki bukle ikilidir. Kuş-adamların hepsi diz çökmüştür olarak tasvir edilirler. Yalnız Lev.II, a'da bulunan kartal başı dışında gövdesinin kırık olmasından dolayı birşey söylenemez. Ancak A. Erkanal'ın tanımlaması doğruysa onunda olmayan gövdesi diğer kuş-adamlara benzer şekilde olmalıdır. Lev.II, b'de bulunan kuş-adam ise diğerlerinden kıyafet olarak farklıdır. Düz pilili, yırtmaçlı bir elbisesi vardır. Bir bacağı ise çıplaktır. Lev.I, b'de bulunan kuş-adamın belinde ise iki çizgi halinde kemer tasvir edilmiştir. Bu mühürlerin hepsi Suriye Üslûbunda yapılmışlardır. N.Özgüç Lev.I, c'de bulunan Kültepe mührünün ithâl olduğunu söylemektedir²⁴.

Lev.I, b'deki Konya Karahöyük mührü dışında, diğer mühürlerde bulunan kuş adamlar, işlevsel olarak ikincil derecede alanlarda yer alır. Konya Karahöyük mühründe ise bu figür diğer tapanlarla birlikte temsil edilmiştir.

B.2. Kuş Başlı Kanatlı ve İnsan Kollu Olanlar

Bu grubun içerisine giren kuş-adamlar; kuş başlı ve kanatlı olarak yapılmışlardır. Ancak kanatların yanı sıra figürlere insan kolları da eklenmiştir. Kollar bir işlevi (dua jestinde ya da alem tutar şekilde) yerine getirmektedir. Kanatlar kolların durumuna göre, yukarı kalkık ya da aşağıya doğru sarkık şekilde yapılmışlardır. Bu grupta olanları da kuş-adam olarak adlandıracamız. Bunlar da kuş başlı, kanatlı, kolsuz, insan gövdeli varlıklar gibi aynı işleve sahiptirler.

²³ A. ERKANAL, 1993; s. 64-65, Lev. 28-VII2-X/01.

²⁴ ÖZGÜÇ, 1968; s. 319, pl. 103

Bu grubun ilk örneği Acemhöyük'ten bir bulla üzerindedir (Lev.II, c). Birer kanatlı iki kuş-adam, stilize bir hurma ağacının tepesinde oturan bir kurstan oluşan alemleri bir elleriyle tutmaktadır. Kuş-adamların başı ve bir kolunun yerini tutan kanadı kuş, diğer kısımları insandır. Başlarından bellerine kadar inen birer bandın uçları kıvrıktır. Soldakinin başının sol tarafında bir insanın belden yukarı kısmı, sağdakinin üstünde bir hayvan başı, ikisinin de kalçaları hizasında birer rozet, ayaklarının altında bir balık vardır²⁵.

Bu grubun ikinci örneği Adana çevresinden satın alınan (Lev.III, a) mührüdür²⁶. Mührün ikincil alanında, üstte keçi başlı adam(?) baş ve arka bacaklarından tuttuğu bir hayvana (aslan) hükmederken gösterilmiştir. Altta sola yönelik olarak kuş başlı insan vücutlu ve kollu bir kuş-adam(?) yer almaktadır. Diz çökmüş durumdaki kuş-adamın kanatları aşağı sarkık durumda, kollar ise dua eder şekilde yapılmıştır. A.Erkanal'ın grifon-demon olarak adlandırdığı bu figür, kanımızca, mühürler üzerinde bulunan diğer benzer motiflerden dolayı oturan maymunu temsil etmektedir.

B.3. Kuş Başlı İnsan Kollu Kanatsız Olanlar

Bu grup içerisine giren varlıklar kuş başlı ve kolludurlar. Bu varlıkların tamamı giysilidir. Giysileri ise çeşitlidir. Bossert, bu tür kuş-adamların kuş maskesi takmış rahibler olabileceğini söyler²⁷. Mellink ise, bu tür varlıkları içki sunan maymunlarla özdeşleştirmek istemektedir. Mellink, Mısır Tanrılarında Horus figürlerini anımsatan bu varlıkların bizim Lev.II,c'de bulunan mühürle beraber Karum Ib döneminden

²⁵ ÖZGÜÇ, 1977; s.377, res.6

²⁶ ERKANAL, 1993; s.71-72, Lev.29-VIII-X/09.; TUNCA, 1979; s.9, No.24.

²⁷ BOSSERT, 1959; s.11 v.d.

itibaren Anadolu'ya girdiğini söyler. Mellink yine: "... kiral ve rahipler tarafından yerine getirilen içki sunma (libasyon) görevini kuş kafalı adam veya grifon-demon yerine getirir. Bu görev bir ziyafet ya da şölen sahnesi değildir. Özel inançları, özel bir ayinde yerine getiren bu varlıklar kuşun (kartal veya şahin) sembolik gücüyle ayin unsurlarının görsel olarak karışıp birleşmesini temsil eder" demektedir²⁸. Bizim elimizdeki örnekleri de bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

Elimizdeki örneklerden birincisi, Kültepe'den (Lev.III,b) bir tablet üzerindeki silindir mühür baskısında görülür²⁹. Baskıda yer alan; üç figürün sağında karşı karşıya duran iki karışık varlık vardır. Sağdaki tasvir sığır-adamdır(?). Solda, sağ kolunu yukarı kaldırmış olan ise kuş-adamdır.

Suriye Üslûbunda yapılan mühürümüzde bulunan kuş-adamın muhtemelen karşısındaki sığır-adamla birlikte bir alemi birer elleriyle tutuyor olmalıdır. Tablet üzerinde bulunan mühür baskısının büyük bir kısmı çivi yazısı ile tahrip olmuştur. Bu nedenle figürün işlevi hakkında birşey söylemek zordur.

Bu grubun ikinci örneği Konya Karahöyük'ten (Lev. III, c) bir kap kapaması üzerindeki bir damga mührün baskısındadır³⁰. İki perçemle örülmüş saç örgüsü bandı içinde; açılıp-kapanan bir iskemle üzerinde oturan, kuş-adam veya kuş maskeli adam; önünde üzerinde üç-dört ekmek somunu bulunan açılır kapanır bir masa durmakta ve sol elinde bir kadeh(?) veya tabak tutmaktadır. Alnından başlayan uzun saç bandı, arkaya doğru omuza kadar uzanmaktadır.

²⁸ MELLINK, 1987; s.69-70.

²⁹ ÖZGÜÇ, 1968; s.18,26, Lev.V,3.; ÖZGÜÇ, 1958; s.85, Res.10.; ERKANAL, 1993; s.18-19, Lev.4-1-A/30.

³⁰ ALP, 1972; s.163-164, Lev.60-61/146-155, şek.56.

Örnekteki kuş-adam, S. Alp'e göre belkide bir kuş maskeli insandır. Figürün kendisine sunulan yiyeceklerden dolayı tanrısal bir özellikte ortaya çıktığı düşünülebilir. Ancak Hitit dini metinlerinde ölü gömme gelenekleri arasında ekmeğin yendiği, şarapların içildiği ve çeşitli maskelere sahip rahiplerin geçit alayında yer aldığından bahsedilir³¹. Bu metinlerin ışığında mührümüzdeki figürün kimlik kazanacağı şüphesizdir. S.Alp: "Damga mühürde Anadolu'nun en eski ziyafet sahnesi işlenmiştir. Hitit İmparatorluk çağında ise ziyafet sahnesinin gliptik sanatında görülmediğini" söylemektedir³².

Bu grubun üçüncü örneğini Niğde bulunmuş Kayseri Müzesi (Lev.IV, a) mühründe görüyoruz³³. Mühürün damga yüzünde; yer alan üç sahneden birinde, huzurunda kuş-adam bulunan tanrı, arada dik boynuzlu bir hayvan başı tasvir edilmiştir.

Kuş-adamın etek kenarı fitilli düz bir elbisesi vardır. Başından çıkan ucu helezon şeklindeki kıvrım, mührün kenarındaki bir işarete kadar uzanmaktadır. Kollar ise elinde bulunan hayvan başını tanrıya uzatır gibidir. Kuş-adam kıyafet açısından mühürde bulunan diğer tanrılarla aynı kıyafete sahiptir.

Bu grubun dördüncü örneği Alishar Höyük'de bulunmuş (Lev.IV, b) damga mührü üzerindedir³⁴. Mühür yüzünde her iki elinde çam cinsinden bir ağaç tutan kollar, yukarı kalkık ve açık şekilde yapılmış bir kuş-adam tasvir edilmiştir. Kuş-adam, stil açısından diğer örneklerden farklı olarak işlenmiştir.

³¹ ÜNAL, 1980; s.168.

³² ALP, 1972, s.164.

³³ ÖZGÜÇ, 1971; s.10, Lev.I, Fig.1.

³⁴ OSTEN, 1937; s.203.; ÖZGÜÇ, 1991; s.305, Şek.22.

B.4. Kuş Başlı İnsan Gövdeli ve Kollu Kuş Ayaklı Olanlar

Bu grupta yer alan tek örnek Konya Karahöyük'den (Lev.IV,c) damga mühür baskısında görülür³⁵. Mühür alanında kartal gagalı(?), tavşan gibi uzun kulaklı ve insan vücutlu kısa etekli bir karışık varlık profilden tasvir edilmiştir. Ayakları kartal pençesi olarak gösterilmiştir. Sağ eliyle ince vücutlu bir hayvanı arka ayaklarından yakalamıştır. Sol elinde ucu eğri bir silah tutar.

Baskıda görülen varlık, diğer örneklerden farklı olarak kartal pençeli olarak yapılmıştır. Böylece kartalın gücü ve onun yırtıcı özelliğinden yararlanılmak istenmiştir. Bu figür hiç şüphesiz tanrısal bir varlıktır. Elindeki silah ve avladığı hayvandan dolayı av tanrısı ile ilgili bir özellik gösterir.

Kuş-Adamlar Üzerine Genel Değerlendirme

Kuş-adamlar karşımıza çeşitli biçimlerde ve türlerde çıkar. Bunlar "cin" ya da kuş-adam olarak adlandırılır. Eski Suriye Üslubu dışında kalan kuş-adamlar sahnenin asıl temasını oluşturur. Eski Suriye Üslubunda ise ikincil derecede öneme sahip, doğa ile ilgili özellikleri ile ortaya çıkar. Mitanni, Urartu ve Asur sanatında hayat ağacı yanında yer alan kuş adamın prototipi olarak görülür (Lev.II,c, Lev.IV,b)³⁶. Bazen tanrısal nitelik kazanırken bazen de kostüm değiştirmiş rahipler olarak yorumlanır. Mühürlerde karşımıza çıkan bu tasvirlerin kostüm değişikliği yapmış rahip olup olmadığını anlamak zordur. Ancak Hitit ayinlerinde bu tür rahiplerin olduğunu bilmekteyiz. Mısırdaki ortaya çıkıp Suriye yoluyla Anadoluya giren bu karışık varlığın çeşitli versiyonları olsa bile, ithal örnekler dışında Anadolu özelliği gösterirler.

³⁵ ALF, 1972; s.164. Lev.62/1b6, Şek.57.

³⁶ ÖZGÜÇ, 1991, s.305.

C. BOĞA BAŞLI ADAM

Bu başlık altında incelenecek karışık varlıklar boğa başlı insan gövdeli olarak yapılmışlardır. Boğa başı dışında hayvansal bir özelliği yoktur. Bu nedenle diğer boğa-adamlardan ayrı bir başlık altında incelemeyi tercih ettik. Bu tür varlıkları da kuş-adamlarda olduğu gibi, maske takmış rahipler olarak yorumlamak gerekir. Bu tip, Ugarit'te (Ras Shamra) bulunan bronz üçlü figürinde bulunan boğa başlı insanlarla özdeş varlıklar olmalıdır³⁷. Boğa-adam olarak nitelendirilen diğer varlıkların hepsi çıplak olarak yapılırken, bu grup içinde yer alan boğa başlı adamlar giyinik olarak tasvir edilmiştir.

Elimizde bulunan örneklerden birincisi Konya Karahöyük'ten (Lev.V,a) bir silindir mühürde görülür³⁸. Bu mühürde kısa perçemli, kemerli bir boğa başlı adam; sağ eliyle aslanı arka ayağından kaldırmakta ve sağ ayağı ile aslanın ensesine basmaktadır. Sol elinde köşeli bir orak bulunan boğa başlı adam kısa püsküllü eteklidir. Boynuzlar yarı profilden yapılmıştır. Bir gözü ve bir kulağı görülmektedir. Mühür Suriye Üslûbunda Anadolu'da yapılmış ya da Suriye'den ithâl olarak Anadolu'ya girmiştir. Mührün ana konusunu boğa başlı adam ile aslan mücadelesi oluşturur. İkincil sahnede ise ikincil derecede figürlerin başında boğa başlı adama doğru tapanı götüren tanrıça yer alır. Bu da boğa başlı adama tanrısal bir özellik kazandırmış olur.

Konya Karahöyük mühürünün en yakın benzeri Danimarka Ulusal Müzesinde bulunan hematit bir silindir mühürdür. Bu mühür üzerinde, yengiden sonra ağzı açık bir aslan üzerinde oturan boğa başlı adam tasvir edilmiştir³⁹.

³⁷ SCHAFFER, 1956; s.94-95, Fig.113

³⁸ ALP, 1972; s.118, Lev.11/21.

³⁹ BUHL, 1982; s.252, Fig.1.

Bu grubun ikinci örneği Kayseri Müzesi'nden (Lev.V, b) bir damga mühür baskısındadır. N.Özgüç tarafından M.Ö. 1450'ye tarihlendirilmiş olan bu mühür bizce Koloni Çağı Geç dönemine ait olmalıdır⁴⁰. Çünkü tasvir alanında bulunan tanrıçanın örneklerine Koloni Geç safhada Kültepe'de rastlamaktayız. Mühür alanında hayvanlar üzerinde oturan tanrıçanın karşısında bir aslan üzerinde bulunan bir başka tanrıça ile arkada; boğa başlı bir adam tasvir edilmiştir. Bu adamın ayaklara kadar uzanan uzun bir elbisesi vardır ve ayaklar elbisenin altından görülür. Baskı iyi korunmamakla birlikte boğa başlı adamın elinde bir asa ya da silah vardır. Yüz profilden yapılmıştır. Boynuzlar ise cepheden gösterilmiştir. Bir gözü ve bir kulağı görünür.

Boğa başlı adamları M.Tosun Asurca; D.Gud mar D.Shamash (Şamaş'ın oğlu boğa) olarak yorumlamıştır⁴¹. Boğa adamın astral sembolü güneş kursudur. Mezopotamya'da kafasının üzerinde güneş kursu bulunan boğa adamlar, boğa tanrı olarak yorumlanmaktadır. Fakat bizim örneğimizde boğa başlı adam üzerinde güneşle ilgili bir sembol yoktur.

D. ASLAN BAŞLI İNSANLAR (ASLAN-DEMONLAR)

Aslan-insanlar; aslan başlı, insan vücutlu, kollu, veya kanatlı olarak tasvir edilmişlerdir. Bunlar da Anadolu'ya Mezopotamya etkisiyle girmiş olmalıdır. Aslan melezleri genellikle sfenks olarak yapılmışlardır. Ancak sfenksler, aslan-demonlardan farklı olarak insan başlı (kadın-erkek) aslan vücutlu olarak tasvir edilirler. Eski Babil döneminden bilinen bu tür varlıkları aslan-demon olarak yorumlamak gerekir. Kaslar, Geç Asur, Yeni Babil ve sonra da Akamenidlere kadar çeşitli dönemlerde görülen aslan-demonlarının tasvirleri çeşitli malzemeler üzerinde mevcuttur.

⁴⁰ ÖZGÜÇ, 1980, s.234, Fig.2.

⁴¹ ÖZGÜÇ, 1986, s.240.

Aslan-demonların değişik tiplerde yapılmış olan, erkek ve kadın örnekleri vardır. Aslan-kadın için en iyi örnek Mısır'lı bir aslan tanrıçanın yabancı bir taklidi olan, Pratt Koleksiyonu'na ait, Acemhöyük'ten çıktığı muhtemel bir levhada diz çökmüş bir aslan kadın kabartma olarak yapılmıştır. Bunun dışında çeşitli merkezlerde sistematik kazılar sonucunda mühür baskıları üzerinde bulunmuş aslan-kadın figürleri de vardır⁴².

Aslan-adamların çift başlı olanları da vardır. Bir başı insan-bir başı aslan olarak yapılmıştır (Lev.VII, d). Akad metinlerinde aslan-demonlar "Ugallu" (büyük hava hayvanı) olarak geçmektedir⁴³. İnsan vücutlu, aslan başlı, uzun kulaklı (eşek kulakları gibi), insan ya da kuş ayaklı olarak yapılmışlardır⁴⁴. Mezopotamya örneklerinde ayaklar, çoğunlukla kuş pençesi biçiminde yapıldığı halde, Anadolu'da ayaklar insan şeklinde, bazıları ise kanatlıdır.

Elimizdeki örneklerde aslan-demonlar genellikle ölü bir hayvanı tutarken tasvir edilmişlerdir. Aslan-demonu. hayvanlar hakimi ya da av Tanrısı ile ilişkisi olması gereken bir varlıktır. Bu varlık. kuvvet sembolü olarak karşımıza çıkar. Aslanın kuvveti onu etkililikler. Yazılıkaya B odası girişinde olduğu gibi aynı zamanda koruyucu özelliğe sahiptir.

Aslan-demonun ilk örneği Kültepe'den zarf üzerindeki silindir mühür baskısındadır (Lev. V,c). Baskıda, oturan tanrının huzurundaki tanrılar ve tapan yanında sağ elinde baş aşağı aslanı, sol elinde boynundan yakaladığı ceylanı tutan kanatlı aslan-demon tasvir edilmiştir⁴⁵. Elinde iki tane ölü hayvan tutan aslan-demonu

⁴² ÖZGÜÇ, 1991, s.294, Lev.1; BARNETT, 1982; Lev.26.c.

⁴³ GREEN, 1988; s.167.; BLACK-GREEN, 1992; s.121.; ÖZGÜÇ, 1991; s.296.;

⁴⁴ GREEN, 1988; s.167.; BLACK-GREEN, 1992; s.119.

⁴⁵ ÖZGÜÇ, 1965; s.30, Lev.XVI.49a-b.; ÖZGÜÇ, 1953; Res.37.

kısa elbiselidir. Boynundan ve başından çıkan iki adet kanat vardır. Bacaklarından, dizleri ve bilekleri hizasından tüyler çıkmaktadır. İnsan ayaklı olarak yapılmıştır. N.Özgüç mühürlerde bulunan aslan-demonu aslan-başlı cin, hayvanlar hakimi olarak değerlendirmiştir. Yine N.Özgüç, bunun II. Nabukadneser zamanından kalma Lamaštu amuletindeki domuz, köpek veya aslan gibi çeşitli hayvanları emziren, elinde yılan tutan tiple ilgili olması gerektiğini söylemektedir⁴⁶.

Bu grubun ikinci örneği (Lev.VI, a) Alişar'da bulunmuş silindir mühür üzerindedir⁴⁷. Ana sahne ile ikincil sahne arasında; üstte, diz çökmüş kanatlı bir aslan-kadın, altta ise bir hayvanı yakalamış bir aslan tasvir edilmiştir. Bu örnekteki aslan-demonunun, kanatları sırttan çıkmaktadır. Uzun elbisenin yırtmacı çömelmiş olan aslan-demonun bir bacağını açıkta bırakmaktadır. İkincil bir sahnede olmasına rağmen, tapan şahısla birlikte onun arkasında tapma fonksiyonunu yerine getirir biçimde, kolunu öne doğru uzatmıştır. Bu figürü New York Metropolitan Museum of Art'daki Acemhöyük kökenli bulunan ve Pratt Collection'da yer alan fildişi plaka üzerindeki diz çökmüş aslan-kadın kabartmasıyla karşılaştırmak gerekir. Böylece Alişar'dan ele geçen bu mühürdeki aslan-demonu aslan-kadın olarak yorumlamak gerekir. N.Özgüç'de bu varlığı aslan-kadın olarak nitelendirmektedir⁴⁸.

Bu grubun üçüncü örneğini Hatay çevresinden bulunmuş olan (Lev.VI,b) bir silindir mühür üzerinde görmekteyiz⁴⁹. Mühürde, ikinci sahnede iki saç örgüsü bandı arasında tasvir edilen bir şahsa elindeki geyiği sunan aslan-demon tasvir edilmiştir.

⁴⁶ ÖZGÜÇ, 1965; s.30.

⁴⁷ OSTEN, 1937; s.209. Fig.246,3103.; ÖZGÜÇ, 1991; s.295.

⁴⁸ ÖZGÜÇ, 1991; s.295.

⁴⁹ ERKANAL,1993; s.84,133-134, Lev.33-VIII-X/011.

Aslan-demonun bu tipi, diğerlerinden farklı olarak aslan ayaklı ve kuyruklu tasvir edilmiş olup, aşağı doğru tek bir kanada sahiptir. Daha önceki örnekler giysili olarak yapıldığı halde bu örneğimizde giysi yoktur ve tek insan kollu yapılmıştır. Lev. IV,b'deki örnek dışında bu aslan-demon da bir geyik tutmaktadır. Bu nedenle diğer örneklerle özdeş özelliğe sahiptir.

Bu grubun dördüncü örneği Kültepe'den (Lev.VI, c) bir silindir mühür baskısı üzerindedir⁵⁰. Baskıda; diğer tanrıları kabul eden, oturan, tanrının arkasında, aslanı yenen boğa-adam, bir elinde boynundan yakaladığı boynuzlu bir hayvan (keçi) ve diğer elinde yılan tasvir edilmiş olan aslan-demon vardır.

Diğerlerinden farklı olarak yapılan bu aslan-demonun başı daha çok kartal başına benzer. Her iki omuzundan kanatlar çıkar. Kısa etekli bir elbisesi vardır. Bir elinde boynundan yakaladığı hayvanı yakalayan diğerinde ise yılan bulunan aslan demon bizce hayvanlar hakimidir. N.Özgüç de bu varlığı hayvanlar hakimi olarak nitelendirmektedir⁵¹.

Bu grubun beşinci örneği, Kültepe'den bir silindir (Lev.VII, a) mühürdedir⁵². Mühürde; bir elinde kıvrık bir silah, diğer elinde alem tutan, Tanrı "İştär" ile, hilâlli disk altında bulunan kartal arasında bir elinde kıvrık bir silah, diğer elinde bacağından tuttuğu bir yaban tavşanı bulunan aslan-demon vardır.

⁵⁰ ÖZGÜÇ, 1986; s.197, Pl.39-1.; ÖZGÜÇ, 1991; s.295-296, Fig.3, Res.4.

⁵¹ ÖZGÜÇ, 1986; s.198.

⁵² ÖZGÜÇ, 1991; s.296, Pl.5.

Bu örneğimizdeki aslan-demon kuyruğunun olması, ayağının aslan pençesi şeklinde yapılması ve başın boynuzlu yapılması ile diğer örneklerden farklıdır. Bir elinde tuttuğu ölü hayvan nedenleriyle diğerleriyle aynı özelliğe sahiptir. Burada Lev.V,a'da incelenen ve S.Alp tarafından boğa-adam olarak nitelenen figür birbirine çok benzer şekilde yapılmıştır. Bu nedenle burada belki de yeni bir karışık varlık karşımıza çıkar. Bu, boğa başlı, insan gövdeli ve aslan ayaklı yeni bir tip olabilir. Ancak N.Özgüç; bu varlığın boynuzlarının boğa boynuzlarından farklı olarak yapıldığını ve boynuzların daha küçük bir hayvana ait olması gerektiğini belirtmiş ve bu varlığın kesinlikle ayakları, kuyruğu ve başının diğer detaylarından dolayı bir aslan-demon olduğunu söylemiştir⁵³.

Bu grubun altıncı örneği Kültepe'den bulunmuş bir silindir mühürde görülmektedir. Tanrı ve tapandan oluşan sahnede diğer figürler yanında, tanrının arkasında diz çökmüş insan vücutlu kanatlı bir aslan-kadın demonu, tasvir edilmiştir (Lev.VII,b)⁵⁴.

Bu mühürdeki aslan-kadın. Lev.VI,a'daki Alishar mühründe olduğu gibi tasvir edilmiştir. Diz çökmüş olarak yapılan figürün, uzun, bir bacağını açıkta bırakan yırtmaçlı bir elbisesi vardır. N.Özgüç, Acemhöyük fildişi levhadaki aslan-kadın figürünü; belkide Mısırlı bir aslan tanrının yabancı bir taklidi olduğunu söylemektedir⁵⁵. Bu nedenle Lev.VI,a ve Lev.VII,b'deki Suriye stilinde yapılmış mühürlerdeki benzer figürün açıklaması bu doğrultuda yapılabilir.

⁵³ 09.08.1994 tarihinde Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yaptığımız görüşmede.

⁵⁴ ÖZGÜÇ, 1991; s.295, Pl.3.

⁵⁵ ÖZGÜÇ, 1991; s.295.

Aslan-demon figürlerinin sonuncu örneği, Kültepe'den (Lev.VII, c) bir damga mühür baskısı üzerindedir⁵⁶. Burda aslan-demon, dik kalkmış aslan, solda yine dik kalkmış bir boğa ile mücadele halindedir. Aslanın kuyruğundan tutan karışık varlık büyük bir olasılıkla aslan-demon olmalıdır. Vücudu insan şeklinde yapılmıştır. Bacakları arasından görünen uzun bir kuyruğu ve aslan pençesi şeklinde ayakları vardır. Baş kısmı çok iyi görülmemesine rağmen aslan başı şeklinde olması gerekir.

Acemhöyükten bulunan bir damga mühür baskısında (Lev.VII, d) bir başı aslan bir başı insan olan karışık varlık bulunmuştur. İnsan başından dolayı diğer aslan-adamlardan ayrılır⁵⁷.

E. KOYUN, KEÇİ ve SIĞIR-ADAMLAR

Bu grubun içerisine giren figürler aslan-demonlar gibi yapılmışlardır. Bunların baş kısımları koyun keçi ya da siğir şeklindedir. Çok az örnekle temsil edilen bu grubun bir kısmına daşüpheyile yaklaşmak gerekir. Hayvan tutan koyun-adamlara Kıbrıs mühürlerinde rastlanmaktadır ve aslan-demon gibi hayvanlarla ilgili bir varlıktır⁵⁸. Daha sonraki tasvirler üzerinde de bu tür varlıklar yapılmıştır. Boğazköy'den M.Ö.1500'e tarihlenen kabartmalı kap üzerinde bu tür varlıklardan biri olan, elinde tef bulunan keçi-adam tasvir edilmiştir⁵⁹. Belkide bu tür yaratıklar hayvan maske takmış insanlar olabilir.

⁵⁶ ÖZGÜÇ, 1968^a; s.29, Lev.XVIII-G.

⁵⁷ ÖZGÜÇ, 1991; s.296, fig.1

⁵⁸ ÖZGÜÇ, 1968^a; s.30.

⁵⁹ BITTEL, 1976; s.144.

Elimizde bulunan tek koyun-adam örneği Kültepe'den (Lev.VIII, a) bir damga mühür baskısındaki figürdür⁶⁰. Tasvirde aslanı yenen koyun-adam tasvir edilmiştir. Koyun-adamın arkasında bir başka aslanın pençeleri ve ayakları tasvir edilmiştir.

Elimizde bulunan tek sığır adam örneği ise yukarıda sözü edilen Lev.III,b'deki silindir mühür baskısında yer alır⁶¹. Sahnedeki iki karışık varlıktan Sağdaki tasvir sığır-adam(?), soldaki ise kuş-adamdır (Lev.III,b). Sığır adamın başı ve vücudun bir kısmı görülmektedir.

Elimizde bulunan keçi-adamın tek örneği ise yine yukarıda sözü edilen Lev.III, a'daki mühürde mevcuttur⁶². Mührün ikinci sahnesinde, üstte keçi başlı adam(?) baş ve arka bacaklarından tuttuğu bir hayvana (aslan) hükmederken gösterilmiştir. Ancak bizce A.Erkanal'ın keçi-adam olarak tanımladığı bu varlık arka ayakları üzerinde şaha kalkmış keçi ya da antilop tasviri olmalıdır.

Lev.III, b'de bulunan sığır-adam'ın büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Lev.III, a'da bulunan figür ise daha çok şaha kalkmış bir dağ keçisine ya da antiloba benzemektedir. Bu nedenle bu iki figürün tam tanımlaması yapılamamaktadır.

⁶⁰ ÖZGÜÇ, 1953; s. 96, Lev.LXIII-713.; ÖZGÜÇ,1968a; s.30, Lev.XXIX-87.

⁶¹ ÖZGÜÇ,1968a; s.18,26, Lev.V,3.; ÖZGÜÇ, 1958; s.85, Res.10.; ERKANAL,1993; s.18-19, Lev.4-I-A/Ü.

⁶² ERKANAL,1993; s.71-72, Lev.28-VII3-X/08.; TUNCA, 1979; s.9, No.24.

II. ÇİFT BAŞLI TEK VÜCUTLU VARLIKLAR

M.Ö.II. binde Anadolu'da mühür ve mühür baskıları üzerinde bulunan figürler arasında az miktarda tasvir edilen bir figür olan tek vücutlu, çift başlı karışık varlık ilgi çekicidir. Neyi temsil ettiği bilinmeyen bu figürler mühürlerde konuya ve yapılaş biçimine göre değişik işleve sahiptir.

Bu tür karışık varlıkların ilk örneğini Kültepe'den (Lev.VIII, b) bir mühür baskısında⁶³. Bu örnekte ikinci sahnede; tek vücutlu iki başlı bir varlık üzerinde elinde boynuzlu bir hayvan tutan şahıs karşısında bu şahsa yardımcı olan bir ayağı bir boğa üzerinde diğer ayağı ise tek vücutlu yaratığın bir başına basan şahıs tasvir edilmiştir.

Bu mühürdeki tek vücutlu iki başlı ve başlar boğa şeklinde ve zıt yönlerde yapılmış olan karışık varlığın kimliği hakkında birşey söylenemez. Ancak bu figürü mobilya ya da üzerindeki şahıs yüzünden tanrısal bir varlık olarak yorumlamak olasıdır.

Bu grubun ikinci örneği, yine Kültepe'den bulunmuş bir (Lev.VIII, c) baskı üzerindedir⁶⁴. Baskıda yer alan iki tapma sahnesinde birinde oturan tanrı önünde üstte tek vücutlu başları birbirine dönük çift keçi başlı bir varlık yer alır.

⁶³ HROZNY, 1952; Pl.CII, Ka.399, Mühür A.

⁶⁴ MATOUŠ, 1994; s.113, Abb.71, 1.634-1.799.; BARLETT, 1975; Pl.51-57.; HROZNY, 1952; Pl.LXX, No.43a.

Tek vücutlu varlıkların sonuncu örneği, Alishar'dan bulunmuş (Lev.IX, a) mühür üzerindedir⁶⁵. Kutsal kayık üzerinde mitolojik sahnenin konu olarak işlendiği bir örnektir. Kayığın altında ise su (ırmak) şeklinde bir vücuda sahip iki insan başlı karışık varlık tasvir edilmiştir.

A.Erkanal bu varlığı su-adam olarak yorumlamıştır⁶⁶. Belden aşağı kısımları dalgalarla gösterilmiş olan, insan yüzlü boğa kulaklı bu varlık kayığın altında tasvir edilmiştir. Bu mühürdeki figür, dalgaların kişileştirilmesi şeklinde yorumlanmıştır.

Sayıları az olmakla birlikte, çift başlı tek vücutlu bu figürler çeşitli biçimlerde ve sahnelerde ortaya çıkar. Lev.VIII, b'de tasvir edilen tek vücutlu çift başlı varlık boğa başlıdır. Ancak bu figür daha çok bir mobilya görünümündedir. Lev. VIII, c'de bulunan figür ise keçi başlıdır. Başlar arasında yapılmış yıldız nedeniyle daha çok astral bir sembol olduğu düşünülebilir. Bir takım yıldız yada gezegen sembolü olabilir. Lev.IX, a'da bulunan suyla ilgili figür ırmak tanrısı ile yorumlanabilir.

⁶⁵ OSTEN, 1937; s.205, Res.246; ERKANAL, 1993; s.19, Lev.4-I-E/09.

⁶⁶ ERKANAL, 1993; s.129-130.

III. SFENKSLER

Sfenksler, insan başlı, aslan vücutlu karışık varlıklardır. Erkek ya da dişi olarak, kanatlı veya kanatsız yapırlar. Fantastik varlıklar arasında önemli yeri olan sfenkslerin kökeni üzerine farklı görüşler vardır. Ancak sfenksin, Antik Mısır kökenli olduğu görüşü yaygındır. Antik Mısır'da aslanlar, koç ve başka hayvanlar gibi, Mısır sanatı içinde benzer uygulamalarla, insan başlı aslanlar olarak yapılmışlardır. Farklı hayvanların gövde parçalarından oluşan karışık varlıklar, sadece Mısır sanatının sembolik gelişimi içinde değil, bilakis gerçek bir çöl yaşamı içinde masalsı hayvanlar olarak düşünülürler. Mısır sanatında sfenks, gerçekte erkek başlı aslandır⁶⁷.

Mısır tipi sfenksler; kanatsız genellikle yatmış erkek sfenksler ya da ayakta ön ayaklarından biri önde ve yukarı kalkmış tipte olup, ilk örnekleri Eski İmparatorluk dönemine değin gitmektedir. Orta İmparatorluk dönemindeki tipi aslan yeleli ve "Osiris" sakallıdır. Yeni İmparatorluk döneminde kapalı ve açık kanatlı erkek sfenks tipi ile dişi sfenks tipinin yoğun olarak kullanıldığı görülür⁶⁸. Dişi sfenksin bu dönemde yoğunluk kazanmasının nedeni olarak, firavun haremine, Yakın Doğulu prenseslerin girmesi gösterilir⁶⁹.

Sfenksin, III. binde Mısır ve Mezopotamya'da var olmasına karşın, bu varlığın kökeninin Mısır olduğunu Dessenne kanıtlamıştır⁷⁰. Mısır sanatında sfenks, kanatsız olarak yada kanatlar gövdeye bitişik olarak yapılır. Mısır dışında gelişen sfenkslerde ise

⁶⁷ R1. XII; s.337.

⁶⁸ ŞAHİN, 1992; s.108.

⁶⁹ FRANKFORT, 1954; s.157.

⁷⁰ DESSENNE, 1957; s.175.

kanatlar genelde yukarı kalkık olarak yapılmıştır ve ucu kıvrıktır⁷¹. Çömelmış sfenks ise ancak Mısır'da Yeni İmparatorluk döneminde ortaya çıkmıştır.

Mısır krali sfenksleri, diğer sfenkslerden daha önemlidir. Bunlar Mısır kaynaklarında aslan ya da boğa olarak nitelendirilir. Birçok örnekte sfenksler krala benzer bir yüze sahiptir. Krali sfenksler arasında özellikle Amenemhet III, Thutmosis III ve Hatshepsut ait olanları ünlüdür. Başları üzerinde krali taçlar ve "Uraeus" (kobra) yılanı şeklinde taç taşırlar. Kadın sfenksler ise hakim kralın karısı, kraliçe niteliğindedir.

Bazı durumlarda sfenks tanrısal niteliktedir. Abusir yakınlarında, 5. Hanedanlık döneminde, Ölüler Tapınağı'nın yolu üzerinde bu tür sfenksler tasvir edilmiştir. Sfenkslerin güneş tanrısı niteliğinde olduğu kanısı yaygındır. Fakat Yeni İmparatorluk döneminde, bu inanç giderek azalmıştır. Tapınakların önünde bulunan çift taraflı sfenksler yolun önemi nedeniyle, hayvanların mabedi ve tanrıyı koruması şeklinde yorumlanır. Hangi mabed olursa olsun sfenkslerin yapılması her hangi bir tanrıya bağlı olmadan, mabedi koruyan muhafızların olduğu düşüncesini doğurur. 26. Hanedanlık döneminde bir kral mezarı önünde bulunan yazıt, sfenksin koruyucu fonksiyonunu tam olarak ortaya koyar. Yeni İmparatorluk döneminde ise sfenks tasvirleri, bir tören alayı içinde yerini alır. Bu alayda bir çift sfenks başta, arkada iki obelisk ve onun arkasında oturan kral tasviri yapılmıştır. Mezarlar içerisinde de sıklıkla kabartma ve küçük heykelcikler olarak tasvir edilmiş ve konmuştur. Bazı duvar kabartmalarında ise sfenks düşman tanrıyı veya kralı ezerken ayakta tasvir edilir⁷². Yeni İmparatorluk döneminde sfenks, "Hor-em-schet" (Horus veya Horus'un görünüşü) olarak

⁷¹ R1. XII; s.337.

⁷² R1. XII; s.339.

isimlendirilir. Aynı şekilde sfenks, Antik Yunan inancında da Güneş Tanrısı Harmachis olarak adlandırılır.

Mısır sfenksinin Yakın Doğu ve Ege kültürlerine girişi ise Orta İmparatorluk dönemine rastlar⁷³. Sfenks Bronz Çağı'nda ilk kez Suriye'de görülür. Ancak yapılan değişiklikler sonucu ortaya Suriye'ye özgü yeni bir tip çıkmıştır. Bu kanatlı yeni modelin, sfenks figürünün ana vatanı olan Mısır'da da sevilen tip olması ve Yeni İmparatorluk döneminden itibaren yoğun şekilde kullanılması ilginçtir.

Suriye tipi sfenks başında spiralli panaş taşır ve arka ayakları üzerinde oturur⁷⁴. Yukarı kalkık kuyruğu ise "S" biçiminde yapılmıştır. Suriye tiplerinde zaman zaman Mısır sfenksinin özellikleri olan Osiris sakalı, "Uraeus" tacı ve bukle saç biçiminin kullanıldığı görülür. Sfenks konusunda özgün tip yaratabilen Suriye'de Erken Bronz Çağ başlarında, Fenike sanatından tümüyle farklı özgün Suriye sanatından söz etmek, Suriye ve Fenike sanatları arasındaki farklılıkları belirlemek çok güçtür. Bu farklılık M.Ö. XV.yy.dan itibaren ortaya çıkmakta ve Doğu Akdeniz kıyılarında Mısır etkili Fenike sanatı; iç kesimde ise Mezopotamya geleneğine bağlı ve Kuzey'den gelen etkilere açık karma bir kültür olan Suriye-Fenike sanatı görülmektedir. Bu kültürel farklılığın sfenks özelliğine de yansıdığı, Mısır etkili sfenks ile Suriye tipi sfenks denilen iki tipin kullanıldığı görülür⁷⁵. Suriye dışı sfenksi ise ilk kez M.Ö. II. binin başlarındaki Suriye-Hitit denilen mühürlerde görülür⁷⁶.

⁷³ ŞAHİN, 1992; s.109.

⁷⁴ BARNETT, 1975; s.85.

⁷⁵ ŞAHİN, 1992; s.110.

⁷⁶ BARNETT, 1975; s.84.

Mezopotamya kültürlerinde, insan başlı, boğa gövdeli dinsel karakterli varlıkların olması, aynı özelliklere sahip sfenksin bu kültürlere girmesini önlemiş ve bu nedenle de, Mezopotamya'da özellikle Asur ve Babil kültürlerinde az yer almıştır. Asur sfenks tipi, Suriye, Mitanni ve Kıbrıs örneklerinden etkilenmiş olup, başlarında boynuzlu başlık taşırlar, ayakta ilerler durumda gösterilmişlerdir. Kuyrukları volüt şeklinde aşağı iner⁷⁷.

Hitit Çağı'nda, özgün Mısır ithâl örnekleri olmasına karşın sfenks figürü, Mısır'dan Suriye yolu ile Anadolu'ya girmiştir⁷⁸. Hitit sanatında dişi ve erkek sfenks çok kullanılmıştır. Hitit dişi sfenksi genelde "hathorik" saç kuafürüne sahip olup, şekli köken olarak Mısır sanatından çok eski Libya geleneğine dayanır. Erkek sfenksler ise bukleli saç biçimine sahiptirler ve başlarında Hititlere özgü konik başlık vardır. Bu başlığın genellikle Mısır "Uraeus" taşıdıkları gözlemlenir. Boyunda çenenin hemen altında ince zincirli rozet bezekli kolye taşırlar. Hitit İmparatorluk ve Geç Hitit dönemi sfenksleri genelde kanatlıdır. Bu özellikleri ile Mısır tipinden ayrılırlarsa da, Eski Hitit örnekleri kanatsızdır. Geç Hitit dönemi kanatlı modellerinde, kanatlar uzunlamasına üç bölüme ayrılmıştır ve bu sfenksler daima ayakta dırlar⁷⁹.

Mısır sfenksinin M.Ö. II.binde Anadolu'ya geçerken tasvir özelliklerine göre değişimini şöyle özetleyebiliriz. Spiral saç tuvaletli (Hathor Kuafürlü) sfenks veya kadın başı türü Filistin ve Suriye'ye Mısır'ın Orta İmparatorluk zamanından geçmiştir⁸⁰. Spiral saç bukleli Hitit dişi sfenks türünün oluşmasında, Filistin ve Suriye sanatlarında görülen yalnız dişi sfenks tasvirleri değil, aynı zamanda "Hathorik" saç

⁷⁷ ŞAHİN, 1992; s.110.

⁷⁸ ALKİM, 1974; s.89.

⁷⁹ ŞAHİN, 1992; s.111.

⁸⁰ ALKİM, 1974; s. 93.

tuvaletli tanrıça, kraliçe veya kadın tasvirlerinin de büyük rolü olmuştur. Tanrıça "Hathor"un Byblos'da bir tapınağının bulunması ve "Baalat Gubla"nın (=Byblos Baş Tanrıçasınının) "Hathor" olarak tanımlanması, "Hathor"un Suriye'de tasvir edildiğini göstermekte ve "Hathorik" kuvafürün çok kullanılmasının nedenini açıklamaktadır. Fenike dişi sfenksinin ise tanrıça ile ilgili olduğu kanısı yaygındır. "Hathorik" kuvafür ile Hitit dişi sfenksi arasında bir ilginin varlığını saptamak güçtür. Hitit sanatçısı Hitit sfenksini işlerken böyle bir ilişkiyi düşünmüş olabilir. Zamanın koşullarına göre spiral saç tuvaletini kullanmış ya da tamamen rastlantısal olarak işlemiş olabilir. Hitit sfenksinin, anıtsal binaların girişinde veya kapıların her iki kenarına organik olarak yerleştirilmeleri onların koruyucu fonksiyonu olduğunu doğrulamaktadır. Mısır'da, Orta İmparatorluk devrinden itibaren kırılların veya kiral sfenkslerinin taçlarında veya doğrudan doğruya başlarında yer alan ve ateşli nefesi ile kiralın düşmanlarını defettiğine inanılan "Uraeus" yılanı, Boğazköy-Yerkapı sfenksinde ve, Alaca Höyük anıtsal sfenkslerinin altında yoktur. Aynı şekilde diğer sfenks tasvirlerinde de "Uraeus" yılanı, gerek Koloni Çağı ve gerekse Hitit Çağında yoktur. Ancak ithâl eserlerde "Uraeus" yılanına rastlanmaktadır. İmparatorluk devrinde Hititlerin kuzey ve orta Suriye'ye inmiş oldukları ve hattâ bir ara Mısır'ın güçsüzlüğünden yararlanarak etki alanlarını Filistin'e kadar genişlettikleri bilinmektedir. İşte bu devrede Hititler hem Ugarit'deki, hem de Megiddo'daki sanat merkezleri ile temasa geçmişler; bunun sonucu olarak bazı sanat motiflerini almışlar ve onların motiflerini de kendi sentezci güçleri ile işlemişlerdir⁸¹.

Asur Ticaret Kolonileri Çağında, Anadolu grubunda Kaniş'in Baş Tanrıçası, Av Tanrısı ve Hava Tanrıalarının yanında yer alan sfenks, sakallı ve sakalsız olarak görülmektedir⁸². Sakalsız tipler takke giymektedir. Bacağının biri insan bacağı

⁸¹ ALKIM, 1974; s. 94.

⁸² ÖZGÜÇ, 1965; s. 30.

şeklindedir. Yukarı kaldırdığı kuyruğunun ucu kuş başı biçimindedir. Sakalsız sfenksler Kaniş'in Baş Tanrıçasının yanında yer almaktadır. N.Özgüç, kanatsız insan başlı, aslan gövdeli sfenksin Suriye yolu ile Anadolu'ya gelmiş olduğunu kabul etmektedir. Diğer taraftan, aynı tipin Mezopotamya'da Er Hanedanlar ve Akad devrinde varlığı bilinmektedir⁸³. Akad dönemi mühürlerinde Şamaş yanında kutsal sandalda tasvir edilen sfenks, bu dönemde Mezopotamya'da en ilginç figürdür⁸⁴. Koloni Çağında, stillere göre sfenks tasvirleri de çeşitlenmiştir. Gerek erkek gerekse dişi sfenksler tasvir edilmiştir. Ancak Anadolu'da ilk olarak sfenks tasviri, M.Ö.19.yy.'da Kaniş-Karumu II. katın yerli silindir mühür baskılarında görülür. Sfenks motifi II. bin erken safhasında mühür ve mühür baskıları üzerinde sevilerek kullanılan bir motif olmuştur. Bu nedenle tasvir sayısı da fazladır.

A. DIŞI SFENKSLER

Koloni Çağında insan başlı aslan vücutlu sfenks motifinin, dişi özellik gösterenlerinin sayısı oldukça azdır. Çünkü mühürler üzerinde bulunan motiflerin cinsiyeti hakkında bir yargıya varmak zordur.

Dişi sfenksler çeşitli pozisyonlarda ortaya çıkar. Gerek erkek gerekse dişi sfenkslerin hepsi yatar ya da oturur durumda yapıldığı halde (Lev.X, a)'da, omzundan sular çıkan kahramanın her iki yanında durur şekilde ve kanatlar ona doğru uzanmış, onu koruyan ya da yücelten bir biçimde ayakta yapılmıştır. Bu örnek sfenks motifleri arasında tek örnektir.

⁸³ DESENNE, 1957; s. 17 v.d.

⁸⁴ ÖZGÜÇ, 1971; s.288.

Bir diğ er örnekte (Lev.IX, b) dişi sfenksler bir alemini tutan iki kahramanın altında tasvir edilmişlerdir. Bunlar sırt sırta oturur durumda yapılmı lardır. Uzun saçları omuzlarına kadar iner.

Diğ er örneklerde ise dişi sfenksler karşılıklı biçimde tasvir edilmiştir (Lev.IX, c; X, b;). Ancak (Lev. IX, c)'de bulunan dişi sfenksler iri kulaklı ve yüzleri cepheden yapılmıştır. Bu nedenle diğ er örneklerden ayrılır. (Lev.IX, c)'de bulunan dişi sfenks örneğinin benzeri (Lev.X, b'deki sağıdaki motif)'de görülmektedir. Ancak (Lev.IX, c)'de bulunan sfenksler, bir sa  örgüsü bandı üzerinde yer alır ve omuzları üzerinde kuşlar tasvir edilmiştir. (Lev. X, b)'de ise sfenksler yatan boğ a üzerinde tasvir edilmiştir.

Kanatlı olarak yapılmış dişi sfenks örneğini (Lev.X, a)'da görebiliriz. Bunun dışındaki örnekler arasında dişi sfenkslerin kanatları yoktur. Ancak cinsiyeti yayınlarda belirtilmeyenler bu yargının dışında tutulmalıdır.

B. ERKEK SFENKSLER

Sfenks motiflerinin büyük bir kısmını erkek sfenksler oluşturur. Erkek sfenksler sakallı ya da sakalsız olarak yapılmışlardır. Hitit sanatında sfenks motifinin dişi sfenks olduğu kanısı yaygındır. Bir takım küçük buluntular ve anıtsal eserlerin hepsinde dişi sfenksler tasvir edilmiştir. Koloni çağında ise mühür ve mühür baskıları üzerinde erkek sfenks tasvirleri yapılmıştır. Mühürlerde cinsiyeti belirlenemeyen sfenksleri de erkek sfenksler arasında inceledik. Erkek sfenks motifine mühürler üzerinde belirli bir görev yüklenmemiştir. Bu nedenle çeşitli sahnelerde değişik biçimlerde ortaya çıkar. Erkek sfenksler de dişi sfenksler gibi kanatlı ve kanatsız olarak yapılmışlardır.

Erkek sfenksler mühürlerde bazen asıl konuyu oluşturur (Lev.X, b soldaki figür; XII, b-c; XIII, a). Bu örneklerin hepsi damga mühür üzerindedir. Yanlarında hayvanlar ve karışık varlıklarla tasvir edilmişlerdir. Bu grubun arasında diğerlerinden farklı olarak yapılan ve bir hayvanı avlamış olan Lev.XII, c'deki örnektir. Bu örnek stil açısından da diğer sfenks motiflerinden farklıdır. Çünkü örneğimizde bulunan sfenksin başı cepheden yapılmış ve başın çevrimi gerçekçi bir şekilde verilmiştir. Saçlar her iki yanda bukleler halinde yapılmış ve sakallar çizgiler halinde düz hatlarla belirtilmiştir. Aynı örnekte bulunan sfenksin kanatları da diğer örneklerden farklı bir biçimde omuzdan eğimli çıkıp, vücuda paralel devam etmektedir.

Asıl konuyu oluşturan sfenks tasvirlerinden bazılarının önünde hilâlli disk tasvir edilmiştir (Lev.X, c; XIII, a).

Bazı örneklerde ise erkek sfenks motifleri ikincil sahnede ortaya çıkar (Lev.XI, b; XII, a; XIV, b). Bunlardan (Lev.XI, b; XIV, b)'de bulunan örnekler arasında sfenkslerle bağıntılı bir motif yoktur. Ancak (Lev.XII, a)'da bulunan sfenkslerin arasında yer alan şahıs sfenkslerin saldırısına uğradığı şeklinde yorumlanmıştır. Bir örnekte (Lev.XIII, b-c) ise sfenksler, üzerinde bulunan şahısları taşımaktadır.

Sfenksler ana konunun bir elemanı olan sfenksler (Lev.XI, a; XI, c) ya da bir friz içinde (Lev.XIV, a) yapılırlar. Sfenkslerin koruyucu özelliği olmasına rağmen, insana saldıran (Lev.XII, a), antiloba saldıran (Lev.XIV, a) sfenksler saldırgan özellikleri ile karşımıza çıkar.

Bir örnekte (Lev.XII, b) sfenkslerin kuyrukları yılan şeklinde yapılmıştır. Sfenkslerin yılan şeklinde kuyruğa sahip olduğunu Mezopotamya'dan ve Mısır'dan bilmekteyiz. Örneğimizde kuyruk ve belden çıkan iki yılan tasvir edilmiştir.

Tek bir örnekte sfenkslerin başında "Uraeus" yılanı bulunmaktadır (Lev.XIV, a). Suriye üslûbunda olan örnek, Mısır etkisinde kaldığını gösterir. Hitit sfenkslerinin başında ise "Uraeus" yılanı bulunmamaktadır.

Erkek sfenks örnekleri arasında bulunanlardan yalnız bir tanesi kanatsız olarak yapılmıştır (Lev.XII, b). Kanatlı yapılanlarda ise kanatlar mühür stiline göre

işlenmiştir. Suriye üslubunda yapılan mühürlerde kanatlar yukarı kalkık ve kıvrıktır (Lev.XI, b; XIII, c; XIV, a; XIV, b).

Diğer örneklerde sfenksler kabartma olarak işlendiği halde şematik Asur üslûbunda yapılan (Lev.XI, a)'da bulunan sfenks çizgilerle şematik bir biçimde yapılmıştır.

Mühürler üzerindeki sfenks motifinin genelde ikincil sahnelerde yer alması onun bir tanrıyla ilişkisinin söylenmesini zorlaştırır. Ancak, N.Özgüç, sfenksler üzerinde bulunan tanrıçayı "Sfenksli Tanrıça" olarak yorumlamıştır⁸⁵. Böylece bir yandan, sfenks motifi Anadolu'da bir tanrıçanın kutsal yaratığı olarak ortaya çıkarken, diğer taraftan ikincil sahnelerde koruyucu özelliğiyle tasvir edilmiş olmalıdır.

IV. GRİFONLAR

Köken olarak Yunanca, gryhôn kelimesinden gelen bu figür kuş başlı, kanatlı ya da kanatsız, arka ayakları aslan pençeli ve ön kısmı genelde kuş olarak yapılan varlıktır⁸⁶. Kuş başı genellikle kartaldır. Grifon çok sayıda örnekle Akad döneminde betimlenirken, Mezopotamya'da Asur İmparatorluğu'nun sonuna kadar tasvir edilmiştir. Asur sanatında genelde grifon-demonla beraber işlenmiştir.

⁸⁵ ÖZGÜÇ, 1979A; s.19, Fig.5.

⁸⁶ BLACK-GREEN, 1992; s.99,100.

Geç Asur sanatında görülen grifonlar dışında grifonların hepsi mühürler üzerinde tasvir edilmiştir. Kapalı gagalı ve tarak benzeri kanatlarla Mezopotamya'da karakterize edilmiştir. Bu tip Eski Babil dönemine kadar değişmemiştir. Akad Çağı'nda kuş kuyruklu, kanatlı, ateş kusan aslan grifon tipi ortaya çıkar. Üç temel sahnede ortaya çıkar: 1. Hava tanrısının arabasını çeker ve çıplak tanrıçaya dalgalı ateş demeti verir. 2. Tanrısal tahtın arkasında durur ve bir sembol tutar. 3. Bir hayvanı yakalar (bizzat bir kahraman savaşıdır). Bu üç konuda görülen grifonlar Eski Babil dönemi sonuna kadar uzanır. Kasit ve Mitanni istilası ile bu konularda değişiklikler ortaya çıkar. Kasit istilası boyunca ise yalnızca kudurrular üzerinde işlenmiştir. Mitanni mühürlerinde ise kuş-grifonu belirli ölçüde kalıcı bir motif oluşturur. Grifonun güçlü görünmesi için savaş sahnelerinde gagası yarı açıktır. Geç Asur ve Geç Babil gliptiğinde sıklıkla tekrarlanır ve saldırgan bir karaktere sahiptir. Geç Asur gliptik sanatında savaşçılarla gösterilmesi onun kötü gücünün kişileştirilmesidir. Bu dönem grifonlar, tavuğa benzer ufak sivri gagaya sahiptirler. Yuvarlak gözü, yuvarlak kafası ve tümüyle tüylerle örülü olması ve tüylerin baklava şeklinde işlenmesi ile karakterlenir. Bu özelliklerle Pers-Akamenid sanatına da yansır.

Mısır'da ise aslan grifon tanımlaması yoktur. Ancak grifonun üç temel tipi ile Ptolomeus Çağı'na kadar temsil edilir. 1. Ön-hanedanlık çağından itibaren temsil edilen, ve sırtın ortasında büyük kanatları olan, et obur bir akbaba görünümünde ortaya çıkar. 2. Orta Kırallık döneminde ortaya çıkan doğan görünümlü ortaya çıkar. 3. 18. Hanedanlık Çağında değişiklikler gören, Suriye kökenli bir akbaba grifondur. Bu grifon ince parçalar halinde, at benzeri bacaklar, gergin bir vücut, yuvarlak bir kafa, kısa bir gaga ve demetler halinde saç lüleleri temel olmak üzere resmedilmiştir.

Suriye de ise grifonun yerli özelliği yoktur. Tamamıyla yabancı etkileri ortaya koymuştur. Ancak çömelleme durumu ve keskin sırtı ile yeni bir Suriye tipi ortaya çıkmıştır.

Anadolu'ya ise grifon motifi Suriyeden girmiştir. Ancak özgün Anadolu tipi yoktur. Hitit sanatına yabancı bir motiftir. İkinci binin ikinci yarısında kapadokya tabletleri üzerinde bulunan Eski Babil mühürlerinde görülür⁸⁷.

Grifonlar yatar ya da oturur vaziyette gösterilirler. Mezopotamya sanatında baş genellikle ibiklidir. Anıtsal kabartmalarda gagasının arasından genellikle dili görülmektedir. Mezopotamya tanrı yarattığı olarak bilinir, Yunan sanatında ise ölü gömme ile ilgili sahnelerde tasvir edilirdi. Grifon aynı zamanda yırtıcı özelliğiyle insanlara korku veren bir varlıktır.

Grifon, Kaniş Karumu'nun II. katına ait Anadolu grubu silindir mühürlerinde Kaniş'in baş tanrıçası yanında, insanları yenen bir yaratıktır. Kaniş'de Ib katı damga mühürlerinde boğa üzerinde ya tek ya da çift olarak heraldik bir şemada tasvir edilmiştir. Anadolu'da Koloni Çağında iki tip grifon tasviri yapılmıştır. Bunlardan birincisi ayakta ikincisi ise yatar vaziyette tasvir edilmişlerdir. Eski Hitit damga mühürlerinde heraldik bir şemada veya mührün esas tasviri olarak görülür⁸⁸ Grifonlar mühürler üzerinde, sfenksler gibi az tasvir edilmiş karışık varlıklardandır. Genelde aynı biçimde yapılan grifonlar için burada genel değerlendirme başlığı altında özgün örnekler vermekle yetineceğiz.

⁸⁷ Reallexikon der Assyriologie, s.633-639.

⁸⁸ ÖZGÜÇ, 1968_a; s.7.

GRIFON MOTİFİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

M.Ö. II. binde Anadolu'da bulunan mühür ve mühür baskıları üzerindeki grifon tasvirlerinin çoğunluğunu damga mühürler üzerinde bulunan tasvirler oluşturur. Her ne kadar motif ithâl ise de damga mühürlerde yerli özelliklerle karşımıza çıkmaktadır (Lev. XV, b, XVI, a, XVII, a-b, XVIII, a-c, XX, b-c, XXI, a-c, XXII, a-c, XXIII, a-b).

Grifon tasvirlerinin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz (Lev.XIV, c)'deki örnektir. Ayakta duran bu grifon kuş-adamlarla yakın ilişki içerisinde. Yine aynı figür bizim (Lev.VI, c, VI, b ve V, c)'de bulunan aslan-demonlarla aynı şekilde yorumlanmalıdır. (Lev.XIV, c)'de bulunan ayakta duran grifonu N.Özgüç hayvanlar hakimi olarak yorumlanmıştır⁸⁹.

Damga mühürlerde bazen tek olarak tasvir edilirken (Lev.XVII, c; XX, c; XXI, a-c; XXII, b), bazende birden fazla motifle beraber yapılırlar. Birden fazla motifle birlikte olduğunda genellikle grifonun altında sığır veya antilop cinsi hayvan tasvir edilmiştir (Lev.XV, b-c, XVI, a-b, XVII, a, XVIII, a, XXII, c). Sadece üç örnekte ise astral bir sembolle beraberdir (Lev.XXII, a-b; XXIII, a). Birbirinden farklı olan bu astral semboller güneş, yıldız ve aydır. Grifon tasvirlerinde bir tanesi dışında saldırgan özellik yoktur (Lev.XV, a). Grifon, Kaniş Karumu'nun II. katına ait Anadolu Grubu silindir mühürlerinde Kaniş'in baş tanrıçası yanında, insanları yenen bir varlıktır. Gagası ile kurbanını yakalayan grifon tasvirleri Mezopotamya'da Eski Babil dönemi mühürlerinde de mevcuttur. Bu motif Anadolu tasvir sanatına Babil üslubundan geçmiş olmalıdır⁹⁰. Silindir mühürlerde tasvir edilen grifonların ise tasvirlerin tamamı ikincil sahnede yer almıştır (Lev.XVI, b-c; XIX, a, c; XX, a).

⁸⁹ ÖZGÜÇ, 1987; s.433.

⁹⁰ ÖZGÜÇ, 1965; s.29.

(Lev.XVII, b)'de bulunan grifon motifinin kanatları diğerlerinden farklı olarak yapılmıştır. Suriye üslûbu sfenkslerde olduğu gibi kanat yukarı kalkık ve kıvrık olarak yapılmıştır. Diğer örneklerde bulunan grifon tasvirlerinin hepsinde kanat özensiz olarak gelişe güzel çizgilerle yapılmıştır.

Örneklerde; grifonların kanatlarının çoğu omuzdan çıkarken bir kısmı ise boyundan çıkmaktadır (Lev.XV, a, c; XVI, a; XXI, b; XXIII,a). Bu mühür yüzeyinin darlığından, malzemesinden ya da ustanın işleyişinden kaynaklanmış olması gerekir. Grifon tasvirlerinin hemen hepsinde başlar vücudun duruş istikametine doğru bakarken iki örnekte (Lev.XVI, b; XX, b) başlar ters yöne doğru çevrilmiştir. Grifonların hemen hepsinde uzun bukleler mevcuttur. Ancak (Lev.XIV, c)'de bukle yerini çatallı geyik boynuzu, (Lev.XVI, b)'de ise üç çatallı boynuz şeklinde bir çıkıntıya bırakmıştır. Buklesiz ve boynuzsuz olanları da vardır. Ancak bunların yapım hatası ya da bulunan baskıların tahrip olmasına bağlamak daha doğrudur (Lev.XV, b; XVI, a).

(Lev.XXII, b)'de bulunan grifon motifi ise diğer örneklerden farklı bir stilde yapılmıştır. Diğer örneklerin hepsinde kabartma olarak işlenen kanatlar, burada çizgiler halinde belirtilmiştir.

Tapma sahnelerinin yer aldığı mühürlerde de tasvir edilmişlerdir (Lev.XVI, b ve XVI, c). (Lev.XVI, b)'de iki tapma sahnesinin yer aldığı motifler arasında; (Lev. XVI, c)'de ise tapma sahnesinde oturan tanrının arkasında yer almıştır.

V. ÇİFT BAŞLI KARTAL

Asur Ticaret Kolonileri Çağının geç evresinde en çok rastlanan motiflerden biridir⁹¹. Arma şeklinde tasvir edilmişlerdir. Tek bir kartal vücudunun üstüne çift kartal başı işlenmiştir. Bazı çift başlı kartal figürlerinde baş gövdeden ikiye ayrıldığı halde bazılarında ise uzunca bir boyundan sonra baş ikiye ayrılır. Kültepe, Acemhöyük, Alishar, Boğazköy ve Konya Karahöyük gibi merkezlerden çok sayıda mühür üzerinde sevilen ve çok kullanılan bir figürdür. Çift başlı kartal figürünün hangi amaçla yapıldığı ve hangi tanrıyla ilgili olduğu bilinmemekle birlikte kartalın gücünden yararlanılmak suretiyle böyle bir motifin oluşturulduğu düşünülebilir. Çift başlı kartalların bazıları pençelerinin altında bir hayvanla tasvir edilir.

ÇİFT BAŞLI KARTALLAR ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Salt kartalın kudretinden yararlanılarak yapılmış olan bu karışık yarlık kartal vücutlu ve çift kartal başlı olarak yapılmıştır. Genellikle damga mühürler üzerine işlenmişlerdir. Silindir mühür örnekleri oldukça azdır. Mezopotamya geleneğine özgü silindir mühürlerde bu motifin az olarak kullanılması ve Anadolu'nun yerli mühür formu olan damga mühürlerde fazla yapılmış olması bu motifin köken olarak olmasa bile Hitit sanatı başlangıcında en çok sevilen motiflerden biri olduğu kanısını uyandırır.

⁹¹ ÖZGÜÇ, 1968₂; s. 7-8.

Kartal vücudu üzerinde çift kartal başı ile oluşan karışık varlığın büyük bir çoğunluğunun pençelerinin altında bir hayvan vardır. S. Alp bunu bir baskıda kartal yavrusu olarak yorumlamaktadır⁹² (Lev.XXVI, b). İki örnekte ise çift başlı kartalın pençesinin altında sırt sırta oturmuş iki aslan tasvir edilmiş (Lev.XXIII, c; XXIV, a), böylece aslanın gücü ile kartalın gücü birleştirilmiştir. Aynı şekilde pençelerin altında antilopların yer aldığı örneklerde vardır (Lev.XXIV, b-c). Bu motifleri ise kartalın bu hayvanlara saldırması şeklinde yorumlamak gerekir.

Çift başlı kartal tasvirlerde çoğunlukla ana sahneyi oluşturur ki bu mühürlerin hepsi damga mühürdür. Bunlarda kartal tek başına tasvir edilmiştir (Lev.XXV, a-c; XXVI, a-c; XXVII, a-c; XXVIII, a-c; XXIX, a-c; XXX, a-c; XXXI, a).

(Lev.XXV, a; XXVII, c; XXVIII, a-c; XXIX, a-c) örneklerde kartal başları tek boyun olarak çıkıp daha sonra ikiye ayrıldıkları halde diğer örneklerde kartal başları gövdeden iki dala ayrılarak çıkar.

Çift başlı kartalların bazılarında kanatlar kalkık olarak yapılmıştır (Lev.XXV, c; XXVII, a-b; XXVIII, a; XXIX, b; XXXI, a). Çoğunlukla düz olan kanatlar bazı örneklerde kanatlı güneş kursu şeklini almıştır (Lev.XXIV, a; XXVIII, b-c; XXIX, a; XXX, c). Kanatların sarkık olarak yapıldığı örneklerde vardır (Lev.XXIV, c; XXV, a; XXIX, c). Kanat biçimleri çift başlı kartalın görünümüne ve yırtıcılığına kuvvet kazandırır.

⁹² ALP, 1972; s.187.

Pençeler ise çoğunlukla avını yakalamak üzere atılmış kartal pençeleri şeklinde yapılmıştır. Ancak çok az örnekte yukarı kalkık olarak yapılmıştır (Lev.XXV, b; XXVI, a-b; XXVIII, a-b; XXIX, c; XXXI, a). Çift başlı kartal tasvirleri genellikle kabartma olarak verilirken üç örnekte çizgi halinde yapılmıştır (Lev. XXVII, a-b, XXX, b). Hitit İmparatorluk dönemi mühür ve mühür baskılarında ise çift başlı kartal motifi daha stilize bir şekilde yapılmıştır (Lev.XXIV, c'de olduğu gibi). Çift başlı kartalların gagaları çoğunlukla kıvrık olarak yapılmıştır. Gözler ise ço-ğunda yuvarlak çizgiyle belirtilmiştir. Kuyruklar örneklere göre değişiklik gösterir. Ancak çoğunluğu yelpaze şeklinde yapılmış ve çizgilerle belirtilmiştir.

Çift başlı kartalların başları arasında bazen yıldız (Lev.XXXI, a), bazen "V" biçimli bir işaret (Lev.XXVIII, b; XXIX, b) bazen de dal motifi yapılmıştır (Lev.XXVII, b). Damga mühürlerde tasvir edilen çift başlı kartalların hemen hepsinde giyoş, ip bandı ve merdiven bandı şeklinde çerçeveler vardır. Çok az örnekte bu çerçeveler bulunmaz (Lev.XXIV, b-c; XXVIII, b-c; XXIX, b-c; XXX, a-b).

Silindir mühürler üzerinde tasvir edilen çift başlı kartal motifi, damga mühürlere oranla daha azdır. Mühürlerde Yazılı Kaya'da olduğu gibi tanrılarla ilişki içindedir. Ancak hangi tanrı ile ilişkili olduğu kesinlik kazanmamıştır. Damga mühürler üzerinde bulunan çift başlı kartal motifi sahnenin ana konusunu oluşturduğu halde silindir mühürlerde ise çift başlı kartal motifinin ikincil bir fonksiyonu vardır. Kutsallığı dışında bir görevi yoktur. Ancak tasvirde bulunan tanrıçalarla ilişkili olmalıdır (Lev.XXXI, a-b).

VI. ASLAN BAŞLI KARTAL (IMDUGUD)

Sumerce Imdugud'un kelime anlamı dev kuştur. Aslan başlı ve kartal vücutlu olan varlığı⁹³. Akad'lar Anzû olarak adlandırmışlardır. Imdugud muhtemelen atmosferik güçlerden sorumludur. Adı sis ve pus anlamına da gelir. Imdugud'un öylesine büyük olduğuna inanılırdı ki o kanatlarını çırttığı zaman kasırgalar ve kum fırtınaları yaratırdı.

Imdugud veya Anzû Enki'den (Akadca=Enlil) kader tabletlerini çalar. Daha sonra Ninurta tarafından öldürülür. Böylece tabletler yasal sahibine geri döner. Geç Erhanedanlar III döneminde Akbabalar Steli'ndeki Ningirsu ile birlikte Imdugud karışık bir hayvan biçiminde tasvir edilmiştir. Gudea tarafından görüldüğü varsayılan bir rüyadaki anlatım bu tanrı ile birlikte gösterilmiş olması sebebiyle bu her ne kadar Eski Babil döneminde onaylanmış olmasına rağmen çok eski bir mitostur. Akad dönemi mühürlerinde bir kuş-adamın çoğunlukla; bir mahkum olarak Tanrı Ea'nın karşısına tasvir edildiği görülür. Bu gösterimin bazı bilim adamlarınca bir Imdugud/Anzû hikayesinin erken bir versiyonu olduğu söylenir.

O fırtına bulutlarının görevlisidir ve muhtemelen yağmur fırtınası sel getirici ve sert bir savaşçı karaktere sahip olarak düşünülen tanrı Ningirsu'yu temsil eder⁹⁴.

⁹³ BLACK-GREEN, 1992; s.107-108.

⁹⁴ ÖZGÜÇ, 1991; s.306-307.

Anadolu'da M.Ö.18. yy.'da damga mühürlerin ana motifi olan kuş ve aslan başlı kartallar kesinlikle İmdugud sınıfına aittir. Anadolu'da İmdugud'un üç tasvir şekliyle karşılaşmaktayız. Bunlardan birincisi aslan başlı kartal şeklinde yapısını (ki asıl İmdugud tasvirini oluşturur) ikincisi aslan-kartal başlı kartal, üçüncüsü ise çift aslan başlı kartaldır.

A. ASLAN BAŞLI KARTAL

Bu grubun tek örneği Kültepe'de bulunmuş (Lev.XXXII, a) bir baskıda mevcuttur⁹⁵. Birden çok tasvir bandına sahiptir. Birinci sırada; tanrılar alayı, baş tanrıça ve çevresi, alttan birer ceylan. Bir tanrıçanın çevresinde oturan, iki bizon-adam arasında aslan başlı kartal tasvir edilmiştir.

B. ÇİFT ASLAN BAŞLI KARTAL

Tek örnekle temsil edilen bu tip Acemhöyük'ten bir baskıda ters yönlerde iki kez tasvir edilmiş kanatlı çift aslan başlı kartal görülür⁹⁶ (Lev. XXXII, b). Kanat ve kuyruk şematik olmasına karşılık aslan başlar, güçlü ve doğal olarak yapılmıştır.

⁹⁵ ÖZGÜÇ, 1965; s.31,41, Lev.XXIII-70.; ÖZGÜÇ, 1953; s.106, Res.718.

⁹⁶ ÖZGÜÇ, 1983; s.418-419, Abb.7.

C.ASLAN-KARTAL BAŞLI KARTAL

Bir başı aslan bir başı kartal vücudu ise kartal şeklinde yapılmış karışık varlıktır. Bu motifin tasarımı kartal ve aslanın gücünün ortak olarak kullanılmasını amaçlar şekildedir. Hitit İmparatorluk Çağı sanatında ne mühürler üzerinde ne de diğer tasviri sanat eserlerinde örneği yoktur.

Bu tipteki ilk örnek Kültepe'de bulunmuş (Lev.XXXII, c) mühür baskısı üzerindedir⁹⁷. Baskıda; noktalardan ibaret çerçevenin ortasında bir başı aslan diğer başı kuş olan bir varlık tasvir edilmiştir.

Bu grubun ikinci örneği Konya Karahöyük'den⁹⁸ (Lev.XXXIII, a) bir baskıda yer alır. Mühür alanında iki başlı, kartal vücutlu bir yaratık görülür. Soldaki ağzı açık bir aslan başı, sağdaki baş ise bir kartal başı olabilir. Pençeleri oldukça zayıf olarak yapılmıştır. Pençeler ile kuyruk arasında karışık varlığın sağdaki başında olduğu gibi büyük gözlü ve iri gagalı birer küçük kuş tasvir edilmiştir.

Bu grubun üçüncü örneği Kültepe'de (Lev.XXXIII, b) bir bulla üzerindedir⁹⁹. Baskıda gıoş çerçevesi merkezde, aslan ve kuş başlı kartal vücutlu bir varlık görülmektedir (Lev.XXXIII, b).

⁹⁷ ÖZGÜÇ, 1968^a; s.30, Lev.XXIII-D.

⁹⁸ ALI, 1972; s.174-175, Lev.76/201, Şek.83.

⁹⁹ ÖZGÜÇ, 1959; s.45, Pl.I.; ÖZGÜÇ, 1989; s.389, Pl.116-117,6.

IMDUGUD TASVİRLERİ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Imdugud tasvirleri Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile karşımıza çıkmaya başlar. Genellikle Hitit sanatının özgün bir motifi olan çift başlı kartal gibi tasvir edilirler. Imdugud tasvirlerinin çoğunluğunun başı aslan-kartal olarak yapılır. Her iki başı aslan ya da sadece aslan başlı Imdugud motifinin sayısı ise oldukça azdır.

VII. İNSAN BAŞLI KUŞ

İnsan başlı kuş Anadolu'da yalnızca bir örnekle bilinir. Alishar'dan (Lev.XXXIII, c)¹⁰⁰, bir damga mühürde kanatlar her iki yana açık olarak yapılmış kartal vücutlu insan başlı kuş tasvir edilmiştir. İnsan başı profilden yapılmıştır.

Başı profilden yapılmış kuş vücutlu kartal ve aslan başlı tasvirler krali armacılığa aittir. Burada tasvir edilen insan başlı kuşun Mezopotamya'daki paraleli Enki'den kader tabletlerini çalan kuş adam "Zu"dur. Kuş adamın (Zu) yargılanması Akad dönemi mühürlerinde oldukça sık tasvir edilir. Ea'nın huzurunda yapılan yargılamada genellikle Çift Yüzlü Tanrı (Usmu) ganimeti getirir, veya Ea tahta çıkarmadan önce Usmu esiri tutar.

¹⁰⁰ OSTEN, 1937: s.212, Fig.249-e 2310.

VIII. BOĞA-BAŞLI BALIK

Anadolu'da M.Ö.II.binde gelişen Anadolu üslûbu mühür sanatına yeni motifler katmıştır. Bunlardan biri de boğa-başlı balıktır. Boğa-başlı ve balık gövdeli olarak yapılan melez varlığın Mezopotamya'da örneği yoktur¹⁰¹. Kültepe'den ele geçmiş bir (Lev.XXXIV, a) bulla üzerindeki silindir mühür baskısında boğa-başlı balık tasvir edilmiştir. Silindir mühür Babil üslûbuyla yapılmıştır. Ancak mühre sonradan eklemeler yapılmıştır. Bu eklemelerden biri de boğa-başlı balıktır¹⁰². Boğa-başlı balık, balık ve boğanın ortak gücünden yararlanarak oluşturulmuş bir varlıktır. Hangi tanrı ile ilişkili olduğu belirsizdir. Ancak muhtemelen Tanrı Ea ile ilgili bir varlık olması gerekir.

IX. ASLAN-BAŞLI BALIK

Aslan-başlı balık; aslan başlı ve balık gövdeli olarak yapılmışlardır. Eski Babil döneminde ilk kez ortaya çıkmıştır ve Eski Babil döneminde mühürler üzerinde çok az tasvir edilmişlerdir.

Anadolu'dan bir örneğini tanıdığımız bu karışık varlık Kültepe'den¹⁰³ (Lev.XXXIV, b) bir silindir mühür baskısındadır. Efsanevi varlıklarla, kuşların dört

¹⁰¹ ÖZGÜÇ, 1991; s.310, şek.34.

¹⁰² ÖZGÜÇ, 1989; s.397, Fls.76-77,2.

¹⁰³ ÖZGÜÇ, 1953; s.104-105, Lev. LXIII, Res.710.; ÖZGÜÇ, 1965; s.31,41, Lev.XX-60.

sıra halinde dizildiği mührün, ikinci sırasında; kuş, balık arasında insan-başlı, ve aslan başlı balıklar yer alır.

X. KEÇİ-BALIK (ŠUHURMAŠŠU)

Keçi-Balık; başından beline kadar olan kısmı keçi diğer kısımları balık şeklinde yapılmış bir karışık varlıktır. Yeni Sumer devrinden Roma dönemine kadar tasvir edilmiş bir varlıktır¹⁰⁴. Roma döneminden (özellikle Augustus döneminden itibaren) itibaren oğlak burcunu sembolize eden keçi-balık motifi bugün hâlâ oğlak burcunun sembolü olarak kullanılmaya devam eder.

Bu karışık varlık bir temel buluntusu tabletlerindeki bilgilerin yardımıyla Gurney ve Ritting tarafından "Šuhurmaššu" olarak kimliklendirilmiştir. Kelime anlamı olarak sazan balığı-keçi ya da kusurlu-keçi anlamına gelir¹⁰⁵. Tanrı Ea/Enki'nin kutsal hayvanı olarak karşımıza çıkar. Tanrı Ea'nın yanında bazan keçi başlı asa ilede sembolik olarak tasvir edilir.

Keçi-balık tanrısai, olağan üstü bir varlıktır. O'nun büyü ve koruyucu bir gücü de vardır. Sıklıkla da Merman'la¹⁰⁶ birlikte tasvir edilir. Merman'la birlikte, keçi-balık yer altında Ea'nın kutsal mekânı Abzû'da birlikte yaşarlar.

¹⁰⁴ BLACK-GREEN, 1992; s.93.

¹⁰⁵ GREEN, 1986; s.25.

¹⁰⁶ **Merman**: Kolları başı ve vücudu insan şeklinde olan fakat bacakları ve kuyruğu balık şeklinde yapılan karışık varlıktır. Ea'nın yer altı şehri Abzû'da diğer karışık varlıklarla beraber yaşar. Dişi özellik gösterenlerine ise **Mermaid** denmektedir. Eski Babil döneminden itibaren Mezopotamya'dan bilinen bu karışık varlık Orta Asur döneminden itibaren yerini aslan-kentaur'a bırakmıştır. Asur'da bu varlığın erkek olanına **Kulullû**, dişi olanına ise **Kuliltu** denmekteydi.

Anadolu'da da M.Ö.II.binde, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile karşımıza çıkmaya başlayan keçi-balık, Kültepe'de silindir mühürler üzerinde Ea ve Su tanrıları ile birlikte görülürler¹⁰⁷. Mühürler üzerinde bazen Ea keçi-balığa basar durumda yapılmış, bazen de keçi-balık ayrı bir motif olarak tasvir edilmiştir. Mühürler dışında Anadolu'da keçi-balık tasviri yoktur.

KEÇİ-BALIK MOTİFİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

M.Ö. II.binde çeşitli konularda keçi-balık motifini görmekteyiz. Koloni Çağı mühürlerinin bir grubunda keçi-balık tanrı Ea'nın kutsal hayvanı olarak onun tahtı ve ayaklarının altında yer alır. Bazı örneklerde (Lev. XXXV, a; XXXVI, c; XXXVIII, b) keçi-balık tahtın altında çift olarak yapılırken bazı örneklerde ise keçi-balık (Lev.XXXIV, c; XXXVI, a-b; XXXVII, a; XXXVII, c; XXXIX, a) tek olarak yapılır. Yine aynı dönemde hava tanrısının sembolü olan oklu koniyi taşıırken (Lev. XXXVII, b) gösterilir.

Koloni Çağı'nda bu karışık varlık av sahnesi içinde de yer almıştır (Lev.XXXV, b; XXXVIII, c; XXXIX, b). Bazen de firizler halinde yapılmış bir sahnede yerini alır (Lev.XXXVIII, a). Diğer örneklerde ise her hangi bir kompozisyon şemasına bağlı

¹⁰⁷ ÖZGÜÇ, 1965; s.31

olmadan karışık şekilde tasvir edilen hayvanlar arasında (Lev.XXXV, c; XXXIX, c) ya da mitolojik bir sahnede (Hava Tanrısı karşısında Lev.XL, a) yer alır..

Hangi pozisyonda olursa olsun mühürler üzerinde tas-vir edilen keçi-balık motifi Tanrı Ea'nın kutsal varlığıdır. Tanrı Ea'nın kendisinin gösterilmediği durumlarda ise onun kutsal varlığı olarak onu temsil eder. Böylece Tanrı Ea'nın gücünün tasvirler üzerine sembolik (dolaylı) bir aktarımı sağlanmış olur.

Keçi-balığın mühür ve mühür baskıları üzerindeki hemen bütün gösterimlerinde balığın sırt ve kuyruk yüzgeçleri belirtilmiştir. Bunun dışında keçi başları tamamı boynuzludur ve boynuzlar arkaya doğru kıvrıktır. Boynuzların hemen altında ise keçinin kulağı gösterilmiştir. Bazı örneklerde keçi-balığın ön ayaklarından biri vücudun altına doğru kıvrıktır (Lev.XXXVII, c; XXXIX, a-c;). Bir tek örnekte ise her iki ayak birden arkaya doğru kıvrık olarak yapılmıştır (Lev.XXXVI, b). Diğer örneklerin hepsinde ise ayak "^" şeklinde öne uzatılmıştır.

XI. BALIK-İNSAN

Balık-insan; insan başlı ve balık gövdeli olarak tasvir edilen karışık varlıktır. Mezopotamya kökenli bir yaratıktır. Ancak Mezopotamya'dan Anadolu dinine ve tasvir sanatına geçerken bir takım değişiklikler geçirmiştir.

Balık-adam, Mezopotamya'da Eski Babil döneminden gelen ve "Merman" olarak bilinen vücudu insan belden alt kısmı balık olan karışık varlıktır¹⁰⁸. Orta Asur döneminde aslan-kentaur gibi tasvir edilmeye başlamış ve çoğu yerde onun yerini almıştır. Böylece Yeni Asur döneminde sevilen bir figür halini almıştır. Daha sonra Akamenid, Selevkid dönemlerinde ve oradan da antik Yunana ve hatta Avrupaya kadar yayılmış bir figürdür. Dişi özellik gösterenler ise "Mermaid" olarak adlandırılmıştır. Balık-insanların Eski Babil, Yeni Asur ve Yeni Babil döneminde erkek olanlarına "Kulullû", dişi olanlarına ise "Kuliltu" denmekteydi. Nimrud'da çıkan tabletler sayesinde ilk kez S. Dalley tarafından adlandırılmıştır¹⁰⁹.

Akıl ve hikmet tanrısı olan Ea aynı zamanda tanrılar panteonunda baş tanrı olarak çoğu zaman yer almıştır. O yeraltı okyanusu olan "Abzû"da birçok karışık varlığı ile birlikte yaşardı. Bu nedenle birçok tasvirde tanrı Ea ile birlikte bu varlıklar ve yeraltı okyanusu "Abzû" beraber tasvir edilmiştir. Balık-insan'da tanrı Ea ile ilişkili bir karışık varlıktır.

Balık-insan koruyucu güçlere sahiptir. İyilikle ilgili bir karışık varlıktır. Balık-insan Yeni Asur saray ve tapınak mimarisinde orthostatlar arasındaki kabartmalarda yer alır. Balık-insan Asur sanatında aynı zamanda küçük figürinler olarak işlenmiştir. Bu figürinlerin de bulundukları mekanlarda koruyucu fonksiyonları olduğuna inanılırdı.

¹⁰⁸ BLACK-GREEN, 1992; s.131.

¹⁰⁹ GREEN, 1986; s.27.

Eski Babil dönemi yarattığı olan balık-insan M.Ö. 19. yy'da Anadolu'ya girmiştir¹¹⁰. Mezopotamya'da belden aşağısı balık belden yukarısı insan şeklinde olan karışık varlık, yerini Anadolu'da başı insan vücudu ve diğer kısımları balık olan karışık varlığa bırakmıştır¹¹¹.

Balık-insan Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda dişi ve erkek insan başlı balık gövdeli olarak iki ıpte karşımıza çıkar.

A. BALIK-KADIN

Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağının tek balık-kadın örneğinde kadın başı uzun saçlı olarak işlenmiştir. (Lev.XL, b)¹¹² Mühürde; sahnede doldurma motifi olarak görülür.

B. BALIK-ADAM

Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağında balık-adam motifinin yer aldığı dört örnek de Kültepe'den ele geçmiş silindir ya da damga mühürlerde karşımıza çıkar. Bu motif tanrıların çevresinde diğer karışık varlık ve hayvanlar arasında (Lev.XL, c; XLI, b) ya da tapanların altında (Lev. XLI, a) yer alır. Bütün örneklerde profilden gösterilmiş kafasında, başa oturan bir takke/başlık mevcuttur. Tamamı yerli olan

¹¹⁰ ÖZGÜÇ, 1991; s.310.

¹¹¹ ÖZGÜÇ, 1965; s.31.

¹¹² ÖZGÜÇ, 1979_p; s.281, Lev.I,1.

mühür ve baskılarında balık-adam Ea ve boğa(?) üzerinde duran gürzlü (Savaş) tanrının çevresindedir.

XII. KANATLI ASLAN (ASLAN-EJDERİ)

Mezopotamya'da olduğu gibi Anadolu'da Kültepe'de Tanrı Adad'ın kutsal hayvanı olarak görülen kanatlı-aslan yani aslan-ejderi, aslan başlı, aslan gövdeli, kanatlı ve kuş kuyruklu olarak karşımıza çıkan karışık bir varlıktır¹¹³. Kanatlı-aslan Mezopotamya'da Akad döneminden Yeni Babil dönemine kadar tasvir edilmiş bir karışık varlıktır¹¹⁴. Asur duvar kabartmalarında özellikle Kalhu'daki (Nimrud) Ninurta Mabedi'nde en güzel biçimde tasvir edilmiştir.

Kültepe mühürlerinde Anadolu grubunda Tanrı Adad'ın kutsal hayvanı olarak karşımıza çıkar¹¹⁵. Kanatlı-aslan, Fırtına Tanrısı yani Tanrı Adad'ı sırtında taşır ve Adad'ın ve genellikle bir elinde yıldırım sembolü vardır. Diğer taraftan Adad kanatlı-aslanın yularını tutmaktadır ve yular bir halka ile kanatlı aslanın burnuna bağlanır. Kanatlı-aslan Tanrı Adad'ın (Iskur) kükreyen hava canavarıdır "*(umu) na'iru*". Bu karışık varlığın Adad dışında iki tanrı ile de ilişkisi olduğu önerilmektedir. Bu tanrılar Tanrı Assur, ve Tanrı Sin'dir (Nanna-Suen).

¹¹³ ÖZGÜÇ, 1991; s.301.

¹¹⁴ BLACK-GREEN, 1992; s.121.

¹¹⁵ ÖZGÜÇ, 1965; s.31.

Kanatlı-aslan genellikle Tanrı Adad'la beraber tasvir edilirken bazen tek başına bazen de bir tanrı arkasında tasvir edilir. Kanatlı-aslan birkaç örnekte ise mücadele sahnesinde karşımıza çıkar.

A. ÜZERİNDE TANRI ADAD'IN YER ALDIĞI KANATLI-ASLAN

Burada dört örneğini seçtiğimiz kanatlı-aslan, tanrı Adad'ın kutsal hayvanı olarak tasvir edilmiştir. Kanatlı-aslan üzerinde bulunan Adad onun yularını tutar (Lev. XLI, c; XLII, a-c). Kanatlar genellikle çapraz olarak yapılmıştır ancak bir (Lev. XLI, c) örnekte tek kanatlı olarak gösterilmiş olup hemen boyun bitiminde tasvir edilmiştir. Adad'ın üzerinde bulunduğu kanatlı-aslan tasvirlerinin tümü Anadolu Grubu mühür baskılarına aittir.

B. OTURAN TANRI ARKASINDA KANATLI-ASLAN

Tanrıların arkasında yer alan kanatlı-aslanlar daima arka ayakları üzerinde dik kalkmış olarak gösterilirler. Bunlardan sadece ikisinde (Lev. XLIII, a, b) oturan tanrıların kimliği Ea olarak belirlenebilmektedir. Ancak bu örneklerde tanrı alaylarının işlendiği göz önüne alınırsa kanatlı-aslan motifini Ea ile ilişkilendirmekten çok, Tanrı Adad'ın sembolü olarak değerlendirmek gerekmektedir.

C. MÜCADELE SAHNESİNDE KANATLI-ASLAN

Mücadele sahnelerinde ki kanatlı-aslan figürünü iki grupta toplamak olasıdır. Bunlardan ilkinde (Lev.XLIV, c; XLV, a) bir hayvana saldıran kanatlı-aslan; ikinci tipinde ise (Lev.XLIV, b; XLV, b-c) bir kahramanla (Gılgameş) mücadele ederken görülürler. Bütün örneklerde dik kalkmış durumda ve çift kanatlı olarak işlenmişlerdir.

D. BAĞIMSIZ BİR FİĞÜR OLARAK YAPILMIŞ KANATLI-ASLAN

Koloni Çağı'na ait üç örnekte kanatlı-aslan, Hava Tanrısının boğasının başı üzerinde (Lev.XLVI, a), tanrılar alayı içinde diğer hayvanlar ve sfenks yanında (Lev. XLVI, b) ya da konili boğanın altında (Lev.XLVI, c) gösterilmiştir.

Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Çağında mühür ve mühür baskıları üzerinde kanatlı-aslan motifleri yoktur.

XIII. BOĞA-ADAM

Güney batı İran glyptik sanatının Ön-Elam olarak adlandırılan (III binin erken safhası) döneminde yarı insan pozisyonundaki figürlerin arasında boğalar ve aslanlar

vardır¹¹⁶. Onlar, dünya düzeninin temel prensiplerinde kişileştirildiği şeklinde yorumlanmıştır. İnsan başlı ve gövdeli, fakat boğa boynuzlu, daha alçak vücutlu ve bacaklı boğa-adam figürü ilk olarak Erhanedanlar döneminin ikinci evresinde, silindir mühürlerdeki yaratıklara çok yakın bir benzerlikte ortaya çıkmıştır. Bunlar genellikle ileri doğru çıkıntılı boynuzlu, ve tek olarak görülmektedir. Nadiren bu durumda biliniyorsa da her ikisinde de yalnız baş veya belden üstü cepheden tasvir edilmiş insan ve yine cepheden görünen çift boynuzlu şekilde görülmektedir. İkili veya üçlü mücadele sahnelerinde şaha kalkmış hayvanlarla tek başına görülmektedir. Bazen, Erhanedanlar III döneminden beri figürü bukleyi kahramanla birleştirilme yoluna gidilmiştir. Akad dönemi gliptik sanatında mücadele sahnelerinde ikili figürlerden geldiği de bilinmektedir.

Eski Babil ve Kas dönemleri sanatında boğa-adam mücadelelerde, güneş tanrısı Şamaş'ın (Utu) yardımcısı gibi gözükmektedir. Eski Babil temel tabletindeki sahnelerde, bu tanrının tahtının arkasında bir çift boğa-adam vardır.

Kasit döneminde, belki de, bu figür sihirli koruyucu demonu idi. Yeni Asur döneminde Şamaş'la beraber kurumsallığı zayıfladı ve onun bir çağrışımı gibi gözüktü. Ancak hâlâ tanrı sembolü niteliği taşımaktadır, Şamaş'ın kanatlı diskinin ve onun arkasında gözükmektedir. Boğa-adam genellikle iyilik yapan varlıklar arasında yer alır. Anıtsal ve küçük ölçüdeki heykelleri binaların içine kötülük engeli olarak konur. Boğa-adamın tasvirleri Akamenid dönemi sanatında da karşımıza çıkmaktadır. Böylece uzun süre tasvir edildiği görülür.

¹¹⁶ BLACK-GREEN, 1992; s.48-49.

Kusarikku (Sumerce gud-alim) belki de nesli tükenmiş bir bizon ismidir, belki de insan başlı boğadır. Bizce hiçbir boğa-adam figürü efsanevi kahraman Enkidu'yu temsil etmemektedir.

Mühürler üzerinde görülen boğa-adamları iki tip altında toplamak gerekir. Bunlardan birincisi; insan başlı ve boğa vücutlu karışık varlık, ikincisi ise; belden aşağı kısmı boğa üst kısmı ise insan şeklinde düzenlenmiş olan boğa adamdır¹¹⁷. Bu iki tip boğa-adam örneklerinden ikinci tip daha çok tasvir edilmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile başlayan tasviri bu dönemde hemen her üslûpta görülmektedir. Diğer karışık varlıklara oranla daha çok tasvir edildikleri anlaşılmaktadır.

A. İNSAN BAŞLI BOĞA

A.1. AYAKTA TASVİR EDİLEN İNSAN BAŞLI BOĞA

Genellikle çift olarak yapılan insan başlı boğalar, yan yana arka ayakları üzerinde kalkmış ve başlarını birbirine çevirmişlerdir. İki arka ayakları ve kuyrukları işlenmekte, çoğunlukla ön ayakları tasvir edilmemektedir. Cepheden yapılmış olan başı, boynuzlu ve uzun sakallı bir insan başıdır. Gözleri nokta ya da çizgi halinde verilir. Burnu ve bazen ağzı da gösterilir. Az miktarda tek başlı ve çift gövdeli olanları da tasvir edilmiştir. İnsan başlı boğalar, Akad devrindeki gibi antitetik gruplar halinde, mücadele sahnelerinde yer alır. Bu sahnelerde Gilgameş, boğa-adam ve takkeli kahramanla mücadele ederken gösterilir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda geleneksel olarak bütün üslûp ve stillerde karşımıza çıkar. Eski Babil üslûbunda ise Tanrı Şamaş

¹¹⁷ ÖZGÜÇ, 1977; s.377.

bu varlığın üzerine basmaktadır. Yukarıda çerçevesini çizdiğimiz bu grup varlıklar kendi içinde üç tipe ayrılır.

A.1.1. Antitetik İnsan Başlı Boğalar

Bu gruba giren örneklerde insan başlı boğa gövdeli adamlar çift başlı ve çift gövdeli olarak yapılmışlardır. Hemen bütün örneklerde (Lev.XLVII, b-c) başlar çepheden yapıldığı halde, bir örnekte (Lev.XLVII, a) başlar profilden yapılmıştır. Tanrı Ea'nın arkasında sahneyi tamamlayıcı olarak ya da tanrılar huzurunda bu yaratıklarla kahramanlar mücadele ederken gösterilirler.

A.1.2. Tek Başlı Çift Gövdeli İnsan Başlı Boğa

Aynı şekilde bir mücadele sahnesinde antitetik durumdaki boğa gövdelerinin arasında (Lev.XLVIII, a) tek insan başı yer almaktadır.

A.1.3. İnsan Başlı Boğa Vücutlu Olanlar

Bu gruba giren boğa-adamlar çapraz olarak tasvir edilmişlerdir. Sadece baş kısımları insan şeklindedir. Ancak boğa boynuz ve kulaklarına sahiptirler. Oldukça

gerçekçi olarak yapılmışlardır. Mücadele sahnelerinde tasvir edilirler (Lev.XLVIII, b; XL, c).

Aynı grup altında değerlendirilebilecek bir tip de kahramanla mücadele eden insan başlı boğadır (XLVIII, c).

A.2. YATAR DURUMDA TASVİR EDİLEN İNSAN BAŞLI BOĞA

Bu gruba giren insan başlı boğalar yatar durumda tasvir edilmişlerdir ve başlarında boynuzlu başlık bulunur. İnsan başlı boğa, sakallı olur ve bir çift boğa kulağına sahiptir. Daima ön ayaklarından birini kaldırmış olarak tasvir edilirler. N.Özgüç, ise "Kultepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu" adlı çalışmasında bu tür varlıkları bizon-adam olarak yayınlamıştır.

Tanrıların altında (Lev.XLIX, b), tanrıçaların çevresinde (Lev.L, b), bir tanrının simgesi olan konili boğanın kaidesinde (Lev.L, a), simetrik olarak omuzlarından ya da ellerindeki vazodan sular taşan boğa-adam veya kahramanların altında (Lev.XLIX, a-c) ya da tanrı sembolü olarak (Lev.L, c) görülürler.

B. İNSAN VÜCUTLU BOĞA-ADAMLAR

Mezopotamya geleneğine uygun olarak Anadolu'da boğa-adam, belden aşağısı profilden ve boğa olarak, belden yukarısı cepheden ve insan olarak yapılmaktadır. Bir çift boynuzlu ve uzun sakallıdır. Cinsel organı ve uzun kuyruğu gösterilmektedir.

Tapma sahnelerinde yer alırken, bazen alem tutarak tapanlara eşlik eder. Daha çok mücadele sahnelerinde tasvir edilmektedir. Eski Babil üslubunda da görüldüğü gibi, Akkad devrinde çıplak kahraman Gilgameş'le birlikte aslan ve boğalarla mücadele ederken, Eski Asur'da Gilgameş'le de mücadele ederken tasvir edilmektedir.

Bu figür gerçekte bir tanrıdır. M.Tosun'un verdiği bilgiye göre, Sumerce "dGU₄.DUMU.dUTU". Akadça "dGud mar Şamaş" (Şamaş'ın oğlu boğa tanrı) olarak yazılan bu tanrı, karışık tanrı listelerinde olmasına karşın, Asur kanunlarında Yemin Tanrısı olarak, görülmektedir¹¹⁸. Senharip devri kitabelerine göre güneşi elleri üzerinde taşıy durumda tasvir edilir¹¹⁹.

Boğa-adam çeşitli tiplerde ortaya çıkar. Bunları aşağıdaki biçimde sınıflandıracağız; 1. Su Tanrısı boğa-adam, 2. Hayvanlarla savaşan boğa-adam, 3. Hayvanlar hakimi boğa-adam, 4. Boğayı taşıyan boğa-adam, 5. Alem taşıyan boğa-adam, 6. Mızrak taşıyan boğa-adam 7. Elinde yaba taşıyan boğa-adam, 8. Şamaş'ın arkasında boğa-adamlar.

¹¹⁸ TOSUN & YALVAÇ, 1989; Orta Asur Kanunu, satır 47, s.234 ve 254.

¹¹⁹ ÖZGÜÇ, 1965; Lev.III-7.

B.1. SU TANRISI BOĞA-ADAM

Su tanrısı Ea ile yakın ilişkilidir. Belki Ea gibi bir su tanrısıdır. Belkide onunla ilgili kutsal bir varlıktır. Vücudunun çeşitli yerlerinden sular çıkar şekilde tasvir edilir (Lev.LI, a-c). Genellikle sular omuzundan çıkar ve yerlere doğru dökülür.

B.2.HAYVANLARLA SAVAŞAN BOĞA-ADAM

Anadolu'da bulunan mühür baskılarında çıplak kahraman ile aslan arasındaki mücadele oldukça fazla tasvir edilmiştir. Boğa-adam ise bu fonksiyonu bazı mühürlerde eline almıştır. Boğa-adam bazen aslanın üzerine basmakta (Lev.LII, b-c) bazen de onu mızraklarken (Lev.LII, a) tasvir edilir.

B.3. HAYVANLAR HAKİMİ BOĞA-ADAM

Boğa-adamların bu grubu hayvanlar hakimi olarak karşımıza çıkar. Hayvanlar Hakimi Tanrı gibi elinde antilopla tasvir edilir (Lev.LII, c; LIII, a). Diğer boğa-adam örneklerine göre daha az tasvir edilmiştir.

B.4. BOĞAYI TAŞIYAN BOĞA-ADAM

Bu grup içinde yer alan boğa-adamlar çift olarak tasvir edilir ve üzerinde sırtı konili boğa bulunan bir tekneyi beraber kaldırır. Bazen her ikisi de hafif diz çökmüş olarak tasvir edildiği halde dik olarak yapılanları da vardır (Lev.LIII, b-c; LIV, a).

B.5. ALEM TAŞIYAN BOĞA-ADAMLAR

Boğa-adamların bazıları elinde alem taşır. Boğa-adamların elinde taşıdığı alemler çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar (Lev.LIV, b-c; LV, a-b). Ancak "signroyal" ve güneş kurslu alemler çoğunluktadır.

B.6. MIZRAK TAŞIYAN BOĞA-ADAMLAR

Mızrak taşıyan boğa-adamlar'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda oldukça fazla tasvir edilmiştir. Genellikle Adad'ın silahı olarak bilinen mızrak boğa-adam tarafında da taşınır. Elimizdeki örneklerin birinde elinde mızrakla tasvir edilen boğa-adamlardan biri mızrağı alem taşır gibi tutmakta (Lev.LVI, a), diğerinde ise antilop üzerinde iki eliyle antiloba saplar gibi (Lev. LV, c) tasvir edilmiştir.

B.7. ELİNDE YABA BULUNAN BOĞA-ADAM

Elinde yaba ile tasvir edilen boğa-adam tipi (Lev.LVI,b)'de görülmektedir. N.Özgüç boğa-adamın elinden tuttuğu motif hilâlli kurs olarak değerlendirilmiştir.

B.8. ŞAMAŞ ARKASINDA BOĞA-ADAM

Tanrı Şamaş'la aralarında sıkı bir ilişki olan boğa-adam mühür sahnelerinde genellikle beraber olarak tasvir edilmiştir. Ancak boğa adamın Şamaş arkasında tasviri azdır (Lev.LVI, c). Bir örnekte ise boğa-adam küçük olarak (Lev.LVII, a) Tanrı Şamaş'ın üzerinde işlenmiştir.

2. ESKİ HİTİT ÇAĞINDA KARIŞIK VARLIKLAR

Eski Hitit dönemi mühürlerinde bulunan karışık varlıklar, Asur Ticaret Kolonileri Çağında tasvir edilen karışık varlıkların bir uzantısıdır. Hatta bazı mühürler tamamen Hitit özellikleri taşır. Karışık varlık anlayışı değişmediği halde, bazı karışık varlıkların tasvir anlayışında ufak tefek farklar ortaya çıkmıştır. Ancak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda olduğu kadar çok mühür karışık varlık tasvir edilmemiştir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geleneği olan silindir mühürler yerini damga mührü bırakmış, tasvir alanı azalmıştır. Bunun yanı sıra plastik sanatların da gelişimiyle mühürler üzerinde bir takım tasvirler azalmıştır. Ancak bundan sonraki sistematik kazılar sonucunda bu dönemde bilinmeyen ve köken olarak Mezopotamyalı olan karışık varlıkların mühürler ve diğer eserlerde ortaya çıkacağı inancındayız. Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk döneminde görülen karışık varlıklar daha önceki dönemin bir geleneği olduğundan sadece belli başlı örneklerle burada sunacağız.

Eski Hitit mühürlerinden bazıları bilim adamlarınca Orta Hitit olarak tarihlendirilmiştir. Ancak biz tezimizde Eski Hitit başlığı altında bu mühürleri sunduk. Bu mühürlerden bazıları ise daha çok Hitit İmparatorluk mühür özellikleri gösterir.

A. KUŞ-ADAM

Bu dönem mühürlerinde de kuş başlı adam tasvirleri Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda olduğu gibi tasvir edilmiştir. Kuş başlı adamın ilk örneği Louvre Museum'da bulunan ve Aydın mührü olarak bilinen silindir damga üzerinde yer alır¹²⁰. Burada bulunan kuş adamlar oturan tanrının önünde ve arkasında tasvir edilmiştir. Önde bulunan kuş-adam uzun eteklidir. Her ikisinin kolları ise tanrıçaya uzunmuştur. Her ikisinin de birer kanadı görülür. Koloni Çağı kuş adamlarından farklı değildir (Lev.LVII,b). Boston'da bulunan (Lev.LVII,c) örneğin 8.yüzünde ise yine kıyafetli bir kuş adam tasvir edilmiştir. British Museum'da (Lev.LVIII,a) bulunan örnekte ise bir kabı birlikte kaldıran karşılıklı iki kuş adam ile iki yüzlü tanrıya içki sunan kuş adam tasvir edilmiştir. Oxford Ashmolean Museum'da bulunan Tarsus mühründe ise (Lev.LVIII,c/b) yine tanrıya libasyon yapan kuş adamlar tasvir edilmiştir. (Lev.LVIII, b)'de Dresden'de bulunan bir düğme mühürde tasvir edilmiş olan tanrıçaya libasyon yapan kuş adamlardır. (Lev.LIX,a)'da Boğazköy'den bulunan mühür baskısında da mührün orta alanında kuş başlı adam tasvir edilmiştir. Mellink, "Mısır Tanrılarından Horus figürlerini anımsatan bu varlıkların Karum Ib döneminden itibaren Anadolu'ya girdiğini ve Kral ve rahipler tarafından yerine getirilen içki sunma görevini kuş kafalı adam veya grifon-demon yerine getirir" der¹²¹. Bossert ise maské takmış rahipler olabileceğini söyler¹²².

¹²⁰ KINAL, 1952; s.108.

¹²¹ MELLINK, 1987; s.169-70

¹²² BOSSERT, 1959; s.11 v.d.

Alacahöyük'den bulunan bir dört yüzlü prizma mühürün bir yüzünde kuş adam tasvir edilmiştir (Lev.LVIII, d)¹²³. Mühürde bulunan kuş-adamın yalnızca başı kuş şeklindedir ve çizgilerle işlenmiştir. İki yüzde oturan tanrılar tasvir edilmiştir. Diğer yüzlerde kanatlı bir tanrı ve kuş adam yapılmıştır. Bu mühürde bulunmuş kuş-adam maske takmış rahip olabilir.

B. BOĞA-ADAM

Bu dönem mühürleri üzerinde bulunan boğa başlı adam için örnek (Lev.LVIII,b) Dresden mühründe tasvir edilmiştir. Hitit İmparatorluk dönemi mühürlerine daha yakın olan ve M.Ö. 16-15. yüzyıla tarihlenen bu mühürde, üzerinde kanatlı güneş kursu bulunan bir alem taşıyan ve kanatlı güneş kursunu yücelten boğa başlı adamlar tasvir edilmiştir. Bu mühürde bulunan boğa başlı adamlar kanatlı güneş kursunu yüceltir. Hitit sanatında Fırtına Tanrısı boğa üzerinde tasvir edilmiştir. Güneş kursu bir çok tanrının üzerinde tasvir edilmiştir¹²⁴. Fırtına tanrısının kutsal hayvanı boğadır. Kanımızca bu mühürde bulunan figür kompleksi Fırtına Tanrısı ile ilgili olmalı. KUB XXIV 7 metninde sığırın iki bacaklı çocuk doğurduğunu ve onu yok etmeye gittiğini biliyoruz. Daha sonra olaya Güneş Tanrısı girer ve sığırın iki bacaklı çocuğunu korumak için harekete geçer. Belkide metinlerde geçen ve Güneş Tanrısının koruması altında bulunan iki bacaklı sığır bizim tasvirlerde bulunan boğa-adamlarla özdeş olabilir (Bkz. Blm. 4. Hitit Metinlerinde Karışık Varlıklar). Çoğu tasvirde boğa-adamlar kanatlı güneş kursunu yüceltmekte ve elleriyle taşımaktadır.

¹²³ ÖZGÜÇ, 1993; s.485, pl.83, 2e.

¹²⁴ GÜTERBOCK, 1943; s.277-278.

C. SFENKS

Sfenks motifleri Eski Hitit döneminde de tasvir edilmiştir. Bu tasvirler Asur Ticaret Kolonileri Çağındaki sfenks motiflerine benzer. Ancak Boğazköy Büyükkale'den bulunan (Lev.LIX,b) ve bir baskı üzerinde ele geçen örnekte¹²⁵; bir hayat ağacının sağında ve solunda yer alan sfenks tasvirileri Asur Ticaret Kolonileri Çağı örneklerinden yüz hatlarıyla ayrılır. Diğer plastik sanat eserlerinde görülen tipik Hititli yüz hatlarına sahip olan, sfenkslerden solda yer alanı yuvarlak başlıklı sağda yer alan ise sivri başlıklı olarak tasvir edilmiştir.

D. GRIFON

Eski Hitit mühürlerinde görülen grifon motifi Asur Ticaret Koloniler Çağında olduğu gibi değiştirilmeden tasvir edilmiştir. İki örnek Eski Hitit Çağı grifon özelliklerini en iyi şekilde yansıtmaktadır. Bunlardan ilki Boğazköy Büyükkale'de bulunan ve (Lev.LIX,b)'de görülen grifon tasviridir¹²⁶. Tasvirde; sivri külahlı sfenksin arkasında ve ona ters dönük olarak tasvir edilmiştir. Sfenkste olduğu gibi kanatlar yukarı kalkık ve kıvrıktır. Sivri gagalı ve tek kıvrık perçemi vardır.

İkinci örnek yine Boğazköy Büyükkale'de ele geçmiştir (Lev.LIX,c)¹²⁷. Burada hayat ağacı yanında karşılıklı iki grifon tasvir edilmiştir. Grifonlar iri gagalı ve kıvrık perçemlere sahiptir. Her ikisinin de kanatlar yukarı kalkık olarak tasvir edilmiştir. Çoğu karışık varlıkların hayat ağacı karşısında tasvir edilmesi geleneği ilginçtir. Asur

¹²⁵ BERAN, 1967; s.29, Nr.129, Taf.10 ve III.

¹²⁶ BERAN, 1967; s.29, Nr.129, Taf. 10 ve III.

¹²⁷ BERAN, 1967; S.29, Nr.130, Taf.10 ve III.

Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Hitit İmparatorluk, Geç Hitit ve Geç Asur sanatında, zaman zaman görünüşleri değişmiş olsa bile, hayat ağacı yanında bu tür karışık varlıklar tasvir edilmiştir.

E. ÇİFT BAŞLI KARTAL

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son evresinde mühürler üzerinde görülen çift başlı kartallar ile Eski Hitit Çağı mühürleri üzerinde görülen çift başlı kartallar arasında fark bulmak oldukça zordur. Her iki dönemde stil aynıdır. Burada dört örnekle vereceğimiz çift başlı kartallardan ilki (Lev.LX, a)'da görülür¹²⁸. Bu mühürde tasvir edilen çift başlı kartalın kanatları her iki yana açıktır. Başlar hemen gövdeden çıkar ve boyun kısadır.

Eski Hitit mühürleri üzerinde bulunan çift başlı kartalların üç tanesi tamamen Geç Koloni Çağı özellikleri gösterir. T. Beran'ın Eski Hitit ya da Eski Hitit öncesi olarak yorumladığı bu mühürler (Lev.LX, b- c ve LXI, a) üzerinde çift başlı kartal motifleri ana sahneyi oluşturur¹²⁹. Tamamen arma niteliğindedir. (Lev.LX, b)'de bulunan çift başlı kartal diğerlerine oranla daha stilize ve çizgisel (linear) olarak yapılmıştır. Üç yapraklı yonca yüzüne sığdırılmıştır. (Lev.LXI, a)'de ise alt kısımda Koloni çağında çok sevilen saç örgüsü yarım bir şekilde yapılmıştır. Çift başlı kartal bu saç örgüsünün üzerinde yer alır. Her üç motifte başlar gövdeden çıkar¹³⁰.

¹²⁸ MATZ, 1928; s.81, Taf.XXV, 25.

¹²⁹ BERAN, 1967; s.21, Taf.IV, 37-39.

¹³⁰ BERAN, 1967; s.21, Taf.IV, Nr.38-40.

3. HİTİT İMPARATORLUK ÇAĞINDA KARIŞIK VARLIKLAR

Hitit İmparatorluk döneminde mühürler üzerinde tasvirler oldukça azalmış, bunun yerini hiyeroglif işaretli mühürler almıştır. Bu azalmaya paralel olarak mühür ve mühür baskıları üzerinde karışık varlıkların sayısı ve çeşitliliği de azalmıştır. Ancak mühürler üzerinde bulunan karışık varlık tasvirleri daha önceki dönemlerin geleneksel bir devamıdır. Buna karşılık karışık varlıklar azda olsa kaya anıtlarında ve diğer küçük dinsel malzemeler üzerinde bulunmuştur (Bkz. Bölüm 4). Bu dönemde ilk kez görülen bir karışık varlık figürü ise ilginçtir. Bazı bilim adamlarınca *auti-* olarak adlandırılan ve Geç Hitit plastik sanatından iyi bilinen, bu figürü Anadolu'dan daha önce bilmiyo-ruz.

A. ÇİFT BAŞLI KARTAL

Hitit İmparatorluk döneminde en çok sevilen motiflerden biri çift başlı kartaldır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan, Hitit İmparatorluk dönemine kadar kesintisiz kullanılmıştır. Çift başlı kartal figürü Hitit İmparatorluk döneminde bir arma niteliğinden çıkmıştır. Çift başlı karta motifine dört ayrı görev yüklenmiş olabilir. 1. Salt bir figür olarak yer alır (Lev.LXI, c)¹³¹, (Lev.LXII,c)¹³², (Lev.LXV,c)¹³³. 2. Bir tanrı ya da tanrıçanın kutsal hayvanı olarak yorumlanabilir (Lev.LXIII, c)¹³⁴, (Lev.LXIV,c)¹³⁵. 3. Yüzük mühürlerde oval şeklin sağında ve solunda sınır oluşturur

¹³¹ BERAN, 1967; s.31, Nr.141, Taf.III.

¹³² BERAN, 1967; s.31, Nr.140, Taf.III.

¹³³ BITTEL, 1975; s.59, Nr.22.

¹³⁴ NEVE, 1992; s.56, Abb.159.

¹³⁵ GOLDMAN, 1956; s.251, Pl.407-42.

(Lev.LXII,a)¹³⁶, (Lev.LXV,a)¹³⁷, (Lev.LXV,b)¹³⁸ 4. Hiyeroglif işaret (G.56)¹³⁹ olarak kullanılmıştır (Lev.LXIII, b)¹⁴⁰, (Lev.LXIV,a)¹⁴¹, (Lev.LXIV,b)¹⁴².

Yazılıkaya ve Alaca Höyük'de bulunan çift başlı kartalların üzerinde bulunan figürlerin tanrıça olmasına karşın, bizim (Lev.LXIV, c ve LXIII, c)'de bulunan çift başlı kartallar üzerinde tanrıların olması, çift başlı kartalın bir tanrı ya da tanrıçanın kutsal hayvanı olarak yorumlanmasını engeller¹⁴³.

B. ASLAN-ADAM

Hitit İmparatorluk döneminde, mühür ve mühür baskıları üzerinde, Ugarit'te bulunan bir örnek ve Boğazköy'den bulunan IV. Tuthalya'nın mührü dışında aslan-adam tasvirine rastlanmaz. IV. Tuthalya dönemine ait silindir mühründe av tanrısının altında onu elleriyle kaldırırken ve diz çökmüş şekilde tasvir edilmiştir (Lev.LXVI, c)¹⁴⁴. IV Tuthalya'nın Boğazköy'den bulunan ve IV. Tuthalya'nın prenslik dönemine¹⁴⁵ ait bir mühür baskısında ise tanrı figürünü taşıyan ve çift başlı kartalın her iki yanında tasvir edilmiş, çömelmiş durumda iki aslan-adam tasvir edilmiştir (Lev.LXIII, c) (Hititçe karşılığı olarak bkz.4.bölüm).

¹³⁶ BERAN, 1967; s.29, Nr.128, Taf.10 ve III.

¹³⁷ BITTEL-GÜTERBOCK, 1935; s.42, Taf.284.

¹³⁸ BITTEL-GÜTERBOCK, 1935; s.43, Taf.28, 1a.

¹³⁹ GÜTERBOCK, 1942; s.90. (G.56)

¹⁴⁰ BOEHMEN & GÜTERBOCK, 1987; s.66, Taf.XXI.

¹⁴¹ BITTEL, 1957_b; s.47, Taf.29, Nr.17.

¹⁴² GOLDMAN, 1956; s.254, Pl.408-57.

¹⁴³ BITTEL, 1941; s.126-127, Tarsus mührü için res.57.

¹⁴⁴ GONNET, 1975, s.16, şek.44.

¹⁴⁵ NEVE, 1992; s.56, Abb.159.

C. BOĞA-ADAM

Hitit İmparatorluk dönemine ait olan ve Ugarit'te bulunan bir mühür baskısında (Lev.LXVII,a) Güneş Tanrısını taşıyan boğa-adam tasvir edilmiştir¹⁴⁶. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan da bu tür boğa-adamlar bilinmektedir. Her hangi bir değişikliğe uğramadan Hitit İmparatorluk dönemine değin süre gelen bir motiftir.

D. SFENKS

Hitit İmparatorluk döneminde de sfenks tasvirleri mühürler üzerinde kullanılmıştır. İmparatorluk dönemi sfenksleri de Eski Hitit Sfenksleri gibi yapılmışlardır. Yüz hatları tamamen Hititli özellikler gösterir. Boğazköy'den bulunmuş (Lev.LXI, b) bir mühür baskısı üzerinde hayat ağacının iki yanında karşılıklı duran sfenks motifleri pek iyi seçilemez. Oldukça tahrip olmuş bir mühür baskısıdır¹⁴⁷. Ancak Hitit İmparatorluk dönemi sfenks özelliğini en iyi yansıtan mühür baskısı (Lev.LXVII,b) İnı-Teşup'a aittir¹⁴⁸. Mühürde tanrının sol elinde yükselttiği sfenks, tanrısal, çok boynuzlu bir başlık giymiştir. Yüz hatları dolgunca ve Hitit'li özellik taşıdığı seçilebilmektedir. Kanatlar yukarı kalkık ve kıvrıktır. Hiç şüphe yok ki tanrı ile ilişkilidir.

¹⁴⁶ GONNET, 1975; s.16, şek.42.

¹⁴⁷ BOEHMER-GÜTERBOCK, 1987; s.58, No.150, Taf.XVI.

¹⁴⁸ SCHAEFFER, 1956; s.22.

E. AUTİ- (İNSAN-ASLAN BAŞLI KARIŞIK VARLIK)

Auti- Anadolu mühür sanatında Hitit İmparatorluk döneminde ilk kez görülen bir karışık varlıktır. Aslan gövdesine insan başının eklenmesiyle oluşmuştur. Çeşitli Hitit Metinlerinde ismine rastlanır (Bkz. Blm. 4) Ashmolean Museum'da bulunan ve altından yapılmış bir yüzük üzerinde görülen karışık varlık bu metinlerden dolayı ilginçtir (Lev.LXVII, c). İlk bakışta bu karışık varlık sfenks gibi görünmekle birlikte insan başının altında bulunan aslan başı onu diğerlerinden ayırır. Yüzük mühür üzerinde bu karışık varlığın üzerinde uzun mantolu kanatlı bir tanrı tasvir edilmiştir. Tanrının elinde Hububat demeti vardır. Bu figürlerin sağında ve solunda iki aslan tasvir edilmiştir. Hiyoroglif işaretler ve yıldızlarla mühür tamamlanmıştır¹⁴⁹.

F. GRIFON

Mühür ve mühür baskıları üzerinde Hitit İmparatorluk döneminde de grifon tasvirleri yapılmıştır. Grifon tasvirleri önceki dönemlerden farksız olarak yapılmıştır. Mühürler üzerinde grifon tasvirleri de diğer tasvirler gibi bir azalma gösterir. Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında görülmeyen ibik bu dönem mühürlerinde görülür (Lev.LXVI, a).

Bu dönemde yapılan grifonlar şu şekilde görülür; stilize hayat ağacının yanında (Lev.LXII,a)¹⁵¹, (Lev.LXII,b)¹⁵¹, (Lev.LXII,c)¹⁵², (Lev.LXVI, b)¹⁵³, Av Tanrısını

¹⁴⁹ HOGARTH, 1920; s.38, Pl.VII/195; AKURGAL, 1961; s. 114, fig.52.

¹⁵⁰ BERAN, 1967; s.29, Nr.128, Taf.10 ve III.

taşıırken (Lev.LXV,c)¹⁵⁴ ya da av tanrısı ile ilişkili sahnelerde (Lev.LXVI, d)¹⁵⁵ ya da tek başına sahneyi oluşturur (Lev.LXVI,a)¹⁵⁶.

¹⁵¹ BERAN, 1967; s.29, Nr.127, Taf.10 ve III.

¹⁵² BERAN, 1967; s.31, Nr.140, Taf.III.

¹⁵³ BITTEL, 1957^b; s.49, Taf.30, Nr.36.

¹⁵⁴ BITTEL, 1975; s.59, Nr.22.

¹⁵⁵ BEYER, 1982; s.67-68, Fig.13

¹⁵⁶ ÖZGÜÇ, 1978; s.117, Pl.52.

4. HİTİT METİNLERİNDE KARIŞIK VARLIKLAR

Hitit metnlerinin çeşitli yerlerde karışık varlıklar anlatılmıştır. Bu metinlerin çoğu kült envanterleridir. Aşağıda bu metinlerde geçen varlıkların nasıl geçtiği üzerinde durulacaktır.

Tanrısal boğalarla ilgili metinlerde iki ipucu vardır. Bunlar boğa-adamlarla ilgili olabilir. Bunlardan ilki GUD ALÛ= tanrısal boğa Mezopotamya kaynaklarında kötü bir demon olarak geçer. Gılgameş destanında tanrıça İŞTAR'ı Gılgameş'e karşı bu boğayı çıkarır¹⁵⁷.

Tanrısal boğalarla ilgili ikinci metin ise KUB XXIV 7 metnidir. Metnin konusu şöyledir; "Sığır gebe kalır. Sonunda iki ayaklı bir çocuk doğurur. Sığır çocuğu görünce Güneş Tanrısına: "neden dört bacaklı yerine iki bacaklı doğurdum ?" diye feryat eder ve çocuğu yemeye gider." Güneş Tanrısının çocuğu kurtarmak için faaliyete geçtiği sahne kırkıdır (II 28 v d)¹⁵⁸. Ancak daha sonra iki bacaklı sığır ile Güneş Tanrısı arasında ilişkiler artmış olabilir. Birçok tasvirde boğa-adam kanatlı güneş kursunu yüceltirken gösterilir.

Mühür ve mühür baskıları üzerinde bulunan ve insan şeklinde olan ve kafaları genellikle hayvan şeklinde yapılmış karışık varlıklar ya da maske ve postla tasvir edilen motiflerin Hititçe karşılıkları şunlar olmalıdır. KBo II 8 III 11, 23'de LÛMEŞ UR.MAH "aslan-adamlar"¹⁵⁹; metinlerde fonksiyonu kesin olarak bilinmeyen ve tasvirlerde kapı koruyucusu olarak yorumlanan LÛMEŞ UR.BAR.RA "kurt-adamlar"¹⁶⁰; Hitit yazıtlarında bir bayram metninde geçen tanrı *Tetišhapi*'ye sunulan

¹⁵⁷ ERTEM, 1965; s.49

¹⁵⁸ ERTEM, 1965; s.53.

¹⁵⁹ ERTEM, 1965; s.152.

¹⁶⁰ ERTEM, 1965; s.150.

bir kült gösterisinde LÚ¹⁶¹*paršana-* / LÚUG.TUR / LÚPIRIG.TUR=panter (leopar)-adamlar¹⁶¹; törenlerde bronz mızrak taşımakta olan, köpeğin hareketlerini taklit eden, havlayan, şarkı söyleyen, kırala hediye getiren, keçileri öldürmekte veya D¹⁶²*kurša*'ın tapınağına bayram için koyunları sevk etmekte olan, nöbetçi ya da çoban olabilecekleri de ileri sürülen, LÚ UR.GI⁷ "Köpek-adamlar"¹⁶²; Hakkında fazlaca bilgi olmayan LÚ.MEŠGU⁴.MAH "boğa-adamlar"; Tanrı *Tetišhapi* ile ilgili törenlerde görülen, ayı maskesi taşıyan, kadın okçuların hedefi olan LÚhartaggaš "ayı-adamlar"; küçük baş hayvan sahibi veya çoban, keçi çobanı olarak tercüme edilen, Tanrı Pirwa kültü ile ilgili olan LÚ MĂŠ.GAL "keçi-adamlar"¹⁶³.

Hititçe *AMUŠEN* kartal anlamına gelir. Kelimenin Palacası *hara-*, Hititçe Hiyoroglifi ise *ara-* (*hara-*), Akadcası ise a) *e-ru-u* b) *na-aš-ru* dur. Çift başlı kartalla ilgili metin ise aşağıda verilmiştir.

KUB XXIX 1. Vs. II 52-54'te ise bir karışık varlık tasviri yer almaktadır. Burada; kurşundan bir heykel vardır. Heykelin başı demirden, gözleri kartal gözü gibi, dişleri ise aslanınki, gibi yapılmıştır. Bu tasvirdeki karışık varlık N.Özgüç'ün yayınladığı¹⁶⁴ bir Kültepe mühür baskısı üzerinde bulunan aslan-kartal başlı kartal vücutlu karışık varlık metne uygunluk gösterir (Bizim Lev.XXXIII.b). Metnin ilgili satırlar ise şöyledir.

52- ALAM-iš-ši AN.NA-aš i-e-ir SAG-DU-ZU AN.BAR-aš

53- İ-e-ir ša-a-ku-ua-aš-ši AMUŠEN-aš i-e-ir

54- KAXUD HI.A-ma-aš-ši UR.MAH-aš i-e-ir

¹⁶¹ DARGA, 1992; s.142

¹⁶² ALP, 1991; s.326-332.

¹⁶³ BALTACIOĞLU, 1995; s.4.

¹⁶⁴ ÖZGÜÇ, 1959; s.45, Pl.1.; ÖZGÜÇ, 1989; s.389, Pl.116-117,6.

52- Onun heykelini kurşun(dan) yaptılar. Başını demir(den)

53- yaptılar. Onun gözlerini kartalın (ki gibi) yaptılar.

54- Dişlerini aslanın (ki gibi) yaptılar.

Anadolu'da yapılan araştırma kazılarda keşfedilen plastik sanat eserleri ve mühürler üzerinde, çift başlı kartal ve kartal tasviri sıkça kullanılmıştır. Bunlardan yalnız Yazılıkaya 45 ve 46 numaralı ile Alaca Höyük'teki sfenks'te büyük olarak işlenmiştir. Güterbock; "bu iki eserdeki kartal kutsallık kazanmaktadır" der¹⁶⁵. Yazılıkaya'daki çift başlı kartal üzerinde iki tanrıça mevcuttur. Bu tanrıçalar, Fırtına Tanrısı ailesine mensupturlar (*Hulla, Mezzula* veya *Zintuhi*).

Yazılıkaya'da bulunan çift başlı kartal, Alaca Höyük'te olduğu gibi, pençesinde tavşan tutmaz. Alaca Höyük'teki çift başlı kartal üzerinde görülen tasvir, ayaklar ve elbise durumu bakımından, bir tanrıçayı ifade etmektedir. Ayrıca çift başlı kartal, Tarsus'tan (Lev.LXIV,c) ve IV.Tuthalya'nın Boğazköy'den bulunmuş mühür baskıları (Lev.LXIII,c) üzerinde tanrı ile ilgilidir ve tanrı, kartal üzerinde durmaktadır. Bittel "Tarsus (ve IV.Tuthalya) mühründe bulunan kartal üzerindeki şahsın Tanrı yerine Tanrıça olsaydı çift başlı kartalın bir tanrıçaya bağlanması mümkün olacaktı" der. Yine Bittel "bu motifin Anadolu'ya Mezopotamya'dan geçtiğini" söyler¹⁶⁶.

Konya yüzük mühürü üzerinde (Lev.LXII,c) yer alan ve *auti-* olarak tanımlanan karışık varlık ilk olarak bir hayvan ismi olarak yorumlanmıştır. Daha sonra Güterbock, Tanrıça IŞTAR'la olan ilgisinden dolayı ve bu tanrıça hakkında söylenenlere dayanarak bir "aslan" olması ihtimalini ileri sürmüştü ve bu fikrinde ısrar

¹⁶⁵ GÜTERBOCK, 1942; s.19

¹⁶⁶ BITTEL, 1941; s.126

etmiştir. von Brandestein ise, "aslan-sfenks" olarak yorumlamıştır¹⁶⁷. Son olarak L.Rost, aslan olarak tercüme eder¹⁶⁸.

Kelime olarak *awiti-*, *auti-*, aslan hayvanın ikonografik tanımıdır. Kelimenin tekil kullanımı *a-ú-i-ti-is* şeklindedir (KUB XXXVIII 2 I 2 *autis* KÜ.BABBAR GAR.RA GAR-ri *auti* orada bir gümüş örtüye uzanır. KUB XXXVIII 11 önyüz 11 *autis* KÜ.BABBAR GİR.MEŠ KAPPI.HI.A NU.GÁL "bir gümüş *auti*, ayak [ve] kanatlar orda yoktur). *awiti-* UR.MAH (aslan)'dan farklı olarak nitelendirilmelidir (*awiti* KÜ.BABBAR 4 UR.MAH KU.BABBAR) ve muhtemelen kanatlı aslan veya sfenks olarak gösterilir¹⁶⁹.

Tanrı tasviri metinlerine göre *auiti-* için en önemli nokta, von Brandestein'in da dediği gibi, bir tanrıça ili ilgili görünüşüdür. Tasvir metninden (Bo 2383 Vs. I 7-27) *auiti-*'nin kanatlarının, gözlerinin (?), dişlerinin (?) ve göğsünün olduğunu öğreniyorum. *auiti-*, bu iki tasvirde (satır 7-27) karışık bir varlık olarak ortaya çıkıyor. *auiti-*, KUB XII 1 III 38 ve Rs. IV 17'de UR.MAH "aslan"la birlikte aynı metinde yer almıştır bu nedenle Güterbock'un ileriye sürdüğü gibi bu karışık varlık "aslan" olmıyacaktır. von Brandestein'in¹⁷⁰ "aslan-sfenks" anlamı daha uygun görülmektedir. Metinlere göre *auiti-*, kesin olarak bir tanrı veya bir tanrıçaya bağlamak mümkün olmasa da metinlerde en çok "çağırmanın" tanrıça IŞTAR'ı ile ilgilidir¹⁷¹. IŞTAR'ın arkeolojik eserlerde ilgili geçtiği hayvanlar arasında güvercin, aslan ve aslan+insan başlı karışık (*auiti-*) varlık vardır. von Brandestein'in transkripsiyon ve tercümesine göre ilk tasvirde tanrıça IŞTAR, ikinci tasvirde ise "çağırmanın" fırtına tanrısı yer almıştır. L. Rost'un tercümesine göre ilk tasvirde IŞTAR (Şauşga), ikinci tasvirde

¹⁶⁷ BRANDESTEIN, 1943; s.91

¹⁶⁸ ROST, 1961; s.175.

¹⁶⁹ PUHVEL, 1984, "awiti-, auti-" s.246-247.

¹⁷⁰ BRANDESTEIN, 1943; s.4-5

¹⁷¹ ROST, 1961; (Bo 2383/v.B.1) s.174-175

"çağırmanın" IŞTAR'ı yer alır. İkinci tasvirde IŞTAR, "savaşçı" sıfatıyla tasvir edilmiştir. İlgili satırlar şöyledir¹⁷²:

7-8- Ça[ğırmanın (?)] tanrıçae IŞTAR'ı: [altından] ayakta duran [(bir) kadın heykeli], omuzundan [kanat çıkmış(tır)].

9- Sağ elinde altın(dan) GAL kabı [tutar, sol elinde]

10- altın(dan) "iyi" (sembol) tutar. [

11- Onun altında gümüşle kaplanmış bir kaide, kaidenin altında

12- gümüşle kaplanmış bir *auiti*- bulunur.

13- Fakat *auiti*-'nin sa[ğ (ve) sol] kanadında

14-15- gümüşten tanrı *Ninatta* ve tanrı *Kulitta* durur. Onun gözleri (?) [al]tınla kaplanmıştır.

16- *auiti*'nin al[tındaki ka]ide odun(dandır).

17- Onun bir avuç günlük kalın ekmek, asfalt(tan), şarap (için) bir GAL kabı.

18- Tanrı *Ninatta* ve tanrı *Kulitta*

19- beraber hesap edilmiştir. Ay bayramı, onun şarkısı (vardır).

20-Rahibi yoktur. Altın(dan) bir sığır boynu BIBRU'su (vardır).

21- "Çağırmanın" tanrı IŞTAR'ı: altından ayakta duran bir adam heykeli

22- Omuzundan kanat çıkmıştır, sağ elinde

23- altından bir balta tutar. Sol elinde

24- altından "iyi" (sembol) tutar.

25- -Dişleri (?) gümüşle kaplanmış, göğsü altınla kaplanmış- (olan) bir *auiti*- üzerinde durur.

26- Fakat [arkasın]da? sağ (ve) sol kanadında

27- [tanrı *Nina*]tta ve tanrı *Kulitta* durur.

¹⁷² ERTEM, 1965; s.261-262

Yine tasvir metinlerinden VAT 6688+Bo 2496'da, *auiti-* üzerinde duran bir adam heykeli şeklinde, bir tanrının tasviri geçer. Fakat metnin devamı kırıktır. Bu nedenle hangi tanrı ile ilgili olduğunu öğrenemeyiz.

Metnimiz için en önemli tasvirler Boğazköy'den bir bulla¹⁷³, Konya'dan bir yüzük mühürdür. Bunun dışında Geç Hitit dönemi kabartmalarında da karşımıza çıkar (Kargamış ve Mahmudiye). Boğazköy'de bulunan bullada bulunan varlığın aslan olması muhtemeldir. Bu nedenle burada yer vermedik. Konya mühründe, aslan ve insan başlı bir cismin üzerinde kanatlı bir tanrı durmaktadır. Tanrının sağ elinde insanın ensesine doğru inen bir şey, sol elinde ise belki baltaya benzer bir alet vardır. Metnin tarifine en çok uyan tasvir olmalıdır (Bkz. Lev.LXVII, c).

¹⁷³ BOSSERT, 1942; res.697

5. M.Ö. II. BİN TASVİRLİ SANAT ESERLERİNDE KARIŞIK VARLIKLAR

Mühür ve mühür baskıları dışında M.Ö. II. Bin'de diğer tasviri sanat eserlerinde da karışık varlıklara rastlanmıştır. Aşağıda bunlara kısaca değineceğiz.

Mühürlerde sıklıkla tasvir edilen boğa-adam figürlerinin plastik sanatlarda Anadolu'da ilk temsilcilerinden biri New York Metropolitan Museum of Art'da bulunan ve Pratt Koleksiyonuna ait fildişi boğa-adam figürünüdür. Yapım tarzı olarak Acemhöyük kökenli diğer sfenkslere benzer ve o da XVIII. yüzyıla tarihlenir.

Elbistan Karahöyük'de bulunmuş bir kabartmalı vazo parçasından cepheden tasvir edilmiş bir boğa-adam görülmektedir¹⁷⁴. Belden yukarısı insan aşağısı boğa biçiminde yapılmış olup, farklı bir boğa-adam tipini temsil etmektedir.

Boğazköy Yukarı Şehir'de 20 numaralı tapınakta, üç figürden oluşan Hitit İmparatorluk dönemine ait fildişi minyatürde ordaki figür boğa maskelidir¹⁷⁵.

Boğazköy'den bulunmuş rölyefli bir vazo üzerinde ise tef çalan bir boğa-adam figürü işlenmiştir¹⁷⁶. Hayvan başlı müzisyen M. van Loon, tarafından "boğa maskesi taşıyan" bir kült personeli olarak tanıtılmaktadır¹⁷⁷. Bu önerisini desteklemek için de, Ugarit'te gün ışığına çıkarılmış, üçlü tanrılar grubunun orta figürünü boğa başlı olan bir pendantsi göstermektedir¹⁷⁸. Hitit metinlerinde çeşitli müzik aletlerini çalan, şarkı söyleyen, ilahi okuyan rahip sınıfına LUGALA denmektedir¹⁷⁹. Boğazköy'de

¹⁷⁴ ÖZGÜÇ, 1949; s.39-40, Lev.XLVII-1.

¹⁷⁵ NEVE, 1985; s.344, res. 24 a-b.

¹⁷⁶ DARGA, 1992; s.65

¹⁷⁷ LOON, 1985; s.12

¹⁷⁸ SCHAEFFER, 1956; s.94-95, fig.113

¹⁷⁹ DARGA, 1973; s.20

bulunmuş bu rölyefli vazoda bulunan boğa-adam bu görevde olabilir. Kıbrıs'da M.Ö. I. Bin yılında kültte "Hava Tanrısı" ile ilgili olarak boğa-adamlar bilinmektedir. Hitit yazılı belgelerinde boğa-adamlar hakkında az bilgi edinilmektedir.

Alaca Höyük bronz plaketi üzerinde rölyef olarak işlenmiş iki boğa-adam, başları cepheden işlenmiş, ortadaki stilize ağacın, hayat ağacının sağında ve solunda, birer boğanın üzerinde betimlenmişlerdir. Boğa-adamlar yukarı kaldırdıkları kolları ile ikili güneş kursunu tutmaktadırlar. Hitit İmparatorluk döneminde sıklıkla görülen bu motif Hurri kültür çevresinde sevilen, geçerliliği olan motiflerdendir. Aynı kompozisyon biraz farklı olarak Yazılıkaya A odasında 28 ve 29 numaralı figürlerde görülmektedir¹⁸⁰.

Yazılıkaya 28 ve 29 numaralı kabartmalar boğa-adamlardır. Onlarında Hitit Hiyeroglif işaretleri yoktur. Boğa-adamlar yıldızlarla bezenmiş gökyüzü dilimini taşırlar ve yüzleri cepheden gösterilmişlerdir. Hitit Hiyeroglif yazısında "toprak" anlamını ifade eden şeklin üzerine basmaktadır. Buradaki boğa-adam ve bağlı betimlemelerle, tanrı listelerinde bilinen "gökyüzü ve yeryüzü" (Hurri tanrı listelerinde) *eše-hawurnu* temsil edilmiştir¹⁸¹.

N.Schimmel Koleksiyonu'nda bulunan bronz tören baltası (Şarkışla-Kayseri) üzerinde kuş-adam ve aslan-grifonu tasvir edilmiştir. Burada tasvir edilen tanrı, kült envanterlerindeki tanrı betimlemelerini tarif eden pasajların verdiği bilgilere göre, çeşitli tanrılarla anımsanmaktadır. Örneğin: "Çağırmanın Fırtına Tanrısı", "Kırların/savaş alanlarının Koruyucu Tanrısı" ve "Tanrıça Šaušga (Hurri kökenli Savaş Tanrıçası)". Tören baltasının karışık varlıkları da, kuşkusuz, bezeme öğeleri olmayıp

¹⁸⁰ DARGA, 1992; s.107

¹⁸¹ DARGA, 1992; s.160

buradaki tasarıma, başka deyişle, işlenen dinsel konudaki tanrının çevresine ait varlıklar olmalıdır¹⁸².

Bir diğer grifon motifi ise 1990 senesinde Kastamonu-Kınık'tan bulunan ve Kastamonu Müzesine teslim edilen, tunçtan yapılmış bir kap üzerindedir¹⁸³. Kabın alt frizinde; birbirlerine karşılıklı duran ve her birinin arasında birer stilize ağaç bulunan altı adet grifon tasvir edilmiştir. Grifonlar sağrıları üzerinde oturur durumda ve ön pençelerinde biri stilize ağacın ikinci dalına degecek şekilde yapılmışlardır. Kuyrukları ise kalkık ve uç kısmında kıvrıktır.

Hitit plastik sanatında sfenksler önemli bir yer tutar. Bunların başlangıcı olarak Acemhöyük'ten bulunmuş ve şu anda New-York Metropolitan Museum of Art'da Pratt Koleksiyonu olarak bilinen grup arasında yer alır. Burada tasvir edilen beş sfenks örneği mevcuttur. *Birinci örnek*: Dişi sfenks. Yüksekliği 13.7 cm. Göz bebekleri ve kaşlar kakma, burun etli, gülümsiyen bir ağız. Spiral kıvrımlı saçlar, ikişer bukle halinde her iki yandan göğüs üzerine kadar sarmakta. Alnında Uraeus Yılanı yok, ancak onun yerine kıvrık bir saç buklesi var. Vücut tıknaz, arslan pençeleri massif¹⁸⁴. *İkinci örnek*: Aynı tipten başka bir sfenks. Yangının şiddetinden daha fazla etkilenmiştir. Hathorik kuvafulü. Her iki yandan, uçları spiral kıvrımlı ikişer saç buklesi; alnın üzerindeki saç buklesinin ortası delik. *Üçüncü örnek*: Adeta çömelerek oturmuş bir sfenks. Başında basık bir başlık. Yanlarda ikişer, arkasında ise iki spiral saç buklesi. İşçiliği daha az özenli. *Dördüncü örnek*: Yine spiral saç bukleli bir fildişi figürin. Gözler iri, geniş omuzlar, gülümsiyen ağız, eller göğüs üzerinde kavuşturulmuş. Vücudun alt kısmı, anlaşıldığına göre, hayvan. Ancak kırık. *Beşinci örnek*: Bir sfenksi tasvir etmesi muhtemel bir plaket, mevcut yüksekliği 4.5 cm. Alt

¹⁸² DARGA, 1992; s.109, res.110

¹⁸³ EMRE-ÇINAROĞLU, 1993; s.675, 698-699, Fig.24, pl.135, 137.

¹⁸⁴ BITTEL, 1976; s.44

kısmı kırk. Acemhöyük sfenksleri M.Ö. XVIII. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bunların yanı sıra Acemhöyük'den bulunan fildişi kutu üzerinde A yüzünün üçüncü sırasında balık taşıyan figürlerin arkasında altıncı figür bir erkek sfenksin başını tutar¹⁸⁵. Üçüncü sıranın en alt sırasında ise "hathor" saç kuafürlü dişi sfenksde tasvir edilmiştir.

Hitit sfenksleri arasında Boğazköy Yerkapı Sfenksleri önemli bir bölümünü oluşturur. Dört sfenks yer almaktadır. Bunlardan biri Berlin'de biri İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesindedir. Geri kalan ikisi ise yerlerinde korunmaktadır¹⁸⁶. 1986 yılında ise Boğazköy III numaralı tapınak avlusunda iki sfenkse ait baş kısımlarından parçalar bulunmuştur. Tanrısal boynuzlu başlık ve işleniş biçimi ile Yerkapı ve Alaca Höyük sfenkslerinden farklıdır.

Alaca Höyük sfenksleri dişi sfenkslerdir. Saç biçimi belirgin Mısır biçiminde hator kuaförünün özelliklerini taşır. Alın üzerinde saçların altında bir bant ve omuzlardan inen uçları helezon şeklinde yuvarlanan saç tutamları sağda ve solda buklelerle sona erer. Anadolu'nun bu saç şeklini M.Ö. XVIII. yy'da tanıdığı Acemhöyük kökenli fildişi küçük sfenks figürünün ve Karahöyük (Konya)'de bulunmuş pişmiş toprak erkek sfenksin kuaförü kanıtlamaktadır¹⁸⁷. Sfenkslerin yüzleri bir hayli harap olmasına karşın yuvarlak yüzlerinde dolgun yanaklar, küçük ağız, içeri çekik çene, kakma gözlerden kalan derin göz çukurları ile özgün Hitit biçimini hatırlatmaktadır. Boyun süsleri yalnız Alaca Höyüğe özgüdür. Boğazköy sfenkslerinde boyun süsü yoktur. Koloni Çağı silindir mühürlerinden izlediğimiz cepheden sfenks maskelerindeki hator saç kuaförü ve Konya-Karahöyük kazılarında çıkan pişmiş toprak sfenks ritonunun saç modellerine yaklaşmaktadır. Ancak Karahöyük ritonu üzerindeki sfenks erkek sfenkstir.

¹⁸⁵ ÖZGÜÇ, 1976; s.549, Lev.II-III.

¹⁸⁶ BITTEL, 1976; s.229-230

¹⁸⁷ NEVE, 1987; s.258, res.18; NEVE, 1992; s.46, res.114, 118-119

¹⁸⁸ DARGA, 1992; s.140, res.147-148

Megiddo fildişleri¹⁸⁹ arasındaki sfenksler Alaca Höyük sfenksleriyle yakın benzerlik göstermektedir¹⁹⁰. Aynı geniş yüz, hafif gülümseme, hator saç biçimi ve alın üstünde yatay bant, saç volütlerinin ortasındaki süs boyundaki kolye bu benzerliklerin kanıtlarıdır.

Boğazköy'de 1956 senesinde Aşağı Şehir'de M.Ö. XIV. yüzyıla ait bir mimari katta bulunan ve oyma tekniğiyle yapılmış fildişinden bir kurs parçasının merkez sahnesini bir sfenks oluşturur. Merkez dairede yer alan sfenks daireye göre yerleştirilmiştir. Kanatlar yukarı kalkık ve her iki yana açıktır. Başı ise tam ters istikamete bakar biçimde profilden yapılmıştır. Yuvarlak başlığı vardır ve saçlar iki tutam halinde aşağı sarkmaktadır. Bu nedenle Alaca Höyük ve Boğazköy sfenkslerinden farklıdır. Fildişi kursun dış bandında ise karışık varlık olarak sfenks ve grifon yer almaktadır. İç çemberde bulunan sfenks bir erkek sfenkstir. Dış çemberde ise bir dişi sfenks yapılmıştır¹⁹¹.

Hitit sanatında çift başlı kartallar önemli yer tutarlar. Bunlardan plastik sanat eserleri arasında önemli yer tutan iki tasvir vardır. Bunlardan biri Yazılıkaya diyeri ise Alaca Höyük'te yer alır. Yazılıkaya 45-46 numaralı figürler Baş Tanrıça Hepat(u)'nun kızlarıdır (*Lazu, Alanzu*). Bu tanrıçalar altında onları taşıyan çift başlı bir kartal tasviri yer alır. Alaca Höyük sfenkslerinde kapı geçidine bakan yüzlerde gözlenen rölyef kalıntıları, sfenkslere ait olmayıp ayrı figürleri göstermektedir. Doğu tarafta pençelerinde tavşan taşıyan çift başlı kartal kabartması üstünde kentin içine doğru yürüyen bir tanrıçanın ayakları ve giysilerinin alt kısmı görülür. Her iki tasvirde de çift başlı kartalın taşıdığı tanrıçalardır. Ancak Alaca Höyük çift başlı kartalı yakaladığı

¹⁸⁹ ALKIM, 1974; Lev.XLVI, res.137

¹⁹⁰ BOSSERT, 1951; res.1115

¹⁹¹ BITTEL, 1957_a; s.14-15, res. 7a-b.

tavşanlardan dolayı Bittel tarafından canlı olarak yorumlanmıştır. Yazılı kaya çift başlı kartal ile tanrıçalar arasında bir açıklık varken Alaca Höyük çift başlı kartalı ile tanrıça arasında açıklık yoktur. Çift başlı kartallar çeşitli kereler mühürler üzerinde yer aldığı halde tanrıçalar yüzünden Alaca Höyük ve Yazılıkaya'daki anlamı vermezler¹⁹².

İlk kez Lagaş ve Umma'da aslan kafalı kartala rastlanmıştır. Ancak bunlar nadiren çift başlı olurlar. Birçok tasvirde pençeleriyle hayvanları tutar biçimde dururlar. Bu prensip Alaca Höyükteki çift başlı kartal'ın tavşanları pençeleriyle tutuşuna benzetilebilir. Bu prensip Syro-Hitit mühürleriyle ve Hitit-Sumer sanatını birbirine bağlar. Yani bu geçiş Mezopotamya yoluyla olmuştur. Gudea Döneminde Ur-Dun'un mührü üzerinde çift başlı kartal yer alır. Ancak bunların başları aslan görünümündedir. Bu nedenle çift başlı kartalın Anadolu'ya geçtiği düşünülebilir¹⁹³.

Çift başlı kartal daha önce karşımıza çıkan ve tanrıları taşıyan aslanlar, boğalar ya da dağ tanrıları gibi bir işlevi yerine getirirler. Bizim örneklerimizde bulunan çift başlı kartallar tanrıça taşımaktadır. Ancak Tarsus'da bulunan bir mühürde (Lev.LXIV,c) ve Boğazköy'de bulunan IV.Tuthalya mühür baskısında (Lev.LXIII,c) çift başlı kartal bir tanrı taşımaktadır. Bu nedenle çift başlı kartalı bir tanrıçaya bağlamak doğru değildir.

Yazılıkaya 67 ve 68 numaralı kabartmalar aslan-adamlardır ve adları Yazılıkaya'da saptanamamıştır.

Kayseri Kapadokya yöresinde İmamkulu (Şimşekkaya) mevkiinde bir kaya çıkıntısı üzerine yontulmuş kabartmada yarım daireye yakın, derince düzeltilmiş

¹⁹² BITTEL, 1941; s.125

¹⁹³ BITTEL, 1941; s.126, res.56

¹⁹⁴ BITTEL, 1941; s.126-127, Tarsus mührü için res.57.

yüzeyde betimlenen, yine "kiral ve tanrılar dünyası" resimlendirilmiştir. İmamkulu kaya kabartmasında Dağ Tanrılarını aslan başlı demonlar taşımaktadır. Kaya kabartmasının sağ tarafında tahrip olmasına karşın uzun giysil polos tipli bir şapka taşıyan tanrıça betiminin altında çift başlı kartal tasvir edilmiştir¹⁹⁵.

Eflatun Pınar, büyük bir kanatlı güneş kursu altında, oturan bir tanrı ve tanrıça (Güneş ve Fırtana Tanrısı) oluşturmaktadır. Her ikisinin arasında ve yanlarında üst üste ikişer demon (altta boğa, üstte aslan başlı varlık), yukarı kaldırdıkları elleriyle tanrı ve tanrıçaların üzerinde bulunan kanatlı güneş kurslarını taşımaktadır. Her iki dış kenarda ise yine üst üste daha büyük iki demon da bütün anıtı kaplayan büyük kanatlı güneş kursu taşımaktadır¹⁹⁶.

Alaca Höyük'de bulunmuş olan ve üzerinde sağ tarafa yönelmiş altı erkek tasvirinin yer aldığı andezit blok Sfenksli Kapı batı kulesinin doğu yan duvarında, batı sfenksinden hemen önce yer alan boşlukta ve sırasından kaymış durumda bulunmuştur. Burada bulunan figürlerden birinin başı hayvana benzemektedir. H.Baltacıoğlu figürü kurt ya da köpeğe benzetmekte ve maske takmış rahipler olabileceğini söylemektedir¹⁹⁷.

¹⁹⁵ KOLMEYER, 1983; s.83, lev.33

¹⁹⁶ ERKANAL, 1980; s.289

¹⁹⁷ BALTACIOĞLU, 1995; s.2

ABSTRACT

The thesis called, "The Composite Creatures in Anatolian Seal and Seal Impressions II. Millennium BC", made classified and identified to the composite creatures in Anatolian seal and seal impression II. millennium BC.

This distinction the composite creatures, is doing, which Mesopotamian and near cultural regions are given in the II. millennium BC. Assyrian Tradian Colonies term and Hittite term composite creatures seal and seal impressions were studied 18 chapter, sometimes, this composite creatures according to scene and construction tecnics, studied generally, sometimes studied beneath group. 1. winged human, 2. bird-man, 3. bull-man, 4. lion-man, 5. sheep, buff, goat-man, 6. Double headed-bady-compasite creatures, 7. sphinx, 8. griffin, 9. human headed bird, 10. lion headed eagle, 11. human headed bird, 12. bull fish, 13. lion headed fish, 14. goat fish, 15. fish human, 16. winged lion, 17. human headed bull man, 18. human bady-bull man. We titled this composite creatures, different terms founded in Mesopotamia and we tried establish, which is belong god.

The mostly composite creatures, which is Mesopotamian region, seal and seal impressions, are special to showing Mesopotamian. But the Anatolian owners are made creating the own styles.

In the II. millennium BC, a foreign religion culture come into Anatolia and creating a new belief with Anatolian belief. To be the means of the trade relation Assirian and Anatolia. That's why with in the Assyrian Trade Colonial terms, the new gods and composite creatures are coming into Anatolia.

This composite creatures; God Adad's composite creatures winged-lion (mostly god Adad shown on this creature), God Ningirsu's sacred creature, Imdugud, God Ea's sacred creature goat-fish (Šuhurmaššu), God Ea's, other composite creatures are, fish man, bull fish and lion fish.

On the other hand, some composite creatures are not belonging none of gods. This creatures, are sphinx, griffins, double head eagles, bull mans. But this creatures in spite of showing in the Anatolian seals and other art objects near god and goddess, which god and goddess's sacred animal, don't explained, because of missing written documents for example, term of Assyrian Trade Colony on one of the Anatolian seal impression, under the chief goddess sphinx motif, another one again near chief goddess shows griffin to pull of pieces human. On the written stone shows on the double head eagle goddess.

During this studying showing founded seal and seal impression and some of them Anatolian museums on the Anatolia. Some of the products which is authentic to captured where is outside of Anatolian museums.

SONUÇ

Anadolu'da Eski Tunç Çağı'ndan itibaren ortaya çıkan karışık varlıklar, M.Ö. II. Bin'de Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile birlikte mühür ve mühür baskıları üzerinde yaygın bir biçimde kullanılmaya başlar ve daha sonraki dönemlerde de kullanımı devam eder.

Eski Tunç Çağı'ndan itibaren Anadolu'ya giren karışık varlıklar, hiç şüphe yoktur ki başka bir din anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Bu değişen din anlayışı nedeniyle tasvirlerde de değişik tanrı tipleri ve karışık varlıklar görülmeye başlar. İnsanlar, hayatları boyunca hiç karşılaşmadıkları bu varlıkları çeşitli stillerde tasvir ettikleri halde, aynı karışık varlığı hep aynı biçimde düşünmüşler ve betimlemişlerdir.

Bazı karışık varlık tasvirlerini, dinsel ayinlerde görevli, kıyafet değiştirmiş din adamları olarak görmek gerekir. Ama her ne sebeple olursa olsun, karışık varlıklar bir mitosun ya da bir tanrısal varlığın belirleyicisidir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu karışık varlıkları sınıflandırdık. Bu sınıflandırmayı yaparken karışık varlıkların, mühür ve mühür baskıları üzerinde tasvirlerinin çokluğu nedeniyle Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı baz aldık. Bu çağa göre yaptığımız histogram sonucunda mühür ve mühür baskıları üzerinde bulunan karışık varlık tasvirlerinden (en çok görülen boğa-adamlar dışında) sayıca grifon (IV numara ile) birinci sırayı almaktadır. Daha sonra sırasıyla çift başlı kartal (V), insan vücutlu

karışık varlıklar (I), keçi-balık (X), kanatlı-aslan (XII), sfenks (III), imdigud (VI), balık-insan (XI), çift başlı tek vücutlu varlıklar (II), insan başlı kuş (VII), boğa başlı balık (VIII), aslan başlı balık (IX) gelmektedir (Bkz. Histogram).

Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk mühürlerinde tasvirlerde görülen azalma nedeniyle böyle bir çalışma yapmak mümkün olmamıştır. Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Çağları'nda hemen hemen aynı tür karışık varlıklara rastlanmakla birlikte Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda görülen bazı karışık varlıklar, Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Çağı mühür ve mühür baskıları üzerinde yoktur. Buna karşın Hitit İmparatorluk Çağı'nda ortaya çıkan insan ve aslan başlı karışık varlık (*auti-*) bu dönemden sonra ortaya çıkar.

Hitit metinlerinde geçen karışık varlık isimlerine ve metinlerine, son bölümde ise, II. Bin mühür ve mühür baskılarının yanı sıra, diğer tasvirli sanat eserlerinde bulunan karışık varlıklardan da kısaca bahsettik. Böylece II. Bin mühür ve mühür baskıları, diğer tasvirli sanat eserleri ve Hitit metinlerinde geçen karışık varlıkları kapsamlı bir biçimde bütün olarak incelemiş olduk. Bunun sonucu olarak, tasvirli sanat eserleri ile mühür ve mühür baskıları üzerindeki karışık varlıklar arasında küçük farklılıklar olduğunu gözlemledik. Metinlerde bulunan bazı karışık varlıklara tasvirli sanat eserlerinde rastlanmamaktadır.

Anadolu'da M.Ö. II. binde bulunan karışık varlıklar, insan-hayvan veya hayvan-hayvan karışımları olarak tasvir edilmişlerdir.

Mühür ve mühür baskıları üzerinde tesbit ettiğimiz varlıklardan kanatlı adam (Lev.I,a) N.Özgüç tarafından "Kanatlı Tanrı" olarak nitelendirilmiştir. Ancak bizce bir tanrı hizmetkarıdır. Figür her ne kadar Mezopotamyalı olsa bile Anadolu özellikleri ile işlenmiştir.

Kuş adamlar ise Anadolu'ya Mısır ve oradanda Mezopotamya yolu ile girmiş ve mühürlerde Anadolu'lu özelliklerle tasvir edilmiştir (Lev.I,b-c; II,a-c; III,a). Mısır tanrılarında Horus ya da onun Suriyelileştirilmiş olan Horon olabilir. İlk kez Eski Babil döneminde görülmeye başlanmıştır. Grifon-demon olarak da adlandırılabilirler. Bazı tasvirleri maske takmış insanlar olarak yorumlamak gerekir. Eski Hitit dönemi mühürlerinde de görülen bu tip kuş adamlar, Hitit İmparatorluk döneminde tasviri sanat eserlerinde de yer almıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda boğa başlı adam çok az tasvir edilmiştir (Lev.V,a-b). Bu motifi boğa maskesi takmış rahipler olarak yorumlamak daha doğrudur. Eski Hitit mühürlerinde de tasvir edilmiştir (Dresden mührü Lev.LVIII,b).

Aslan başlı ve insan vücuduna sahip aslan-demonlar (aslan-adam); Akad metinlerinde "büyük hava hayvanı" (Ugallu) olarak bilinir. II.Binde Anadolu'da kanatlı ve kanatsız olarak yapılmıştır. Tasvirlerde dişi ve erkek özellik gösterenleri vardır. N.Özgüç'ün "aslan başlı cin" ya da "hayvanlar hakimi" olarak yorumladığı, elinde hayvanlarla tasvir edilen aslan-demonlarını, "hayvanlar hakimi" veya "koruyucu"

olarak tanımladık. Hitit İmparatorluk döneminde ise aslan-adamlar IV. Tuthalya mühründe yer alır (Lev.LXIII, c). Mühürler dışında da tasvir edilmiştir (Bkz.Böl.5).

Koyun, keçi ve sığır adam birer örnekle temsil edilmiştir. Keçi ve sığır adam tasvirleri tam olarak anlaşılır özellik taşımamaktadır. Koyun-adam Anadolu'ya özgü bir motiftir.

Çift başlı tek vücutlu varlıklar ise çok az tasvir edilmiştir. Bu varlıkların hangi amaçla işlendiğini söylemek zordur. Ancak kanımızca platform görünümlü mobilya cinsi bir motif olmalıdır.

Mısır kökenli bir motif olan sfenks Anadolu'da da koruyucu özellik gösterir ve M.Ö. II. bin boyunca yaygın olarak kullanılır. Hitit sfenksleri dişi olarak bilindiği halde II. binin başlarında ve Eski Hitit mühürleri üzerinde erkek sfenkslere de rastlanır. Kanatlı ve kanatsız olarak tasvir edilen bu figürler, Hitit İmparatorluk dönemi mühürlerinde de görülür. Ancak Hitit İmparatorluk dönemi mühürleri arasında olan Konya yüzük mühründe ise insan-aslan başlı bu motifi değişik bir sfenks türü olarak kabul etmek gerekir. Hititçe "*auiti*" olarak adlandırılmıştır. Kaniş Baş Tanrısı bir mühürde sfenks üzerinde tasvir edilmiştir. Bütün sfenksler oturur ya da yatar biçimde gösterilirken, bir örnekte dişi bir sfenks ayakta tasvir edilmiştir (Lev.X, b). Hitit İmparatorluk döneminde ise Ugarit'te, İnı-Teshup'un mühründe, başında boynuzlu külahla tasvir edilen, kuyruğu yılan şeklinde olan sfenks tasvir edilmiştir (Lev. LXVII, b). Hititli sfenkslerde yüz hatları tipik Hititlidir. Mühür ve mühür baskıları dışında sfenksler diğer tasvirli sanat eserlerinde de kullanılmıştır (Bkz. Bölüm 5).

Grifon motifi ise Mezopotamya'da tanrısal varlık olarak bilinir. Mezopotamya'da yırtıcı özellikte bilinirken Anadolu'da bir örnek dışında (Lev.XV,a) bu özelliğe sahip değildir. Mezopotamya örneklerinde ise grifon ibikli olarak yapılırken, Anadolu'da, Hitit İmparatorluk döneminde, bir örnek dışında (Lev.LXVI,a) ibiksiz olarak yapılmış, ibik, yerini buklelere bırakmıştır. Bir örnekte ise hayvanlar hakimi olarak ayakta gösterilmiş ve boynuzlu olarak yapılmıştır (Lev.XIV,c). Grifon motifi ise Hitit İmparatorluk dönemi diğer tasviri sanat eserlerinde de yer alır (Bkz.Bölüm 5).

Çift başlı kartal motifi ise Anadolu mühürleri üzerinde arma şeklinde kullanılmış ve Eski Hitit döneminde sıklıkla tasvir edilmiştir. Ancak Eski Hitit dönemi ile Asur Ticaret Kolonileri dönemi sonu arasında kalan çift başlı kartal figürlerini kesin tarihlemek mümkün değildir. Çünkü her iki dönemde de aynı tarzda motifler yapılmıştır. Alaca Höyük ve Yazılıkaya'da tanrıçaları taşıyan çift başlı kartal bu tanrıçalarla özdeşleştirilmek istenmektedir. Fakat Tarsus mührü (Lev. LXIV, c) ile IV.Tuthalya'nın mührü (Lev.LXIII, c)'nde çift başlı kartal tanrı taşımaktadır. Bu nedenle bir tanrıça ya da tanrı ile özdeşleştirilemez. Bunun dışında çift başlı kartallar Hitit İmparatorluk döneminde yüzük mühürlerin sağında ve solunda sınır motifi olarak kullanılmıştır. Bazı örneklerde ise hiyeroglif işaretlerin yerini alır.

Imdugut motifi ise Tanrı Ningirsu'nun kutsal varlığı olarak Mezopotamya'da kullanılmıştır. Anadolu'da ise II.binde kendine has özelliklerle mühürler üzerinde işlenmiştir. Bazen tek aslan başlı, bazen çift aslan başlı, bazen de hem aslan hem de kartal başlı olarak tasvir edilmiştir. Hava olayları ile ilgili bir varlıktır.

İnsan başlı kuş; Mezopotamya'da Enki'den kader tabletlerini çalan Zu olarak yorumlanmıştır. Anadolu'ya özgü stilde bir örnekte temsil edilmiştir (Lev.XXXIII, c).

Keçi-balık (Šuhurmaššu) motifi; Yeni Sumer devrinden Roma dönemine kadar tasvir edilmiştir. Tanrı Ea'nın kutsal hayvanı olarak karşımıza çıkar. Tanrı Ea'nın yanında bazen keçi başlı asa ile de sembolik olarak tasvir edilir. Keçi-adam Merman ile Ea'nın kutsal mekanı Abzû'da birlikte yaşarlar. Anadolu'da ise Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda karşımıza çıkan keçi-balık Kültepe'de silindir mühürler Ea ve su tanrıları ile birlikte görülürler. Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk döneminde şimdiye kadar örneğine rastlanmamıştır. Mühürler dışında Anadolu'da keçi-balık tasviri yoktur (Lev.XXXIV, c-XL. a).

Boğa başlı balık; tamamen Anadolu'ya özgü bir motif olup Mezopotamya'da örneği yoktur (Lev.XXXIV.a). Tanrı Ea ile ilgili bir karışık varlık olması gerekir.

Aslan başlı balık motifi ise ilk kez Eski Babil döneminde ortaya çıkar. Anadolu'da tek bir mühür baskısı üzerinde görülür ve stil olarak Anadolu'ya özgüdür. Ea'nın kutsal hayvanlarından biri olmalıdır. Mühürler dışında da Anadolu'da tasviri yoktur (Lev.XXXIV, b).

Balık insan motifi; Tanrı Ea'nın kutsal varlıklarından biridir. II. bin mühürlerinde Anadolu'da erkek ve dişi olarak karşımıza çıkar ve Anadolu'ya özgü bir stilde tasvir edilmiştir. Yeni Asur ve Yeni Babil döneminde balık-adam Kulullû (Lev.XXXIV, b,

XL, c, XLI, a, XLI, b), balık-kadınlar ise Kuliltu olarak adlandırılmıştır. Koloni Çağı'nda Anadolu'da bir damga mühür baskısı üzerinde balık-kadın örneği vardır (Lev.XL, b).

Kanatlı aslanlar Tanrı Adad'ın kutsal varlığı olarak tasvir edilirler ve Anadolu Grubu mühürlerinde görülürler (Lev.XLII, c- XLVI, c). Hitit İmparatorluk döneminde Şarkışla Baltası üzerinde oval sap deliğinin altında ve üstünde ikişer kanatlı aslan protomu vardır. Ancak Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk mühürleri üzerinde kanatlı aslanlara rastlanmamaktadır.

Boğa-adamlar ise iyilik yapan yaratıklardır. Burada iki grup halinde incelenen boğa-adamların insan başlı olanlarını Kusarikku olarak adlandırdık. Anadolu'ya özgü stillerde ve sahnelerde tasvir edildiği gibi tamamen Mezopotamya özelliklerle de gösterilmiştir. Hitit İmparatorluk dönemi mühürlerinde (Lev.LXII,c) ve diğer tasviri sanat eserlerinde de görülür (Bkz.Blm.5).

Böylece sınıflandırdığımız karışık varlıklar Anadolu Arkeolojisinde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bunun yanısıra II.Bin Anadolu halkının din kültürü açısından da önemli bulgular elde edilmektedir.

KATALOG

Lev.I, a

Env. No: Kt. 74/t 13.

Damga mühür baskısı.

Üç perçemli saç örgüsü bandıyla çevrilmiş olup, mührün orta alanında; karşılıklı tek dizleri üzerine çömelmiş, diğer ayakları birbirine degecek şekilde duran, birer ellerinde, üzerinde "sing-royal" motifi bulunan bir alem tutan, diğer elleriyle bu motifi yücelten, kanatlı adamlar.

ÖZGÜÇ, 1989; s.396, Pls. 116-117, 4

Lev. I, b

Env.No: 62/58

Kap kapaması üzerinde silindir mühür baskısı.

Arkalıksız bir tahtta oturan tanrı önünde. dua eden bir figür, arkasında, sağ elinde köşeli bir orak şeklinde bir alet tutan, sol elinde ise orak tutan şahıs arkasında kartal başlı-kanatlı, diz çökmüş şekilde kuş-adam tasvir edilmiştir.

ALP, 1972; s.117, Şek.14.

Lev. I, c

Env.No: Kt. h/k 228

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Hilâlli kurs bulunan volütlü bir alemin iki yanında birer tapan şahıs önünde maymun, kuş ve tavşan bulunan "Lama". ikincil sahnede; üst sırada, diz çökmüş, kuş-adam, kuş ve çizgi, ortada; üç perçemli saç örgüsü, altta; yavrusunu yalayan antilop, sağda; iki balık, solda; bitki.

ÖZGÜÇ, 1957; Res.8; ÖZGÜÇ, 1968_b; s.319, pl.103; ÖZGÜÇ, 1968_a; s.17, Res.9; ERKANAL, 1993; s.78, Lev.30-VII4-A/01

Lev.II, a

Env.No: Kt. n/k 35

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

İki yanda birer standart tutan boğa-adam ve onların arasında, hilâlli disk altında heraldik kartal. İkincil sahne; bir saç örgüsü bandı üzerinde grifon altta bir çift boynuz.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.29, Lev.XXII-1.

Lev.II, b

En.No: Gaziantep Müzesi 5093

Silindir mühür (siyah taştan).

Oturan tanrıya "Lama" eşliğinde tapan şahıs. İkincil sahnede; üstte, iki karşılıklı aslan, altta, kuş-adam, arada merdiven motifi.

ERKANAL, 1993; s.64-65, Lev.25-VII2-X/01

Lev. II, c

Env.No: Ac.i 813

Damga mühür baskılı bulla.

Tek kanatlı iki kuş-adam, stilize bir hurma ağacının tepesinde oturan bir kurstan oluşan alemleri bir elleriyle tutmaktadır. Kuş-adamın başı ve bir kolunun yerini tutan kanadı kuş, diğer kısımları insandır. Başlarından bellerine kadar inen birer bandın uçları kıvrıktır. Soldakinin başının sol tarafında bir insanın belden yukarı kısmı, sağdakinin; sağında bir hayvan başı, ikisinin de kalçaları hizasında birer rozet, ayaklarının altında bir balık vardır.

ÖZGÜÇ, 1977; s.377, Res.6.

Lev. III, a

Env.No: Adana Arkeoloji Müzesi (335)

Tanrıça karşısında silahlı şahıs, ikincil sahnede tanrıça arkasında; üstte keçi başlı adam(?) altında burma bezeği altında grifon-demon(?), üç satırlık yazıt.

ERKANAL, 1993; s.71-72, Lev.28-VII3-X/08. TUNCA, 1979; s.9, No:24

Lev. III, b

Env.No: Kt. f/k 178

Tablet üzerinde silindir mühür baskısı.

Cepheden gösterilmiş üç insan tasviri ikisinin içinde durdukları kemer korunmuş ve üçü de büyük kulaklı olarak yapılmıştır. Üç figürün sağında karşı-karşıya duran iki karışık varlık vardır. Sağdaki tasvir sığır-adamdır(?). Solda, sağ kolunu yukarı kaldırmış olan ise kuş-adamdır.

ÖZGÜÇ, 1968_a: s.18,26, Lev.V,3.; ÖZGÜÇ, 1958; s.85, Res.10; ERKANAL, 1993; s.18-19, Lev.4-I-A/07.

Lev. III, c

Env.No: 61/114

Kap kapaması üzerinde bir damga mühür baskısı.

İki perçemle örülmüş saç örgüsü bandı içinde; açılıp-kapanan bir iskemle üzerinde oturan kuş-adam veya kuş maskeli adam, önünde üzerinde üç-dört ekmek somunu bulunan açılır kapanır bir masa önünde oturmakta, sol elinde bir kadeh(?) veya tabak tutmaktadır. Alnından başlayan uzun saç bandı omuzuna kadar, arkaya doğru uzanmaktadır.

ALP, 1972; s.163-164, Lev.60-61/146-155, Şek.56.

Lev.IV, a

Env.No: Kayseri Müzesi (71/81)

Bu mühürün damga yüzünde; düzgün olmayan iki daire arasına motifler işlenmiş, figürler "S" helezonları ile üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar üç grup halinde düzenlenmiştir. A. Huzurunda kuş-adam bulunan tanrı, arada dik boynuzlu bir hayvan başı, B. Yabalı tanrı; arkalıksız taht üzerinde oturan elinde üç dallı yaba ve önünde altar bulunan bir tanrı, C. Bitki Tanrıçası; taburesinden, kalçasından omuzları, sağ eli ve ayağının ucundan yedi dal uzanan Tanrıça vardır.

ÖZGÜÇ, 1971; s.10, Lev.I. Fig.1

Lev.IV, b

Env.No: Alishar b.2285

Damga mühür.

Mühür yüzünde her iki elinde çam cinsinden bir ağaç tutan kollar, yukarı kalkık ve açık şekilde yapılmış kuş-adam tasvir edilmiştir.

OSTEN, 1937; s.203.; ÖZGÜÇ, 1991; s.305, Şek.22.

Lev.IV, c

Env.No: 55/217

Kap kapaması üzerinde damga mühür baskısı.

Mühür alanında kartal gagalı(?), tavşan gibi uzun kulaklı ve insan vücutlu karışık bir varlık, profilden tasvir edilmiş ve kısa eteklidir. Ayakları kartal pençesi

olarak gösterilmiştir. Sağ eliyle ince vücutlu bir hayvanı arka ayaklarından yakalamıştır. Sol elinde ucu eğri bir silah tutar. Arkada bir örgü bandı kısmi bir daire biçiminde tasvir edilmiştir. Boşluklarda altı adet nokta bulunur.

ALP, 1972; s.164. Lev.62/156, Şek.57

Lev.V, a

Env.No: 56/48

Silindir mühür (Hematit).

Bu mühürde kısa perçemli, kemerli bir boğa başlı adam; sağ eliyle aslanı arka ayağından kaldırmakta ve sağ ayağı ile aslanın ensesine basmaktadır. Sol elinde köşeli bir orak bulunmaktadır. Bir kadın tanrı diğer bir kadın figürünü sağ eliyle onun sol elini tutarak boğa adama götürüyor. Kalkmış olan sol elinde bir vazodur. Her iki motif de bir postamen üzerindedir. Boğa-adamın arkasında üstte bir kuş altta bir dağ keşisi başı mevcuttur.

ALP, 1972; s.115, Lev.11/21.

Lev.V, b

Env.No: Kayseri Müzesi (1844)

Damga mühür baskısı.

Mühür alanında vahşi bir koyun üzerinde oturan hayvan üzerinde duran tanrıça ve karşısında bir aslan üzerinde bulunan bir başka tanrıça vardır ve arkada; boğa başlı bir adam tasvir edilmiştir. Bu adamın ayaklara kadar uzanan uzun bir elbisesi vardır ve ayaklar elbisenin altından görünür.

ÖZGÜÇ, 1986, s.234, Fig.2.

Lev.V, c

Env.No: Kt. c/k 186

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tahtı ve ayakları balıklara basan ve elinde kadeh tutan Ea'nın huzurunda; gaga ağızlı testi getiren tanrı; Koruyucu Tanrı; oğlak getiren tanrı kıyafetli adam. Baş Tanrının arkasında aslanı yenen kahraman sağ elinde baş aşağı aslanı, sol elinde boynundan yakaladığı ceylanı tutan kanatlı aslan-adam. Kamışlı "hydria", hilâlli kurs, iksir kabı, kuş, hayvan başları vardır.

ÖZGÜÇ, 1965; s.30, Lev.XVI.49a-b.; ÖZGÜÇ, 1953; Res.37.

Lev.VI, a

Env.No: Alishar (3103), A.M.M. (13219)

Silindir mühür (hematit)

Hilâlli bir kurs altında bir tanrıya tapan bir şahıs arasında oturan maymun tapma sahnesini oluşturur. Üzerinde yiyeceklerin bulunduğu bir altın iki yanında bir platform üzerinde, aralıksız tahtlarda oturan iki kadın figürü, sağda bu figürlerin altında insan başlı yatan bir boğa, solda, erkek bir sfenks, yer alır. İki sahne arasında; üstte, diz çökmüş kanatlı bir aslan-kadın, altta ise bir hayvanı yakalamış bir aslan tasvir edilmiştir.

OSTEN, 1937; s.209. Fig.246,3103.; ÖZGÜÇ, 1991; s.295

Lev.VI, b

Env.No: Hatay Müzesi (9821 "2816")

Birinci sahnede; kimliği belirsiz bir hayvan üzerinde elinde asa tutan tanrı karşısında iki tapan, ona soldan yaklaşmaktadır. Öndeki tapan şahıs tanrıya oğlak sunmaktadır. İkinci sahnede ise; iki saç örgüsü bandı arasında tasvir edilen bir şahsa elindeki geyiği sunan aslan-adam tasvir edilmiştir.

ERKANAL, 1993; s.84,133-134, Lev.33-VIII-X/011.

Lev.VI, c

Env.No: Kt. s/k 76

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Ana sahnede, aralıksız bir taht üzerine oturan elinde kadeh tutan bir tanrı, karşısında elinde kadeh tutan iki şahıs ile tanrı arasında üzerinde sunular bulunan "altar" ve üstte hilâlli güneş diski vardır. Tanrının arkasında balık, aslanı yenen boğa-adam, bir elinde boynundan yakaladığı boynuzlu bir hayvan (keçi) ve diğer elinde yılan tasvir edilmiş olan aslan-adam vardır.

ÖZGÜÇ, 1986; s.197, Pl.39-1.; ÖZGÜÇ, 1991; s.295-296, Fig.3, Res.4.

Lev.VII, a

Env.No: Kültepe (86/K-152)

Hematitten yapılmış silindir mühür.

Bir elinde kıvrık bir silah, diğer elinde alem tutan Tanrı "İştar" ile, hilâlli disk altında bulunan kartal arasında bir elinde kıvrık bir silah bulunan ve diğer elinde bacağından tuttuğu bir yaban tavşanı bulunan aslan-adam vardır.

ÖZGÜÇ, 1991; s.296, Pl.5.

Lev.VII, b

Env.No:

Silindir mühür.

Tanrı ve tapandan oluşan sahnede diğer figürler yanında tanrının arkasında diz çökmüş insan vücutlu kanatlı bir aslan-kadın demonu.

ÖZGÜÇ, 1991; s.295, Pl.3.

Lev.VII, c

Env.No: Kt. n/k 32

Zarf üzerinde damga mühür baskısı.

Aslan-adam, ortada, dik kalkmış aslan, solda yine dik kalkmış bir boğa ile mücadele halindedir. Aslanın kuyruğundan tutan karışık varlık büyük bir olasılıkla aslan-adam olmalıdır. Hilâller, kuş ve sahnenin altında büyük bir balık yapılmıştır.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.29, Lev.XVIII-G**Lev.VII, d**

Env.No:

Damga mühür baskısı.

Aslan ve insan başlı ve insan vücutlu karışık varlık.

ÖZGÜÇ, 1991; s.297, Fig.1

Lev.VIII, a

Env.No: Kt. a/k 810

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Aslanı yenen koyun-adam, diğer aslanın bir kısmı.

ÖZGÜÇ, 1953; s. 96, Lev.LXIII-713.; ÖZGÜÇ, 1968_a; s.30, Lev.XXIX-87.**Lev.VIII, b**

Env.No: Ka. 399

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Taht üzerinde oturan elinde kadeh tutan üzerinde hilalli disk bulunan tanrı karşısında iki tapan, tanrı arkasında üzerinde boynuzlu bir hayvanı taşıyan şahıs bulunan gövdeleri ortadan birbirine bağlı iki başı zıt yöne bakan boğa boynuzlu hayvan, kaldırılmasında yardımcı hayvan üzerine basan bir adam. Arkasında küçük adam iki kuş, iki nokta, doldurma motifi.

HROZNY, 1952; Pl.CII, Ka.399, Mühür A.

Lev.VIII, c

Env.No: Kt. 42 a

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Arkalıklı bir taht üzerinde oturan elinde kadeh olan sakallı bir tanrı önünde lir çalan bir şahıs, arkasında tapan. Tapan şahıs arkasında üstte iki insan başlı alem önünde oturan bir kadın arkasında bir şahıs ve arkalarında oturan tanrıya dönük bir şahıs. Şaha kalkmış aslan ve diğer aslan arasında bir antilop. Lir çalan şahsın üstünde yarı bellerinden birbirine bağlı iki dağ koyunu yatar vaziyette, başları birbirine dönük ve aralarında yıldız ya da bir ot mevcut. Bunun altında bir kuş.

Lev.IX, a

Env.No: Alishar (d 2199) A.M.M. 19185

Silindir mühür (hematit).

Kutsal bir kayıkda arkalıksız bir taht üzerinde oturan ve ayakları, yatan bir insan başlı boğaya basan tanrı karşısında ona oğlak sunan boğa-adam, oturan tanrının arkasında elinde alem tutan bir başla boğa-adam tasvir edilmiştir. Kayığın başında ve sonunda iki kayıkçı tasvir edilmiştir. Kayığın altında ise su (ırmak) şeklinde bir vücuda sahip iki insan vücutlu ve başlı karışık varlık tasvir edilmiştir.

OSTEN, 1937; s.205, Res.246; ERKANAL., 1993; s.19, Lev.4-I-E/08.

Lev.IX, b

Env.No: Ac.i 706-709, 711-716.

Damga mühür baskısı.

Alem tutan iki kahraman, üç sıra taşkil eden hayvan ve karışık varlıklar üzerinde yer almıştır. Alemin üst ucu hilalli bir kurs ile bitmekte. Kahramanların çıplak bacakları öne doğru uzanmış, birbirini çapraz olarak kesmiştir. Dizlerini yere basan diğer bacakları aşık kemiğine kadar giyilidir. Bir elleriyle alemin gövdesini yukarı kaldırdıkları diğer elleriyle kursu tutmaktadırlar. Çıplak bacakları dişi sfenksin sağrısına basmaktadır. Sfenkslerin ensesinden helezonlar çıkmakta, dişi sfenksler sırt sırta yüzleri mührün kenarına bakacak şekilde oturtulmuşlardır. Takkelidirler. Kol ve sağrı adaleleri kuvvetlice belirtilmiştir. Boyun sağrı ve paralel çizgilerle taranmıştır.

Kuyruklar yukarı kalkık biçimde kahramanların çıplak ayaklarına değer sfenkslerin kafalarına birer kuş konmuştur. Sağ ve sol yanda arkaları dönük birer maymun vardır. Karşılıklı oturan aslanlarla sfenksler arasına birer tavşan yerleştirilmiştir. Kükrer durumda ve kuyruklar yukarı kalkık ve kıvrık olarak aslanlar yapılmıştır. Aslanların altında muhtemelen ölü bir hayvan yatmaktadır. Sol arka ayağını mührün kenarına doğru uzatmıştır.

ÖZGÜÇ, 1971; s.15, Fig.4; Lev.II,2.

Lev.IX, c

Env.No: Metropolitan Museum of Art 3770.26

Damga mühür baskısı.

İki karşılıklı dişi sfenks, sekiz yapraklı rozet, iki kuş, saç örgüsü motifi.

ÖZGÜÇ, 1983; s.416, 417, Abb.4, Tafel 83-4.

Lev.X, a

Env.No: Ac.g-137.

Damga mühür baskılı bulla.

Omuzları üzerinden sular akan kahramanın altında yatan bir hayvan tasvir edilmiştir. Sularla tasvir edilen kahramanın yanında ayakta iki dişi sfenks tasvir edilmiştir.

ÖZGÜÇ, 1977; s.76, Fig.III-44.; ÖZGÜÇ, 1991; s.300, Fig.11.

Lev.X, b

Env.No: Ac.i. 696

Damga mühür baskılı bulla.

Oturan iki dişi sfenks tasvir edilmiştir. Her iki sfenks bir ön pençesini yukarı kaldırmış ve karşısındaki sfenksin pençesine dokunmaktadır. İkisinin kafasının arasında bir disk vardır. Altta ise yatan bir aslan tasvir edilmiştir.

ÖZGÜÇ, 1977; s.76, Fig.III-43.; ÖZGÜÇ, 1991; s.300, Fig.12.

Lev.X, c

Env.No: Kt. s/64

Silindir mühür baskısı.

Başı korunmuş bir sığır cinsi hayvan üzerinde yatan bir aslan üstte kanatlı grifon, bir sfenks, hilâlli disk.

ÖZGÜÇ, 1989; s.382-383, 386. Pls.116-117,3.

Lev.XI, a

Env.No: Kt. h/k 225

Silindir mühür.

Üzerinde ariya benzeyen bir şekil bulunan alemin önünde tapan şahıs tapanın arkasında kanatlı sfenks.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.12, Lev.XXVII-3.; ÖZGÜÇ, 1958; Res.7.;

Lev.XI, b

Env.No: Kt. n/k 30

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tanrı kiral rehberliğinde ilerleyen tapanlar. Kalın saç örgüsü şeridinin üstünde aralarında "ankh" işareti bulunan iki sfenks altında, yeri eşeleyen boğa, dik duran kartal.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.17,28, Lev.XV-D.; ERKANAL, 1993; s.79,80, Lev.31-VII5-A/01.

Lev.XI, c

Env.No: 62/61

Kırk bir kap üzerinde silindir mühür baskısı.

Kendisine tapınılan tanrı sol tarafta korunamamıştır. Uzun elbiseli tanrı ona doğru yönelmiştir. Sol elinde bir orak bulunmaktadır. Onu iki elini yalvarma jestinde kaldırmış pilili uzun elbiseli bir kadın tanrı izler sağda yan sahnede tavşan ve bir sfenks, yukarda çıplak kadın tanrı, vücut önden ayaklar her iki yana açılmış.

ALP, 1972; s.115, Lev.37/93, Şek.11; ERKANAL, 1993; s.39-40, Lev.14. II2-B/02.

Lev.XII, a

Env.No: 55/56

Silindir mühür (Hematit).

Arkalıklı bir taht üzerinde oturan Tanrı "Ea" uzun sakallıdır. Sağ eli kalkıktır. Önünde iki yüzlü tanrı, Tanrı "Ea"ya bakan kısımda bir asa vardır. Solunda harp çalan bir kadın vardır. Altlarında hayvan başı, "Ea" üzerinde sekiz ışınli yıldız vardır. Bu

sahne iki geyik üzerindedir. Yan sahne üç sıradır. Üstte karşılıklı çömelmiş iki aslan sfenksi arasında bir şahıs, ortada saçörgü bandı. Altta kuyrukları kalkık iki aslan.

ALP, 1972; s.111, 11/23.; ERKANAL, 1993; s.82, Lev.32, VII6-B/01.

Lev.XII, b

Env.No: Metropolitan Museum of Art 37.143.33

Bir damga mühür baskısı.

Dört ayaklı hayvan, iki sfenks, iki maymun, sağ tarafta hilâl içinde güneş diski, sol tarafta açık kanatlı bir kuş.

ÖZGÜÇ, 1983; s.436, Abb.3.

Lev.XII, c

Env.No: Metropolitan Museum of Art 37.143.34

Bir damga mühür baskısı.

Sakallı sfenks, uzanmış antilop, arkada uzanmış bir antilop, hilâl.

ÖZGÜÇ, 1983; s.417, Abb.5.; ÖZGÜÇ, 1991; s.298, Fig.7.

Lev.XIII, a

Env.No: Metropolitan Museum of Art 37.143.35

Damga mühür baskısı.

Aslan (başı kayıp) alt kısımda, boğanın bacakları altında zayıf bir keçi, arka bacak ve vücudun yarısı sfenks.

ÖZGÜÇ, 1983; s.418, Abb.6.

Lev.XIII, b

Env.No: Ac. i.709

Damga mühür baskılı bulla.

"Sign-royal" motifi taşıyan karşılıklı iki figür altında, karşılıklı iki sfenks, solda sivri başlıklı bir şahıs.

ÖZGÜÇ, 1977; s.68, Fig.III.15.; ERKANAL, 1993; s.40.41, Lev.14-II2-C/03

Lev.XIII, c

Env.No: Ac.f. 23

Silindir mühür baskılı bulla

Sağda, sağa dönük çıplak tanrıça, solda; bir kaide üzerinde karşılıklı arkalıksız tabure üzerinde oturan ve birbirlerine kadeh kaldıran iki figür yer almıştır. Bu figürlerin altında; kısmen korunmuş, karşılıklı duran iki sfenks yer alır. En solda; üstte; bir "humbaba" maskı yer alır, yanında ise çömelmiş çıplak bir kahraman yer alır. Sfenksler kanatlı olarak yapılmışlardır. Sfenkslerin saç-ları ensede ve dışa dönük birer kıvrımla belirlenmiştir. Birer ön ayaklarını birbirlerini selamlarcasına havaya kaldırmışlardır ve iki parçalı gösterilen kanatları ince ince paralel çizgilerle dikine taranmıştır.

ÖZGÜÇ, 1977; s.68, Fig.III.14.; ERKANAL, 1993; s.41, Lev.14-II2-c/04

Lev.XIV, a

Env.No: Afyonkarahisar Müzesi (6356)

Hematitten yapılmış silindir mühür.

Altta; karşılıklı duran kanatlı sfenkslerin arasında, başını arkaya çevirmiş bir antilop bulunur. Grubun sağında ise bir dağ keçisi yer alır. Sfenksler yürür pozisyonunda tasvir edilmişlerdir. Her iki sfenkste kanatlıdır.

ERKANAL, 1993; s.59,60, Lev.22-V2-X/05.

Lev.XIV, b

Env.No: Gaziantep Müzesi (303)

Silindir mühür.

Beş ilmekli bir saç örgüsü motifi ile ikiye ayrılan yan sahnenin üst kısmında, karşılıklı iki sfenks betimlenmiştir. Altta ise karşılıklı iki aslan tasvir edilmiştir. Ana sahnede; üç figürden oluşan tapma sahnesi işlenmiştir.

ERKANAL, 1993; s.80.81, Lev.31-VII5-X/03.

Lev.XIV, c.

Env.No: Ac.i 679, Ac.i 681

Damga mühür baskılı bulla.

Bir elinde yabani bir tavşan diğerinde bir antilop bulunan bir grifon, boşlukta; hayvanlar, dişi bir sfenks ve bir mızraklı kahraman vardır.

ÖZGÜÇ, 1977; s.77, Fig.III-49.,

Lev.XV, a

Env.No: Kt.A/k 1435

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Dağ koyunu üzerinde oturan, sağ elinde kadeh tutan tanrıçaya iri bir ibrik getiren kahraman. Tanrıçanın önünde boğa ayaklı bir kaide üzerinde duran "hydria"; bir adamı gagası ile yakalamış olan ve diğer insanın cesedine basan kanatlı grifon; sığra saldıran aslan; kaplumbağa; yukarı kaldırdığı elleri ile maymun tutan çıplak kahraman; keçi balığın üzerinde maymun; kuş, diğer hayvanlar ve hayvan başları.

ÖZGÜÇ, 1965; s.30-31, Lev.XXIV-74, Res.7, Fig.7.; ÖZGÜÇ, 1991; s.301, Fig.15.

Lev.XV, b

Env.No: Kt.73/t 13.

Damga mühür baskısı.

İlmek band çerçevesi, yukarda oturur durumda grifon ve aslan yüz yüze, altlarında uzanan sığır cinsi bir hayvan.

ÖZGÜÇ, 1989; s.396. Pl.116-117,4.

Lev.XV, c

Env.No: Kt. r/k 108.

Damga mühür.

Üçlü ip şeridi ortasında üstte grifon, altta sığır.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.32, Lev.XXXII-2.,**Lev.XVI, a**

Env.No: Kt. b/k 549.

Damga mühür baskısı.

İpşeridi çerçeve içinde karşılıklı iki grifon, altta hörgüçlü boğa.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.32, Lev.XXXII-5.**Lev.XVI, b**

Env.No: Kt. n/k 33.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

İki sahne; a. Sol omuzuna yağmur dökülen, solunda üç yıldız, sağında balık bulunan çıplak tanrıçaya içki sunan tapan, b. Koruyucu tanrıça rehberliğinde, Tanrı-kırala çiçek getiren kadın, kanatlı grifon, maymun, hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.29, Lev.XIX-B.; ERKANAL, 1993; s.28-30, Lev.III-A/01.

Lev.XVI, c

Env.No: Kt. k/k 14.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tahtta oturup, sağ elinde kadeh tutan tanrının huzurunda: maymun, sol elinde kuş, sağ elinde tanınmayan bir nesne tutan şahıs, balık, Suriyeli kadın aksi istikamette duran kanatlı grifon ve üst tarafında tavşan.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.17,26, Lev.VIII-A.; ERKANAL, 1993; s.30-31, Lev.9-III1-A/02.

Lev.XVII, a

Env.No: 86/K 152

Damga mühür (mermer).

Bir elinde kıvrık bir silah, diğer elinde alem tutan Tanrı "İştar" ile, hilâlli disk altında bulunan kartal arasında bir elinde kıvrık bir silah, diğer elinde bacağından tuttuğu bir yaban tavşanı bulunan aslan-adam.

ÖZGÜÇ, 1991; s.296, Pl.5.

Lev.XVII, b

Env.No: Samsat (St.85-362).

Kurs biçimli damga mühür.

Saç örgüsü, çift hilâl ve dört spiralden oluşan çerçeve içinde, sağa dönük olarak oturmuş bir grifonla bir kuş tasviri mevcuttur. Saç örgüsü ve spiraller düzensiz yapılmıştır.

ÖZGÜÇ, 1987; s.432, Res.10.

Lev.XVIII, a

Env.No: Kt. n/k 39.

Zarf üzerinde damga mühür baskısı.

Saç örgüsü bandı ortasında, bir antilop üzerinde yer alan kanatlı grifon tasvir edilmiştir.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.7,30, Lev.XXIII-B.

Lev.XVIII, b

Env.NO: Konya Karahöyük 60/189

Bir kap kapaması üzerinde damga mühür baskısı.

Halka halinde ard arda dönen grifon tasvir edilmiştir. Sahne bir band çizgisi ile çevrilidir.

ALP, 1972; s.176, Lev.77/206, Şek.86.

Lev.XVIII, c

Env.NO: Konya Karahöyük 55/306

Bir Kap kapatması üzerinde damga mühür baskısı.

Mühür alanının korunmuş olan kısmında birbiri üzerinde ön pençeleri kaldırılmış olan iki kanatlı grifon tasvir edilmiştir. Alttaki grifon'un ön pençesi korunmamıştır. Tasvir bir merdiven bandı ile çevrelenmiştir.

ALP, 1972; s.177, Lev.78/208, Şek.88.

Lev.XIX, a

Env.No: Kt. n/k 28.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Antiloba doğru yürüyen mızraklı iki adam. Oturan aslanla, kanatlı grifon.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.28, Lev.XIV-1.

Lev.XIX, b

Env.No: Konya Karahöyük 55/273

Bir kap kapatması üzerinde silindir mühür baskısı.

Mühür alanında halka halinde birbirinin ardından ard arda dönen bir sıra kanatlı grifon tasvir edilmiştir. Alanın ortasında bir tasvirin bulunup bulunmadığı söylenemiyor.

ALP, 1972; s.177, Lev.78/207, Şek.87.

Lev.XIX, c

Env.No: Gaziantep Müzesi (2011).

Silindir mühür (siyah taş).

Esas sahnesinde; üç figür vardır. Figürlerden soldaki kadın figürünün elinde palmye dalı vardır. Ortada bulunan erkek figürünün elinde köşeli orak vardır. Sağdaki figürün bir elinde mızrak diğer elinde ise köşeli bir orak vardır. Solda ikincil sahnede, altta, dağ koyunu, üstte ise kanatlı ibikli bir grifon tasvir edilmiştir

ERKANAL, 1993; s.36, Lev.12-II1-X/09.

Lev.XX, a

Env.No: Boğazköy, Aşağı Şehir (347/P)

Silindir mühür (hematit).

Arkalıklı bir taht üzerinde oturan tanrı karşısında tapan, aralarında balık, üstte ise hilâl tasvir edilmiştir. Oturan tanrının arkasında elinde sol elinde bir silah tutan şahıs tasvir edilmiştir. İkincil sahne olarak sol üstte, karşılıklı iki tavşan ön ayakları birbirine uzanmakta. Tavşanların altında ise karşılıklı oturan iki kanatlı grifon tasvir edilmiştir

BERAN, 1958; s.50, Rss.526.; ERKANAL, 1993; s.38,39, Lev. 13-II2-F/01.

Lev.XX, b

Env.No: Konya Karahöyük (62/64)

Kap kapaması üzerinde damga mühür baskısı.

Damga mühür baskısında; oturan bir grifon başını arkaya çevirmiş olarak tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra kimliği belli olmayan iki figüre ait izler görülür

ALP, 1972; s.119, Lev.43/104, Şek.16.; ERKANAL, 1993; s. 60-61, Lev.22-V3-B/01.

Lev.XX, c

Env.No: Alishar (b 1478)

Damga mühür.

İp şeridi çerçevesi içinde bir ayağını kaldırmış, kanatlı, grifon tasvir edilmiştir. Grifonun boynunda birkaç sarmal kolye mevcuttur.

OSTEN, 1937; s.221, Fig.249,b 1478.; ÖZGÜÇ, 1991; s.302, Fig.16

Lev.XXI, a

Env.No: Boğazköy (75/405)

Damga mühür.

Merdiven bandı içinde kanatlı grifon tasvir edilmiştir. Kanatları her iki yana açık olarak yapılmış olan grifon tasviri yatar durumdadır.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.23, Taf.III-30.

Lev.XXI, b

Env.No: Boğazköy (77/350)

Damga mühür.

Merdiven bandı içerisinde kanatları her iki yana açık olarak yapılmış yatan bir grifon tasvir edilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.23, Taf.III-31.

Lev.XXI, c

Env.No: Boğazköy (71/383)

İki yapraklı kurs kaideli damga mühür.

Her iki yaprağa yerleşecek şekilde mühürde enlemesine yapılmış, yatan kanatlı bir grifon tasvir edilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.23, Taf.III-28.

Lev.XXII, a

Env.No: Boğazköy (73/210)

Üç yapraklı kurs kaideli damga mühür.

Üç yaprağın her birinde bir figür işlenmiştir. Ortada güneş motifinin bulunduğu mühürde üstte yatar vaziyette kanatlar yukarı kalkık durumda grifon tasvir edilmiştir. Diğer iki yaprakta ise mühürde belli olmayan iki sığır cinsi hayvan tasvir edilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.27, Taf.VII-64.

Lev.XXII, b

Env.No: Boğazköy (69/1138)

Damga mühür

Çizgiyle yapılmış, yatar durumda ve başında uzuncu bir buklenin bulunduğu yatar durumda grifon.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.27, Taf.VII-67.

Lev.XXII, c

Env.No: Boğazköy (101/s)

Damga mühür (serpantin).

Mühürde; karşılıklı yatan iki grifon altında uzun kulaklı bir hayvan altında bir sığır tasvir edilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.27, Taf.VII-66.

Lev.XXIII, a

Env.No: Boğazköy (75/503-j/20)

Damga mühür baskısı.

Merdiven bandıyla çevrili alanın ortasında karşılıklı oturan iki grifon altında uzun kulaklı sığır cinsi bir hayvan tasvir edilmiştir. İki grifonun başları üzerinde hilâl tasvir edilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.27, Taf.VII-65.

Lev. XXIII, b

Env.No: Acemhöyük (Ac. k.79)

Damga mühür baskılı bulla.

Sırt sırta oturmuş iki grifon üzerinde bir "sign-royal" motifi.

ÖZGÜÇ, 1977; s.378-379, Lev.XVIII.48./ s.76-77, Fig.III-48.

Lev.XXIII, c

Env.No: Konya Karahöyük (56/125)

Kap kapaması üzerinde damga mühür baskısı.

Mührün orta alanında üstte iki başlı bir kartal, ve onun altında iki yanında sırt sırta iki aslan tasvir edilmiştir. Sahne iki perçemli bir örgü bandı ile çevrelenmiş, perçemler üç çizgilidir. Örgü bandının iç alanları birer nokta ile doldurulmuştur.

ALP, 1972; s.187, Lev.91/252, Şek.111.

Lev.XXIV, a

Env.No: Konya Karahöyük (61/348)

Kap kapaması üzerinde damga mühür baskısı.

Mührün orta alanında iki başlı bir kartalın altında, sırt sırta oturmuş iki aslan, onların altında bir ya da iki küçük hayvan, tasvir edilmiştir. Sahne iki perçemle örülmüş bir örgü bandı ile çevrelenmiştir. Örgü bandının iç alanları birer nokta ile doldurulmuştur.

ALP, 1972; s.187, Lev.92/253, Şek.112.

Lev.XXIV, b

Env.No: Kt. ş/k 12

Bir damga mühür baskısı.

İki antilop, çift başlı bir kartalın pençesinin içinde.

ÖZGÜÇ, 1989; s.394, Pls.118-119, 2.

Lev.XXIV, c

Env.No: Alişar (c 385)

Damga mühür.

Bir antiloba basan çift başlı bir kartal tasvir edilmiştir.

OSTEN, 1937; s.212. Fig.249.

Lev.XXV, a

Env.No: Metropolitan Museum of Art (36.70.32)

Damga mühür baskısı.

Ortada çift başlı kartal, ilmek, saçörgüsü, çift sıra halat bordürlü çerçeve.

ÖZGÜÇ, 1983; s.419, Abb.8, Taf.83,8.

Lev.XXV, b

Env.No: Kt. k/176

Kurs kaideli damga mühür (yeşil taştan).

İp şeridi çerçeve ortasında çift başlı heraldik kartal.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.8,32, Lev. XXXIII-Ib.

Lev.XXV, c

Env.No: Kt. k/k 1.

Bir damga mühür baskısı.

Saç örgüsü şeridinin ortasında çift başlı kartal. kanatları ile kuyruğu arasındaki boşlukta ikişer yıldız.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.8,26, Lev. VII-c.

Lev.XXVI, a

Env.No: Kt. f/k 397

Bulla.

Aralarında birer nokta bulunan ilmek şeridi çerçevenin ortasında çift başlı kartal.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.9,25, Lev.III-2.; ÖZGÜÇ, 1959; s.44, Pl.II,b.

Lev.XXVI, b

Env.No: Konya Karahöyük (55/253)

Damga mühür baskısı.

Mühür alanının ortasında stilize edilmiş çift başlı kartal, ince çizgilerle tasvir edilmiştir. Pençelerinin altında birer kartal yavrusu görülür. Orta alan iki kez birer yarım daire biçiminde, birer örgü ve helezon bandı ile çerçevelenmiştir.

ALP, 1972; s.35-36, 173-174, Lev.74,75/195-200, Şek.82.

Lev.XXVI, c

Env.No: Konya Karahöyük (55/258)

Kap kapaması üzerinde yuvarlak bir damga mühür baskısı.

Mühür alanının ortasında çift başlı bir kartal tasvir edilmiştir. Kartal içten dışa doğru bir daire, bir ilmek bandı, bir sıra hayvan figürleri ve bir helezon bandı ile çerçevelenmiştir.

ALP, 1972; s.173, Lev.73/192, Şek.81.

Lev.XXVII, a

Env.No: Konya Karahöyük (55/264)

Kap kapaması üzerinde sekiz yapraklı yonca şeklinde damga mühür.

Mühür alanının ortasında silitize edilmiş çift başlı bir kartal çizgiler halinde tasvir edilmiştir. Kanatları yukarı doğru kıvrık ve dört paralel çizgiden meydana gelmiştir. Kuyruğu iki sıra halinde birbirinden yatay bir çizgiyle ayrılmış olan dört dikey çizgiyle gösterilmiştir. Pençeleri ve kuyruk arasında her iki tarafta birer küçük çift başlı kartal gösterilmiştir. Mührün orta alanı bir helezon bandı ile çerçevelenmiştir. Helezon bandının iç alanları ikili konsantrik dairelerle süslenmiştir.

ALP, 1972; s.172, Lev.72,73/189-191, Şek.80.

Lev.XXVII, b

Env.No: Konya Karahöyük (55/265)

Bir kil üzerinde sekiz yapraklı yonca şeklinde damga mühür baskısı.

Mühür alanının ortasında kuvvetle stilize edilmiş çift başlı bir kartal görülmektedir. Tasvirde çizgiler hakimdir. Kartalın göğsünde iç içe veya üst üste konulmuş dikdörtgen biçimli levhalar vardır. Kanatları yukarı doğru kıvrık, dört paralel çizgidir. Kuyruk çizgilerle gösterilmiştir. Kartalın her iki başı arasında üst üste bir dal deseni bulunmaktadır. Mührün orta alanı bir helezon bandı ile çerçevelenmiştir.

ALP, 1972; s.172, Lev.72/187.188. Şek.79.

Lev.XXVII, c

Env.No: Konya Karahöyük (55/252)

Bir kap kapaması üzerinde damga mühür baskısı.

Mühür alanının ortasında çift başlı bir kartal tasvir edilmiştir. Kartal iki kez iki perçemle örülmüş bir örgü bandı ile çerçevelenmiştir. Bantların perçemleri ikili-dir. Kartal tasviri itinasız ve kabadır.

ALP, 1972; s.171-172, Lev.71/186, Şek.78.

Lev.XXVIII, a

Env.No: Konya Karahöyük (60/187)

Bir kil tomağı üzerinde yuvarlak bir damga mührün iki baskısı.

Mühür alanının ortasında üste doğru biraz kıvrık çift başlı bir kartal tasvir edilmiştir. Pençeleri pek kuvvetli değildir. Kartal figürü iki perçemli bir örgü bandı ile çerçevelenmiştir.

ALP, 1972; s.171, Lev.71/184-185, Şek.77.

Lev.XXVIII, b

Env.No: Konya Karahöyük (60/190)

Bir kap kapatması üzerinde yuvarlak bir damga mührün beş baskısı.

Mührün alanında dar kanatlı, uzun kuyruklu, iki yana açılmış pençeleriyle çift başlı bir kartal tasvir edilmiştir. Her iki baş arasındaki alanda "V" şeklinde bir alan tasvir edilmiştir.

ALP, 1972; s.170, Lev.69/179, Şek.74.

Lev.XXVIII, c

Env.No: Konya Karahöyük (61/346)

Bir kap kapatması üzerinde yuvarlak bir damga mühür baskısı.

Mühür alanında kanatları iki yana açılmış, çift başlı bir kartal görülmektedir. Kuyruğu balığın kuyruğunu hatırlatır. Tasvir oldukça kabadır.

ALP, 1972; s.170-171, Lev.69/180, Şek.75.

Lev.XXIX, a

Env.No: Konya Karahöyük (62/71)

Bir kap kapaması üzerinde yuvarlak bir damga mührün baskısı.

Stilize edilmiş bir çift başlı kartal görülmektedir. Yüksek uzun kuyruklu, kuvvetli gagaları içe doğru kıvrıktır. Tasvir iki perçemle örülmüş bir örgü bandı ile sınırlandırılmıştır. Perçemler ikişer çizgilidir. Örgü bandının iç alanları birer nokta ile doldurulmuştur.

ALP, 1972; s.171, Lev.70/181-183, Şek.76.

Lev.XXIX, b

Env.No: Konya Karahöyük (61/345+62/70)

Bir kap kapaması üzerinde yuvarlak damga mührün iki baskısı.

Mühür alanında stilize edilmiş çift başlı bir kartal figürü görülmektedir. Eğri kuvvetli gagalı paralel yatay çizgili kanatlı, yüksek kuyruklu, kanatları altında kıvrık

saç kıvrımları, iki yana uzanan pençeleri kuvvetli bir etki uyandırır. Kartalın iki başı üzerinde uçan bir kuşu hatırlatan bir işaret bulunmaktadır.

ALP, 1972; s.170, Lev.68/178, Şek.73.

Lev.XXIX, c

Env.No: 55/9

Bir çömlek üzerinde bir damga mühür baskısı.

Mühür alanında kaba çift başlı bir kartal tasviri görülmektedir.

ALP, 1972; s.170, Lev.24/60, Şek.72.

Lev.XXX, a

Env.No: Alishar (b 1854)

Kurs kaideli damga mühür.

Mühür alanında çift başlı bir kartal.

OSTEN, 1937; s.212, Fig.249.

Lev.XXX, b

Env.No: Boğazköy (259/h, K/20)

Dört yüzlü mühür.

Çift başlı bir kartal. Çift başlı kartalın başları ve kanadı yonca yapraklarından büyük olan iki tanesine yerleştirilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.24, Taf.IV-44.

Lev.XXX, c

Env.No: Kt. v/t 22

Bulla üzerinde damga mühür baskısı.

Spiral çerçeve içinde bir çift başlı kartal.

ÖZGÜÇ, 1989; s.395, Pls.116-117, 7.

Lev.XXXI, a

Env.No: Kt. f/t 397

Bulla üzerinde damga mühür baskısı.

İlmek şeklinde bant çerçeve, ilmek boşlukları arasın-da noktalar. Ortada, çift başlı kartal.

ÖZGÜÇ, 1989; s.388, Pls.118-119, 3.

Lev.XXXI, b

Env.No: Kt. n/k 41

Zarf parçası üzerinde silindir mühür baskısı.

Kısmen korunmuş. Eşek üstünde iki tahta oturan iki tanrı, tanrılar hizasında sağda alem taşıyıcı boğa-adam, tülünü kaldıran çıplak tanrıça. Sol tarafta; antilop, çift başlı kartal ve maymun. Eşek hizasında, sağda iki sol tarafta üç küçük adam. Yıldız, hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.19.30, Lev.XXV-I.; ERKANAL, 1993; s.86-87, Lev.34-X-A/01

Lev.XXXI, c

Env.No: Kt. j/k 1153

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, sağ elinde kadeh tutan tanrıya Koruyucu tanrının elinden tutup getirdiği tapan şahıs. Baş tanrının arkasında, boğa üstünde sular taşan vazoyu tutan kahraman; çift başlı kartal, kuş hayvan başları, iksir kabı, dik kalkmış aslan ejderinin bir kısmı.

ÖZGÜÇ, 1965; s.38, Lev.XI-32

Lev.XXXII, a

Env.No: Kt. a/k 1435.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tanrılar alayı: Baş Tanrıça ve çevresi: Alttan birinci sıra köşeli bir cismin iki yanına oturmuş birer ceylan. İkinci sıra: Oturan, iki bizon adam arasında aslan başlı kartal, bizonların sırtlarında birer dağ koyunu. Üçüncü sıra: Arka arkaya oturmuş iki aslan, onlara bakan iki sfenks. Dördüncü sıra: Aslanlar üzerindeki tabloya yerleşmiş dağ koyununun sağına oturmuş sağ elinde kadeh, sol elinde kartal ve "hydria"dan çıkan kamış tutan tanrıça; tanrıçanın önünde iki aslan başlı kartal, arkasında kuşlar ve iki küçük tanrı; boğa üzerinde duran, sağ elinde kadeh, solunda yular tutan hava tanrısı; önünde meyvelikaltar, arkasında küçük bir tanrı, yular üzerinde ibrik getiren şahıs; sağ ayağını boğanın sağrısına, solunu bir dağ zirvesine basan, sağ elinde kadehle boğanın yularını, sol elinde dağdan çıkan nebatı tutan Hava Tanrısı; boğanın önünde bir ayı, üstünde aslan başlı bir kartal. Yuların üzerinde çıplak bir kadın. Tanrılar

alayının huzurunda: sol elinde kartal sağ omuzunda eğri silah tutan av tanrısı; sağ ve sol elinde iri bir kap tutan bir tanrı. Kitabe:

KISIB Ga-lu-x

ÖZGÜÇ, 1965; s.31,41, Lev.XXIII-70.; ÖZGÜÇ, 1953; s.106, Res.718.

Lev.XXXII, b

Env.No: Metropolitan Museum of Art (36.70.24)

Silindir mühür baskısı.

Üç paralel halat bandı (ip), stilize hayvanlar, kanatlı çift aslan başlı kartal, konsatrik daireler.

ÖZGÜÇ, 1983; s.418-419, Abb.7.

Lev.XXXII, c

Env.No: Kt. n/k 39

Zarf üzerinde damga mühür baskısı.

Noktalardan ibaret çerçevenin ortasında bir başı aslan diğeri kuş olan varlık.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.30, Lev.XXIII-D.

Lev.XXXIII, a

Env.No: Konya Karahöyük (62/73)

Bir kap kapaması üzerinde yuvarlak bir damga mühür baskısı.

Mühür alanında iki başlı, kartal vücutlu bir yaratık görülüyor. Soldaki ağzı açık baş bir aslan başı, sağdaki ise bir kartal başı olabilir. Pençeler ile kuyruk arasında karışık varlığın sağındaki başında olduğu gibi büyük gözlü ve iri gagalı birer küçük kuş tasvir edilmiştir.

ALP, 1972; s.174-175, Lev.76/201, Şek.83.

Lev.XXXIII, b

Env.No: Kt. g/t 280

Bir damga mühür baskısı.

Gioş çerçevesi, merkezde aslan ve kuş başlı bir kartal.

ÖZGÜÇ, 1959; s.45, Pl.I.; ÖZGÜÇ, 1989; s.389, Pl.116-117,6.

Lev.XXXIII, c

Env.No: Alishar (e 2310)

Damga mühür (kireçtaşı)

Kanatlar her iki yana açık olarak yapılmış kartal vücutlu insan başlı kuş tasvir edilmiştir.

OSTEN, 1937; s.212, Fig.249-e 2310.

Lev.XXXIV, a

Env.No: Kt. 76/k 22

Silindir mühür baskısı.

Oturan tanrıya doğru tapana rehberlik eden "Lama", elinde üçlü bir yaba tutan boğa-adam, noktalar, küçük adamlar, diz çökmüş kahraman, boğa başlı balık.

ÖZGÜÇ, 1989; s.397, Pls. 76-77,2.

Lev.XXXIV, b

Env.No: Kt. a/k 805

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı

Elindeki vazodan sular taşan ve keçi-balık üzerinde duran çıplak kahramanın huzurunda: Üst sırada altı kuş. Orta sırada, kuş-balık, adam, aslan adam, balık. Alt sırada, kuş, dört adet oturmuş, sağ ellerinde içinden nebat çıkan gaga ağızlı testi tutan maymun. Kitabe:

Ha-ra-as-ta

al

ÖZGÜÇ, 1953; s.104-105, Lev. LXIII, Res.710.; ÖZGÜÇ, 1965; s.31,41, Lev.XX-60.

Lev.XXXIV, c

Env.No: Kt. 88/k 448

Zarf üzerinde bir silindir mühür baskısı.

Tahtta oturan tanrı "Ea", tahtın içinde kurbağa, tahtın altında keçi-balık. Sular "Ea"nın omuzlarından dökülüyor. Önünde ikincil figürler. "Ea"nın önünde kayak

içinde sağ elinde bir balta, sol elinde bir alamet tutan bir tanrı, arkada, boğa üzerinde bir tanrı, onun arkasında ise aslan üzerinde bir tanrı. Doldurma motifleri.

ÖZGÜÇ, 1989; s.404, Pls.108-109, 4.

Lev.XXXV, a

Env.No: Kt. f/k 173

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tahti ve kendisi keçi-balığa basan "Ea"nın huzurunda koruyucu tanrı. "Ea"nın sol elinde kadeh, önünde "hydria" ile iksir kabı. Baş hizasında hilâlli kurs ve kuş. İkinci sahne: Aslan üzerinde duran sırtı konili boğaya gelen iki koruyucu tanrı. İkinci tanrının elinde bir iksir kabı var. Alt sıra ve yanlarda ceylan ve kuşlar.

ÖZGÜÇ, 1965; s.31, 39, Lev.XIV-41.

Lev.XXXV, b

Env.No: Kt. 10

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Antilop, sığır, domuz,kuşlar ve aslan gibi hayvanlar, keçi-balık gibi karışık varlıklar arasında aslanı mızraklayan kahraman. Kahramanın yanında hilâlli kurs ve yıldız.

ÖZGÜÇ, 1965; s.43, Lev.XXVII-82.

Lev.XXXV, c

Env.No: Kt. k/k 35

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Domuz, antilop, keçi-balık, balık, maymun, hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1965; s.43, Lev.XXXI-96.

Lev.XXXVI, a

Env.No: Kt. c/k 638; i/k 58

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturmakta olan keçi-balığa basan, önünde boğa ayaklı sunak bulunan "Ea"nın huzurunda: Koruyucu Tanrı, aslanın başına basan, sol elinde hançer, sağında gürz tutan kısa etekli tanrı (Savaş Tanrısı): Elindeki vazodan sular taşan diz çökmüş çıplak kahraman; kendisine bir maymunun gaga ağızlı testi sunduğu alevli tanrı, aslanı yenen

çıplak kahraman; yatan sığır ve aslanlar; hayvan başları; sunak üstünde çanaklar, küçük, ayaklı kase ve insan bacakları, "Ea"nın bacakları hizasında iri bir hilalli kurs.

ÖZGÜÇ, 1965; s.36-36, Lev.III-8.

Lev.XXXVI, b

Env.No: Kt. a/k 1402

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Şilteli tabureye oturan ve keçi-balığa basan "Ea"nın elindeki vazodan sular fışkırmaktadır. Başı hizasında hilâlli kurs, arkada yıldız bulunan "Ea"nın huzurunda: Sağ elinde yularını tuttuğu boğanın üzerinde duran Hava Tanrısı; aslanı yenen kısa eteklikli kahraman; "Ea"nın arkasında sol omuzunda balta, sağ elinde dörtlü yıldırım ve mızrak tutan kısa eteklikli tanrı; küçük insan, balık, taranmış bir kare, noktalar.

ÖZGÜÇ, 1965; s.36, Lev.V-14.; MATOUŠ, 1984; s.121, Abb.115, I 754.; GARELLI & COLLON, 1975; Pl.48-4, BM.113580.

Lev.XXXVI, c

Env.No: Kt. a/k 494

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Keçi-balık üzerinde şilteli tahtta oturan ve ikinci bir keçi-balığa basan "Ea"nın huzurunda: Koruyucu Tanrı; aslanı yenen kahraman, grubun alt tarafında, keçi-balık ve aslan, "Ea"nın önünde, üstünde dört çanak, iki kol, altı dik kulplu meyvelik bulunan sunak, yıldızlar, hilâlli kurs. "Ea"nın arkasında maymun. Elinde sulu vazodan tutan çıplak kahramanın üzerindeki sırtı konili boğanın huzurunda: Koruyucu Tanrı rehberliğindeki bir dizi üzerine çökmüş, ibrik sunan, kısa elbiseli, takkeli şahsın boğanın önünde üstünde bir küre bulunan boğa ayaklı bir sunak. Kahramanın solunda boğa, heraldik aslan çifti, başın iki yanında birer hayvan başı.

ÖZGÜÇ, 1953; s.105, 238, Lev.LXIII, 709.; ÖZGÜÇ, 1965; s.36, Lev.V-15.

Lev.XXXVII, a

Env.No: Kt. a/k 342

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Sağ elinde ayaklı kadeh tutan, keçi-balığa basan ve şilteli tabureye oturan "Ea"nın huzurunda: İki Koruyucu Tanrı arasında tanrı kıyafetli bir insan tasviri; diz çökmüş, yukarı kaldırdığı elleriyle bir maymun tutan, takkeli, kısa elbiseli kahraman. "Ea"nın kadehi üzerinde hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1965; s.36, Lev.VI-16.

Lev.XXXVII, b

Env.No: Kt. a/k 488; a/k 452; a/k 458; a/k 42; c/k 648; f/k 172.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Sırtında oklu ve mızraklı koni, ağzında ot bulunan keçi-balık huzurunda; sağ omuzunda eğri silah, sol elinde kartal ve tavşan tutan Av Tanrısı; aslanı yenen çıplak kahraman; sağ elinde kadeh tutan ve önünde üstü küreli, boğa ayaklı sunak ve onun altında dört adet dik üçgen kulplu meyvelik bulunan tanrı; sol elinde kadeh, sağ omuzunda balta tutan, önünde bir kartalla ceylan bulunan tanrı. Hilâlli kurs ve hayvan başları.

ÖZGÜÇ, 1965; s.37, Lev.VI-17.

Lev.XXXVII, c

Env.No: Kt. a/k 886.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tahtın içinde altında ve sağında balık bulunan, keçi-balığa basan ve sağ elinde kulplu fincanla "hydria"dan çıkan kamışı tutan "Ea"nın huzurunda: ibrik sunan, kısa eteklikli diz çökmüş adam, aslan, geyik, ceylan yanında mızraklı, kısa elbiseli avcı. "Ea"nın yanında hilâlli kurs; figürler arasında hayvan başları.

ÖZGÜÇ, 1965; s.37, Lev.VIII-23.; GARELLI & COLLON, 1975; Pl.53-45, BM.113583A.

Lev.XXXVIII, a

Env.No: Kültepe Ka.165

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

İki sıra halinde ve ortadan bir çizgi ile ayrılmış hayvan sıraları ve üst sahnede hayvanlar arasında keçi-balık ve hilâlli kurs.

HROZNY, 1952; PL.CXXXIX, Mühür B.

Lev.XXXVIII, b

Env.No: Kültepe (I 699 "Matouš")

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Boğa üzerinde, elinde boğanın dizginleri tutan ve elinde yıldırım bulunan Hava Tanrısı, önünde insan yüzlü boğa-adama basan tanrı, taht üzerinde oturan ve elinde

kadeh tutan iki keçi-balık üzerinde bulunan tanrı karşısında bir altar, antilop, akrep, libra kabı ve şaha kalkmış bir hayvan.

MATOUŠ, 1984; s.119, Abb.102.

Lev.XXXVIII, c

Env.No: Kültepe I 568a (Matouš)

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Bir aslanı mızrağı ile avlamaya çalışan şahıs, hilâlli kurs ve hayvanlardan oluşan sıralar. Dik kalkmış antilop, yatan dağ koyunu, hayvan başları, oturan maymun, akrep, keçi-balık, yıldızlar.

MATOUŠ, 1984; s.113, Abb.68.

Lev.XXXIX, a

Env.No: British Museum (113572A)

Silindir mühür baskısı.

Taht üzerinde oturmuş tanrı huzurunda üç tapan arkasında elinde alem tutan boğa-adam ve boğa-adam karşısında şaha kalkmış bir aslan tasvir edilmiştir. Oturan Tanrı "Ea" ayağını keçi-balığa basar. Tanrının oturduğu arkalıksız tahtın altında ise aslan türü yatan bir hayvan tasvir edilmiştir.

GARELLI & COLLON, 1975; Pl.57-74

Lev.XXXIX, b

Env.No: British Museum (115224)

Tablet üzerinde silindir mühür baskısı.

İlk sahnede; elinde bir kuş ve ölmüş hayvan bulunan omzunda eğri kılıcı olan Av Tanrısının önünde mızraklı bir şahıs tasvir edilmiştir. İkinci sahnede ise boşluk-ları dolduracak şekilde hayvanlar yapılmıştır. Bunlar arasında; kuş, oturan maymun, antilop gibi hayvanların yanı sıra keçi-balık tasviri de yer alır.

GARELLI & COLLON, 1975; Pl.51-28.

Lev.XXXIX, c

Env.No: British Museum (113574A)

Tablet üzerinde silindir mühür baskısı.

Hayvanlar ve hayvan baş-ları yanında altta bir keçi-balık işlenmiştir. Üstte ise hilâlli disk yapılmıştır. Hayvanlar arasında; kuşlar, balıklar, oturan maymun, antiloplar, kurbağa, aslan, gibi hayvanlar işlenmiştir.

GARELLI & COLLON, 1975; Pl.54-52.

Lev.LX, a

Env.No: British Museum (113574A)

Tablet üzerinde silindir mühür baskısı.

Üç sahne: Bunlardan birincisi; boğa üzerinde bir elinde balta bulunan diğer elinde kadeh tutan ve aynı zamanda boğanın dizginlerini tutan tanrı üzerinde hilâlli disk tasvir edilmiştir. İkinci sahnede; solda, elinde ölü bir kuş bulunan ve omuzunda kıvrık bir silah bulunan Av Tanrısı tasvir edilmiştir. Üçüncü sahne; sağda bir eliyle kuyruğundan diğer eliyle bacağından tuttuğu aslanı yenen boğa-adam tasvir edilmiştir. Aralarda ise mitolojik varlıklar ve hayvanlar tasvir edilmiştir. Mitolojik yaratıklardan; boğa üzerinde bulunan tanrı karşısında keçi-balık tasvir edilmiştir. Boğa-adamın arkasında ise altta bir sfenks tasvir edilmiştir .

GARELLI & COLLON, 1975; Pl.54-55

Lev.XL, b

Env.No: Acemhöyük (Ac. r 37)

Damga mühür baskısı.

Tahtta oturan tanrıça, önünde meyvelik, tünemiş kuş, biri yüzünde biri tahtın arkasında iki rozet, tahtın altında arka arkaya oturmuş iki antilop, altında yatan bir aslan, maymun, sfenks, balık-kadın.

ÖZGÜÇ, 1979_b; s.281, Lev.I.1.

Lev.XL, c

Env.No: Kt. j/k 519

Silindir mühür baskısı.

Heraldik aslan çiftinin üzerinde duran sırtı konili boğa, arkasında insan yüzlü boğa çifti vardır. İnsan başlı boğa çifti çapraz şekilde yapılmıştır.

ÖZGÜÇ, 1965; s.31,39, Lev.XV-44.

Lev.XLI, a

Env.No: Kt. k/k 68

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, sol elinde kadeh tutan tanrının huzurunda; Koruyucu Tanrı; tanrı kıyafetinde tapan şahsın önünde ve ayağının altında balık-adam; boğa üzerinde elinde sulu vazo bulunan çıplak kahraman; Koruyucu Tanrının önünde iksir kabı ve vazo; tanrıların başları hizasında hilâlli kurs; dik kalkmış aslan; kitabe:

Na-bi-Sù-in

DUMU Puzur-Ištar

ÖZGÜÇ, 1965; s.38, Lev.XI-33 a,b.

Lev.XLI, b

Env.No: Kt. i/k 46

Damga mühür (fildişi)

Sağ elinde gurz tutan ve hayvan üzerinde duran tanrı önünde altar; mühür çevresinde balık-adam, sırtında yavrusu bulunan boynuzlu hayvan, kuş, kısa boynuzlu hayvan.

ÖZGÜÇ, 1968A; s.33, Lev.XXX-1.; ÖZGÜÇ, 1959; s.47-48, Pl.3-a,b.

Lev.XLI, c

Env.No: Kt. g/t 22, 23; m/k 62

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tahtında oturan aslana basan, sol elinde kadeh tutan, Savaş Tanrısının huzurunda; Koruyucu Tanrı; aslan ejderinin üzerinde duran, sol elinde mızrak, sağ elinde yularla yıldırım sembolünü tutan "Adad"; "Adad"ın karşısında, sol elinde kartal tutan çıplak tanrıça; sol elinde yular, sağ elinde kadeh tutan boğa üstündeki Hava Tanrısı. Tanrının yanında meyvelik şeklinde sunak, yuları üzerinde, elindeki vazodan sular taşan çıplak kahraman. Baş tanrının önünde boğa ayaklı sunak üstünde çanaklar, bacaklar; sunağın yanında tablasından alevler çıkan meyvelik şeklinde buhurdan. Sunağın üst tarafında iri hilâlli kurs. Hava Tanrısı ile "Adad" arasında, içinden nebat çıkan, gaga ağzılı bir testiyi getiren maymun.

ÖZGÜÇ, 1965; s.17, 31, 36, Lev.IV-11 a, b.

Lev.XLII, a

Env.No: Kt. c/k 1287

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, elinde ayaklı kadeh tutan tanrının huzurunda: aslan ejderinin üzerinde duran, sol elinde aslanın yuları ile, çift kollu yıldırım sembolünü sağ elinde ucu aşağıya bakan mızrağı tutan "Adad"; Koruyucu Tanrı; maymun, aslan yenen çıplak kahraman; iksir kabı ve vazo; oturan tanrının başı hizasında hilâlli kurs, yıldız. Kitabe:

Là-qi-pu-um

DUMU Pu-zu-ta-[a]

ÖZGÜÇ, 1965; 31, 36, Lev.III-10.

Lev.XLII, b

Env.No: Kt. k/k 74

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Şilteli tabureye oturan tanrı huzurunda: aslan ejderi üzerinde duran sol elinde yular ve yıldırım sembolü, sağ elinde mızrak tutan "Adad"; heraldik antilop çifti: kurban getiren adam: takkeli adam: siğir, maymun, kuş ve hayvan başları. Baş Tanrının başı hizasında hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1965; s.17, 31, 36, Lev.V-13.

Lev.XLII, c

Env.No: Kt.j/k 559

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Aslan üzerinde oturan, sağ elinde ayaklı kadeh tutan tanrının huzurunda: Koruyucu Tanrı; aslan ejderi üzerinde duran sol elinde yular ve yıldırım sembolünü, sağ elinde gürz tutan "Adad"; antilop, aslanı yenen çıplak kahraman. Baş Tanrının yanında hilâlli kurs, iki yıldız ve dizleri hizasında arkası Tanrıya dönük oturmuş maymun. Arkasında iki balık.

ÖZGÜÇ, 1965; s.17, 31, 36, Lev.IV-12.

Lev.XLIII, a

Env.No: Kt. c/k 416

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, sağ elinde kadeh tutan ve arkasında dik kalkmış aslan ejderi bulunan tanrının huzurunda; omuzlarından şualar çıkan "Şamaş", omuzlarından sular dökülen çıplak kahraman; hilâlli kurs, boğa ayaklı sunak.

ÖZGÜÇ, 1965; s.35, Lev.II-5.; ÖZGÜÇ, 1991; s.301-302.

Lev.XLIII, b

Env.No: Kt. a/k 493; b/k 161; j/k 297

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tahtı bizon-adama, ayakları keçi-balığa basan, sağ elinde ayaklı bir kadeh tutan Tanrı "Ea"nın huzurunda: elindeki vazodan sular fişkıran, bir dizini yere koymuş çıplak kahraman; yularını tuttuğu boğası, tepesi hilâlli kurs alemleri tutan çift boğa-adama basan ve sol elinde bir dal tutan Hava Tanrısı; boynuzlu külâhından saç örgüsü sarkıyor. Boğanın üzerinde altı nokta; omuzlarından belinden ve eteğinden alevler çıkan tanrı; maymun; "Ea"nın arkasında dik kalkmış aslan ejderi ve başı hizasında hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1965; s.35, Lev.II-7.; ÖZGÜÇ, 1953; s.104 ve 237, Lev. LXIII, Res.706.

Lev.XLIII, c

Env.No: Kültepe (Ka.574 "Hrozny")

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Taht üzerinde oturan elinde kadeh tutan oturan tanrı arkasında kanatlı şahâ kalkmış aslan.

HROZNY, 1952; Pl.CXVII, Ka.574.

Lev.XLIV, a

Env.No: Kültepe (25a "Hrozny")

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Taht üzerinde oturan sakallı bir tanrı, elinde tuttuğu kadehten içen kuş, önde tapan iki şahıs, tapan şahısların arasında libasyon yapan iki şahıs, tanrının arkasında aslan olması muhtemel bir yaratığa basan kanatlı aslan, doldurma motifi olarak oturan küçük bir insan (muhtemelen maymun), kanatlı aslan üzerinde kuş, libra kabı, hayvan başları, yıldız, noktalar ve hilâlli disk.

HROZNY, 1952; Pl.LX, Kültepe 25a Mühür A.

Lev.XLIV, b

Env.No: Kültepe (Ka.83 "Hrozny")

Zarf üzerinde mühür baskısı.

Taht üzerinde oturan tanrı karşısında şaha kalkmış bir aslan ve kanatlı aslanla mücadele eden bir kahraman, sırtları tanrıya dönük, tanrının arkasında bir şahıs, aslanla tanrı arasında kuş.

HROZNY, 1952; Pl.CXXXVII. Ka.83, Mühür D.

Lev.XLIV, c

Env.No: Kültepe (Ka,445 "Hrozny")

Zarf üzerinde mühür baskısı.

Bir antilopla mücadele eden sakallı şahıs. Ortada kanatlı bir aslan, arkasında bir antilop-aslan mücadelesi üstte hilâlli kurs.

HROZNY, 1952; Pl.CV.Ka.445, Mühür B.

Lev.XLV, a

Env.No: Kt. n/k 70

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı

Aslan, boğa-adam (aralarında tavşan), boğa, çıplak kahraman, bir tepeciğe dik olarak oturmuş olan antilobun başını ısırarak kanatlı aslandan oluşmuş figür şeridi. Noktalar.

ÖZGÜÇ,1968_a; s.14, 30, Lev.XXVI-2.

Lev.XLV, b

Env.No: Kt. r/k 106

Silindir mühür (hematit).

Kanatlı aslan ile savaşan diz çökmüş kahraman, dik oturmuş dağ keçisinin ağzından ısırarak, dik kalkmış aslandan oluşan figür şeridi. Çıplak kahramanın arkasından bir boğa adam başı ile "Gılgamesh" başı.

ÖZGÜÇ,1968_a; s.12, 31, Lev.XXVIII-1.

Lev.XLV, c

Env.No: Kt. a/k 209

Silindir mühür baskısı.

Yukarı kısımda; iki kahraman, biri çıplak biri giyi-nik. Biri kanatlı aslan, biri kanatsız şaha kalkmış aslanlarla mücadele ediyorlar. Biraz aşağıda Tanrı "Şamaş" ile diğer bir figür. Aşağı kısımda; iki antilop arasında bir aslan.

ÖZGÜÇ, 1989; s.383, Pls.102-103,4.

Lev.XLVI, a

Env.No: Kt. a/k 517

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Çift ayaklı bir tahtta oturan, sağ elinde kadeh, sol omuzunda sap delikli balta tutan Savaş Tanrısının huzurunda: Diz çökmüş, balta sunan bir adam; sol elinde kadeh, sağ elinde yular tutan boğa üzerinde Hava Tanrısı; ceylana hücum eden aslan; hayvan ve kuş başları. Hava Tanrısının boğasının yuları üzerinde şaha kalkmış kanatlı aslan tasvir edilmiştir.

ÖZGÜÇ, 1965; s.40, Lev.XIX-56.

Lev.XLVI, b

Env.No: Kt. j/k 42

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tanrılar alayı: Boğa üzerinde, sağ elinde boğanın yularını, sol elinde kadeh tutan Hava Tanrısına takkeli küçük bir adam ibrik sunuyor. Yuların alt tarafında meyvelik şeklinde sunak, sağ ayağı ile dağın zirvesine, solu ile boğanın sırtına basan, sağ elinde yere bağlı bir ipi (yılan), sol elinde de bir kadeh tutan Hava Tanrısı, aslan üzerinde tanrı; kanatlı aslan, kanatlı aslanın üst tarafında birinci Hava Tanrısına doğru dönmüş bir sfenk; tanrılar arasında kalan boşluklarda antilop, aslan, kuş ve hayvan başları tasvir edilmiştir.

ÖZGÜÇ, 1965; s.38, Lev.XI-31 a,b

Lev.XLVI, c

Env.No: Kültepe (Ka.41 "Hrozny")

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Baskıda; hayvanlı bir taht üzerinde oturan elinde bir kadeh bulunan sakallı bir tanrı huzurunda Tanrı "Lama". Tanrı "Lama" arkasında üç sıra halinde yazıt. Oturan tanrı arkasında bir kafesle ikiye ayrılmış tasvir bandında üstte, konili boğa altta ise kanatlı aslan. Konili boğaya tapan bir şahıs. Oturan tanrı üzerinde ise güneş ve hilâl. Doldurma motifi olarak yıldız, oturan maymun, balta, balık tasvir edilmiştir.

HROZNY, 1952; Pl.LXX, Ka.41 a, Mühür.B.

Lev.XLVII, a

Env.No: Kt.s/k 80

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Baskıda; bir kayık içinde, arkalıksız taht üzerinde oturan ve elinde kadeh bulanan sakallı tanrı karşısında tapanı tanrıya getiren aralarında tapanın bulunduğu iki "Lama" tasvir edilmiştir. Oturan tanrının arkasında ise başlar profilden sırt sırta iki insan başlı boğa tasvir edilmiştir. Boşluklarda ise noktalar, libra kabı ve oturan tanrının kadehi üzerinde hilâlli güneş kursu.

ÖZGÜÇ, 1989; s.393, Pls.82-83, 3.

Lev.XLVII, b

Env.No: Kt. 83/287

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Şamaş ile oturan tanrı arasında bir çift heraldik insan başlı boğa yanında, insan başlı boğaları tutan her iki yanda kahraman.

ÖZGÜÇ, 1989; s.401, Pls. 76-77,3.

Lev.XLVII, c

Env.No: Kültepe (Ka.495 "Hrozny")

İki heraldik insan başlı boğa ile mücadele eden kahraman, vazo ve kuş tasvir edilmiştir.

HROZNY, 1952; Pl.CX, Ka.495. Mühür B.

Lev.XLVIII, a

Env.No: Kültepe (Ka.21 "Hrozny")

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Heraldik tek insan başlı çift vücutlu boğanın yanında onlarla mücadele eden kahramanlar ve yanlarında diğer figürler yapılmıştır.

HROZNY, 1952; Pl.CXXXVI. Ka.21.

Lev.XLVIII, b

Env.No: Kt. o/k 196

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Solda bir çift heraldik insan başlı boğayı tutan kahraman, şaha kalkmış aslanı sımsıkı tutan bir kahraman, küçük şaha kalkmış aslan, noktalar ve bir sıra yazıt.

ÖZGÜÇ, 1989; s.392; Pl.82-83,1.

Lev.XLVIII, c

Env.No: Acemhöyük (Ac.i 512)

Damga mühür baskısı.

Kahramanın yendiği dik kalkmış başı insan vücudu boğa olan yaratıktır. Sakalları kahramanda olduğu gibi dört köşeli ve kıvrıktır. Kulağının altından inen band, boyun hizasında kıvrılmıştır

ÖZGÜÇ, 1977; s.377, Lev.XVI, 40.

Lev.XLIX, a

Env.No: Kt. b/k 711

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Boğa ile mücadele eden başlıklı bir kahraman, karşılıklı uzanmış, iki insan başı boğa, altına ellerindeki vazodan sular akan bir çift diz çökmüş kahraman, aşağı bölümde, sağdaki dağın zirvesine oturmuş dört ayaklı bir hayvan.

ÖZGÜÇ, 1989; s.385, Pls.73-74, 3.

Lev.XLIX, b

Env.No: Kt. a/k 200

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

İnsan başlı yatan boğa adamın sağrısına oturan sağ elinde bumerang, sol elinde eğri silah tutan ve önünde balık bulunan tanrının huzurunda; iki tekerlekli kağıya koşulu domuzla, boyunduruğa bağlı dört koşumu sol elinde, ayaklı kadehi sağ elinde hançer tutan takkeli tanrı; çift boynuzlu külah giyen tanrı; boğa üstünde duran, sol elinde mızrak tutan Hava Tanrısı; Hava Tanrısına gaga ağızlı testi tutan maymun, dizginlerin üstünde çift ceylan, yıldız, hilâl; Baş Tanrının başı hizasında hilâlli kurs, hayvan başı arkasında balık; maymun arkasında iksir kabı.

ÖZGÜÇ, 1953; s.105 ve 239, Lev. LXIV, Res.714.; ÖZGÜÇ, 1965; s.37, Lev. VIII-24.

Lev.XLIX, c

Env.No: Kt. 84/k 352

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan bir sakallı tanrı, ayağı bir boğa üzerinde, tahtı bir aslanın üzerinde, tapan "Lama" ile ona yaklaşmakta, maymun, iki küçük adam, bir yatay hat ile ikiye bölünmüş alanda üstte iki karşılıklı uzanan insan başlı boğa, hattın altında, iki karşılıklı diz çökmüş yanlarından sular çıkan kahraman, ay ve yıldız, bir kurbağa, vazo, iksir kabı, yıldız, disk ve ay, hayvan başı, kuş.

ÖZGÜÇ, 1989; s.401, Pls. 74-75, 4.

Lev.L, a

Env.No: Kt. a/k 497; b/k 313

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Baskıda iki sahne vardır. Birinci sahnede; oturan, tahtının arkasında balık bulunan tanrıya gelen koruyucu tanrı. İkinci sahnede ise; içinde insan başlı yatan boğa adam (bizon-adam) bulunan dört köşeli bir kaidenin üstün-deki sırtı konili boğanın ve sağ elinde gürz, sol elinde bumerang tutan boğa üstündeki Hava Tanrısının huzurunda; geyik üstünde duran, sağ elinde kartalla tavşan, sol omuzunda eğri silah tutan Av Tanrısı. Bağanın önünde dört nokta, boğa ayaklı sunak.

ÖZGÜÇ, 1953, Lev. LXIII, Res.704.; ÖZGÜÇ, 1965, s.41, Lev.XXIII-69.

Lev.L,b

Env.No: Kt. g/k 14

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Tanrı ve kendisi aslanlara basan, sol elinde tuttuğu kadehe tanrı kıyafetli şahsın gaga ağızlı testiden içki döktüğü Savaş Tanrısı huzurunda; boğa üstünde, sağ elinde ayaklı kadeh, sol elinde yular tutan Hava Tanrısı. Yuların üstünde maymun, altında meyvelik-sunak; sol ayağını dağ zirvesine basan, sağ elinde kadehle yular, sol elinde yerden çıkan bir nebatı tutan Hava Tanrısı, başı hizasında yağmur ve bulut; çift insan başlı yatan boğa (bizon-adam) kartalın üstünde dağ koyununa oturan, sağ elinde kartal, solunda kadeh tutan Tanrıça, Tanrıçanın önünde hydria, arkasında bir ağacın iki tarafında üç kuşla bir sfenks ve sırt üstü yatmış aslan, ayı, iki Hava Tanrısının arasında çıplak kadın.

ÖZGÜÇ, 1965; s.42, Lev. XXIV-71.

Lev.L,c

Env.No: Kt. n/k 40

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, önünde boğa ayaklı altar bulunan ve sağ elinde kadeh tutan tanrının huzurunda; "Lama" himayesinde tapan şahıs ve küçük adam; başında hançer bulunan

aslan, üst tarafta insan başlı boğa (bizon-adam). Tanrının arkasında kısa elbiseli adam. Hilâlli kurs ve noktalar.

ÖZGÜÇ, 1968_a; s.13, 30, Lev. XXIV, Fig.A.

Lev.LI,a

Env.No: Kt. o/k 201

Bulla üzerinde, silindir mühür baskısı.

Dağ koyunu üzerinde bir tanrıçaya yaklaşan bir boğa üzerinde bir Hava Tanrısı, sularla bir boğa-adam.

ÖZGÜÇ, 1989; s.392. Pls.98-99. 2. 82-83, 5, 106-107.2.

Lev.LI,b

Env.No: Kt. a/k 456

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı

Aslan üzerinde şiltede oturan ve sağ elinde kadeh tutan tanrının huzurunda; Koruyucu Tanrı, ikinci Koruyucu Tanrının getirdiği tapan şahıs; baş aşağı maymun, balık, elindeki vazodan sular taşan boğa-adam.

ÖZGÜÇ, 1953; s.105, 238, Lev. LXII, Res.711.; ÖZGÜÇ, 1965; s.20, 40, Lev.XVIII-53.

Lev.LI, c

Env.No: Kt. j/k 395

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Heraldik aslan çiftinin üzerinde, sırtı konili bir insan elli boğanın huzurunda; Koruyucu Tanrı; vazosundan sular taşan diz çökmüş boğa-adam, aslan yenen boğa-adam.

ÖZGÜÇ, 1965; s.20, 38, Lev.XII-35.

Lev.LII,a

Env.No: Kt. b/k 66; c/k 984.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan sağ elinde kadeh tutan tanrının huzurunda; Koruyucu Tanrı, tapan küçük şahıs baş aşağı aslanı mızraklıyon boğa-adam.

ÖZGÜÇ, 1965; s.29, 40, Lev.XXVI-78.

Lev.LII,b

Env.No: Kt. a/k 305; c/k 981

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Diz çökmüş, sağ elinde kartal, sol omuzunda eğri silah tutan Av Tanrısının yanında sfenks, ceylân, aslan, kuş ve sığır; aslan yenen boğa-adam; boğa üstünde, sağ omuzunda balta, sol elinde boğanın yularını tutan Hava Tanrısı.

ÖZGÜÇ, 1965; s.29, 41, Lev.XXI-63.

Lev.LII, c

Env.No: Kt. a/k 1265

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, sağ elinde kadeh tutan tanrıya tanrı himayesinde, ibrik getiren insan; aslan yenen boğa-adam, sol eliyle bir antilobu boğazından yakalayan boğa-adam; maymun, kuş, iksir kabı, hilâlli kurs.

ÖZGÜÇ, 1965; s.29, 41, Lev.XX-61.

Lev.LIII, a

Env.No: Kt. c/k 838

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Önde tapanı elinden tutmuş götüren "Lama", bunların arkasında bir başka "Lama", bir maymun ve boğa-adamın elinde küçük dört ayaklı bir hayvan (antilop) tasvir edilmiştir. Baskıda iki sıra halinde yazıt.

ÖZGÜÇ, 1989; s.387, Pls.72-73, 4.

Lev.LIII, b

Env.No: Kt. g/k 174

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Boğa-adamların bulunduğu sahnede; İki boğa-adamın yukarı kaldırdıkları iki kenarı aslan başı biçimindeki kayığın içinde duran, sırtı konili, iki insan kollu boğanın huzurunda; sağ omuzunda sap delikli balta, sol eliyle yay tutan ve aslan üstünde duran Savaş tanrısı, Tanrının arkasında altı, önünde iki nokta, diz çökmüş küçük bir adam,

içinde kamışlar çıkan bardağı Savaş Tanrısına sunuyor. Boğanın önünde, üstünde çanaklar ve kol bulunan, boğa ayaklı sunak.

ÖZGÜÇ, 1965; s.29, 39, Lev.XIII-39.

Lev.LIII, c

Env.No: Kt. j/k 403

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Boğa-adamlarla ilgili sahnede; iki çömelmiş boğa-adamın yukarı kaldırdıkları iki kenarı aslan başı biçimindeki kayığın içinde duran, sırtı konili, iki insan kollu boğanın huzurunda, sağ omuzunda sap delikli balta, sol eliyle yay tutan ve aslan üstünde duran Savaş tanrısı, tanrının arkasında altı, önünde iki nokta, diz çökmüş küçük bir adam, İçinden kamışlar çıkan bardağı Savaş tanrısına sunuyor. Boğanın önünde, üstünde çanaklar ve kol bulunan boğa ayaklı sunak.

ÖZGÜÇ, 1965; s.29, 39, Lev.XIII-38.

Lev.LIV, a

Env.No: Kt. f/k 180

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

İki sahne. Birincisi: Oturan sağ elinde kadeh ve hydriadan çıkan kamışı, sol omuzunda sap delikli baltayı tutan Savaş Tanrısının huzurunda: İri bir ibrik sunan tanrı kıyafetli şahıs. Hilâlli kurs, hydria yanında meyvelik sunak, kuş, balık, ceylan, hayvan başları. İkinci sahne: Gaga ağzılı bir testi, tutan maymunun iki yanında iki boğa-adamın kaldırdığı bir tabla içinde iki kollu, sırtı konili boğa ve onun huzurunda Koruyucu Tanrı. boğanın önündeki sunağın üstünde iki çanak, iki kol; altında sığır başı ve sırt üstü yatmış aslan. Koruyucu tanrının sol ayağının altında keçi-balık, boğanın arkasında aslanı yenen çıplak kahraman.

ÖZGÜÇ, 1965; s.29, 39, Lev.XIV-40.

Lev.LIV, b

Env.No Kt. n/k 1717

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Sağ elinde bir kuş olan oturan tanrı önünde iki boğa-adam, bir standart ve her biri asalı, bir çıplak kahraman, hayvan başları, hilâlli disk, insan başı, iki sıra halinde yazıt.

ÖZGÜÇ, 1989; s.391, Pl.102-103,3; 78-79,3.

Lev.LIV, c

Env.No: Kt. s/k 77

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Bir tapan ve "Lama" oturan tanrıya yaklaşmakta, solda heraldik çapraz şekilde bir çift hayvan, standart tutan bir boğa-adam.

ÖZGÜÇ, 1989; s.393, Pl.82-83, 94-95,4.

Lev.LV, a

Env.No: Kt. 86/k 158.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Omuzlarından alev çıkan tanrı, elinde sihala tasvir edilmiş (Şamaş), tanrıya soldan bir tanrı rehberliğinde yaklaşan iki tapan. Şamaş'ın arkasında standart ile bir boğa-adam, bir küçük adam, noktalar. Önde; iksir kabı, vazo.

ÖZGÜÇ, 1989; s.383, Pl.100-101,5.

Lev.LV, b

Env.No: Kt. j/k 518

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan; sol elinde kadeh tutan, ve arkasında Koruyucu Tanrı bulunan Savaş Tanrısının huzurunda; hilâlli kurslu alemleri taşıyan çift boğa-adam. Alemin iki tarafında yıldızlar ve balıklar; Kitabenin iki satırı arasında sağ elinde antilop, sol elinde gaga ağızlı testi tutan tanrı İki sıra yazıt. Yazıtta:

KISIB I-ku-pi-[a]

DUMU A-ta-ta

ÖZGÜÇ, 1965; s.40, Lev.XIX-57.

Lev.LV, c

Env.No: Kt. b/k 272

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Şilteli tahtta oturan tanrının huzurunda, Koruyucu Tanrı; tepesi maymunlu alemleri taşıyan tanrı, sağ omuzunda balta taşıyan tanrı, aslan üstünde, elindeki vazodan sular

taşan çıplak kahraman, mızrağını bir antilobun boynuzuna dokunduran boğa-adam, balık, hayvan ve hayvan başları, Baş Tanrının önünde ev şeklinde bir kaide üstünde duran vazo, onunla bitişik iksir kabı.

ÖZGÜÇ, 1965; s.40.41, Lev.XX-59.

Lev.LVI, a

Env.No: Kt. c/k 833, 835-837.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Aslan üzerinde oturan bir tanrı, tanrının arkasında yatay merdiven şeklinde bir şeyin üzerinde boğa-altar, altında, belli olmayan bir figür, tanrı ayağını insan-başlı boğaya benzer birşeyin üzerine basıyor, elinde uzun testere şeklinde bir obje, maymun, elinde mızrak tutan boğa-adam.

ÖZGÜÇ, 1989; s.387, Pls.100-101.6

Lev.LVI, b

Env.No: Kt. a/k 423.

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan, elinde ayaklı iri bir kadeh tutan ve keçi-balığa basan "Ea"nın huzurunda, küçük Koruyucu Tanrı, elindeki vazodan sular taşan boğa-adam, elinde yaba bulunan boğa-adam, sağ elinde hançer, sol omuzunda sap delikli balta tutan Savaş Tanrısı.

ÖZGÜÇ, 1965; s.40, Lev.XVIII-54.

Lev.LVI, c

Env.No: Kt. a/k 304

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Oturan tanrının karşısında ayakta duran tanrı, sağ yular, sol elinde testere tutmakta, oturan tanrıya adım atar şekilde, boğa-adam, bir antilop, bir küçük adam, dikdörtgen bir set üzerinde boğa, bir çıplak tanrıça ve Suriyeli kadın, dikdörtgen setin altında iki küçük figür.

ÖZGÜÇ, 1989; s.383; Pls.100-101,3.

Lev.LVII, a

Env.No: Kültepe (44a "Hrozny")

Zarf üzerinde silindir mühür baskısı.

Mühür iki sahne halinde sağdaki sahnede yüksekçe bir platform üzerinde tahta oturan sakallı elinde kadeh tutan tanrı önünde bir ricacı, arada küçük adam, ricacının arkasında bir "Lama" ricacı ile "Lama" arasında şaha kalkmış bir aslan, soldaki sahnede dağ üzerinde basan elinde testere bulunan Tanrı Şamaş, önünde tapan arkada yarısı silik bir küçük adam, üstte küçük bir boğa adam, hilâlli disk iksir kabı, vazo.

HROZNY, 1952; Pl.LXXI. Ka.44a.

Lev.LVII, b

Env.No: Aydın'dan satın alınma, Louvre, (AO 1180)

Silindir damga mühür. (Hematit)

Mührün baş ve kulbun bir sısmı kırk. Kulbu sekiz satırlı, yüksek silindir gövdeli yuvarlak mühür yüzlüdür.

Silindir yüzünde; üstte ikili saç örgüsü bandı altta birbirine bağlı çift helozonlarla çevrilmiş band yer alır. Üç konu işlenmiştir.

a) Oturan tanrıya tapma sahnesi; Ayakları hayvan bacağı şeklinde olan yüksek arkalı bir tahta oturan Tanrı Ea, uzun piliseli elbise giymiştir. Başında bir başlık vardır. Sol elinde uçları kıvrık üçlü nesne tutmakta olup sağ elini yukarı kaldırmıştır. Önünde geniş bir platform üstünde dik duran iki aslan ön ayakları ile başları üstünde bir tablayı tutmaktalar. Tablanın üzerinde kuş diğer hediyeler bulunmakta. Tanrıya doğru ilerliyen üç şahsı iki yüzlü tanrı Isumu takdim etmektedir. Isumu'ya doğru ilerliyen birinci şahsı tek boynuzlu tepesi çivi gibi sivri başlıklı ve uzun piliseli elbiselidir. Bir eli selam jestinde yukarı kaldırmakta diğer eliyle mızrak ve litus tutmakta ikinci şahsı tek boynuzlu tepesi çivi gibi sivri başlıklı ve uzun piliseli elbiselidir. Bir elini selam jestinde yukarı kaldırmakta diğer eliyle mızrak ve litus tutmakta. İkinci şahsı öndeki figür gibi oda mızrak ve litus tutar. En arkadaki şahsı kısa etekli sivri başlıklıdır. Bir elini selam jestinde kaldırmış diğer elinde mızrak ve litus tutmaktadır.

b) Bu grubun yanında sağa doğru dönmüş olan sakalsız bir tanrı, piliseli bir elbise giymiştir. Bir elinde içerisinden sular çıkan vazo tutmaktadır. Başının sağında üstte bir hilalli kurs bulunmaktadır. Önünde sular arasında yüzen çıplak bir figür mevcuttur.

c) Çıplak figürün arkasında oturan bir tanrıça vücutlu iki karışık varlığın arasında oturan bir tanrıça tasvir edilmiştir. Başında yıldızlı tacı olan tanrıça. Tahtında oturan tanrı ile kuş başlı adamın arasında tanrının omuzu hizasında bir balta durmaktadır.

Damga yüzü: Hitit hiyeroglif işaretleri orta alanda yer alır.

ALEXANDER, 1978; s.143 vd.Pl.Ib, IIb, IIIb.

Lev.LVII, c

Env.No: Boğazköy çevresinden bulunmuş. Berlin Vordera-siatischen Museum (VA 3837)

Silindir damga mühür (hematit).

Başı kırık, 8 satırlı konik kulba sahip. Silindir gövdesi dış bükey olarak sekiz bölüme ayrılmıştır. Mühür yüzü sekiz dilimlidir.

Yan yüz: Her yüzde yer alan birer figür karşısında bulunan yüzdeki figürlerle ilgili olarak işlenmiştir. (1-8, 2-3, 4-5, 6-7)

1. Elinde üç dallı bir sembol tutan oturan sakallı bir tanrı. Bu figürün önünde 8 nolu yüzde kuş başlı kanatlı bir demon. 2. nolu figürde oturan tanrıçaya tapan şahıs. 3. Oturan elinde bir yıldız tutan tanrıça. 4. İki yüzlü tanrı. 5. Uzun elbiseli bir şahıs, bir elinde başı üzerinde bir kap tutmakta. 6. Oturan tanrıçaya tapan şahıs. 7. Tahtında oturan tanrıça

Damga yüzü: Üç kısma ayrılmış. Dış kısımda hayvan başları. Orta kısımda saç örgüsü çemberi. İç kısımda uzun kulaklı bir hayvan kafası ve hiyeroglif işaretleri yer almakta.

BEOHMER & GÜTERBOCK 1987; s.39 vd. Abb. 24 a-c.

Lev.LVIII, a

Env.No: Satın alma. British Museum (BM 2251)

Çekiç başlı mühür. (Hematit)

Çekiç başı kırık. Kaidesi çok keşilidir ancak 4 tasvir yüzü vardır.

a) Üç dik çizgi ile bölünmüş yüzde solda ilmek bandı sağda ikili helezon yer almakta.

b) Diz çökmüş iki kuş adam tasviri mevcuttur. Ortada bulunan iki kulplu vazoyu elleri ile tutmaktalar. Kuş başları d. yüzündeki kuş başı gibi sorguçludur. Tek kanatları tasvir edilmiştir. Kısa eteklidirler. İkisi arasında bir üçgen yer almaktadır.

c) Yatay bir çizgi ile ikiye bölünmüş yüzde üstte ilmek altta çift helezon görülmektedir.

d) İsumu huzurunda libasyon yapan kuş-adam tasvir edilmiştir.

e) Kaide; 8 köşelidir. Ortada saç örgüsü bandının oluşturduğu çevre bandı içinde hiyeroglif işaretleri yer almaktadır.

ALEXANDER, 1978; S.173-174, Pl.IV, Fig.7.

Lev.LVIII, b

Env.No: Dresden Museum (ZV 1769)

Hematit (düğme mühür)

Üç bant halinde yapılmıştır. Elinde kuş bulunan ve "X" biçimli bir sehba üzerinde ouran tanrı karşısında ona libasyon yapan kuş adam arkada tapan, kanatlı güneş kurslu alemler yücelten boğa adamlar, tapan, oturan tanrı, karşısında iki tapan, kutsal ağaç, iki mızrak ve hiyeroglif işaretler dış bantta. Orta bantta; Ankh motifleri arasında rozetler ve üçgen işaretler. İçte; hiyeroglif işaretler.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.57, Abb.43

Lev.LVIII, c

Env.No: Tarsus'dan satın alma. Oxford Ashmolean Museum (1889.318)

Çekiç başlı küp kaideli damga mühür (hematit).

Çekiç başlı, kulbu altı satırlı, dikdörtgen prizma (küb) kaideli

a) Damga yüzü: Ortada dikdörtgen bir alan içinde sahneyi çevreleyen saç örgüsü ve ilmek bandı. İle merkezde bir tapma sahnesi. Sol elinde sembol tutan uzun saçlı oturan tanrıçaya doğru ilerleyen bir figür. Arada altar ve fırtına tanrısı sembolü.

b) Oturan tanrıçaya yapılan libasyon sahnesi. Bir tahtta oturan üzerinde kanatlı güneş kursu bulunan tanrıça karşısında ona libasyon yapan kuş başlı adam. Arada altar. Fırtına tanrısının "W" işareti ve her iki yanında iki ankh motifi üzerinde üçgenler yer alır.

c) Sağ elinde bir hayvanı tutan, oturan tanrıçaya doğru ilerleyen bir figür ve aralarında ankh ve üçgen motifi.

d) Oturan elinde kuş ve tavşan tutan bir tanrı önünde altar üstte ankh işareti.

e) Oturan elinde üçlü şimşek sembolü ve sembol üzerinde kuş. Oturan tanrıçanın karşısında boynuzlu başlık giymiş ona tapan ve elinde çift mızrak bulunan tanrı.

ALEXANDER, 1978; s.175-178, Pl.V, Fig.9 a-e.

Lev.LVIII, d

Env.No:

Alaca Höyük, dörtgen prizma şeklinde dört tasvir yüzü mühür.

Alt ve üstte merdiven şeklinde bantların yer aldığı ve yer yer silindiği dört yüzden birincisinde açılır kapanır bir taht üzerinde ve önünde sunak bulunan birtanrı,

ikinci yüzünde kanatlı aslan, önünde sunak bulunan oturan tanrı ve en son tasvir yüzünde kuş başlı insan vücutlu yaratık.

ÖZGÜÇ, 1993; s.485, pl.83, 2a-2e

Lev.LIX, a

Env.No: Boğazköy, Büyükkale (209/a).

Damga mühür baskısı.

İç içe iki tasvir bandı. Ortada kuş adam ve hiyeroglif işaretler. Dış bantta oturan tanrıçaya tapan iki şahısa tapan ve ona sunuda bulunan iki şahıs, ve av sahnesi. İki firiz arasında saç örgüsü bandı.

BERAN, 1967; s.30, Nr.135, Taf.10 ve III.

Lev.LIX, b

Env.No: Boğazköy, Büyükkale (6/0).

Damga mühür baskısı.

İki iç içe tasvir bandı. Ortada hiyeroglif işaretler. Dış bantta, hayat ağacı yanında iki sfenks, grifon, antilop, boğa, aslan tasvir edilmiştir.

BERAN, 1967; s.29, Nr.129, Taf.10 ve III.

Lev.LIX, c

Env.No: Boğazköy, Büyükkale (150/f)

Damga mühür baskısı.

İki iç içe tasvir bandı. Ortada hiyeroglif işaretler. Dış bantta, hayat ağacı yanında iki grifon, boğa aslan.

BERAN, 1967; s.29, Nr.130, Taf.10 ve III.

Lev.LX, a

Env.No: H.192

Damga mühür baskısı.

Orta alanda çift başlı kartal tasviri çevresinde kafes biçimli bantla çevrili damga mühür baskısı.

Matz, 1928; Taf. XXV, 25 (H.192)

Lev. LX, b

Env.No: Boğazköy, Aşağı Şehir (437/o)

Damga mühür. Serpantin

Üç yapraklı yonca kaideli, mühür yüzünde stilize yapılmış çift başlı kartal.

BERAN, 1967; s.21, Nr.38, Taf.IV

Lev. LX, c

Env.No: Boğazköy, Aşağı Şehir (218/o)

Damga mühür. Pişmiş Toprak.

Kurs kaideli damga mühür. Yuvarlak kaide içinde çift başlı kartal. Çift başlı kartal üzerinde hilal.

BERAN, 1967; s.21, Nr.39, Taf.IV

Lev.LXI, a

Env.No: Boğazköy, Aşağı Şehir (437/o)

Damga mühür. Serpantin

Yuvarlak kurs kaideli damga mühür yüzünde çift başlı kartal yarım üç çizgili saç örgüsü bandı ve kartalın sağında ve solunda iki işaret.

BERAN, 1967; s.21, Nr.40, Taf.IV

Lev.LXI, b

Env.No: Boğazköy J/19 plankaresi, (73/397)

Damga mühür baskısı.

Ortada hieroglif işaretlerin bulunduğu iki iç içe tasvir bandı. Dış bantta kutsal ağaç yanında iki sfenks motifi tasvir edilmiştir.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.58, No.150, Taf.XVI.

Lev.LXI, c

Env.No: Boğazköy, Büyükkale (170/g).

Damga mühür baskısı.

Ortada hiyeroglif işaretlerin bulunduğu iki iç içe tasvir bandı. Dış bantta hiyeroglif işaretler çift başlı kartallar.

BERAN, 1967; s.31, Nr.141, Taf.III.

Lev.LXII, a

Env.No: Boğazköy (724/f II)

Damga mühür baskısı.

Saç örgüsü bandı ile ayrılmış iki tasvir bandından ortadakinde hiyeroglif işaretler. Dış bantta, hayat ağacı yanında iki grifon.

BERAN, 1967; s.29, Nr.128, Taf.10 ve III.

Lev.LXII, b

Env.No: Boğazköy, p/16 plankare (724/f I).

Damga mühür baskısı.

İç içe iki tasvir bandı. İç bantta hiyeroglif işaretler. Dış bantta ise hayat ağacı yanında karşılıklı grifonlar ve hayvan tasvirleri.

BERAN, 1967; s.29, Nr. 127, Taf.10 ve III.

Lev.LXII, c

Env.No: Boğazköy, Büyükkale (4/d).

Damga mühür baskısı.

İç içe iki tasvir bandı. İç bantta hiyeroglif işaretler. Dış bantta, çift başlı kartallar ve grifonlar.

BERAN, 1967; s.31, Nr.140, Taf.III

Lev.LXIII, a

Env.No: Boğazköy, I Numaralı Mabed, (404/z).

Yüzük mühür baskısı.

Altta ve üstte iki sıra çeşitli işaretlerle iki bant arasında solda ve sağda iki çift başlı kartal orta alanda hiyeroglif işaretleri, yıldızlar ve iki stilize kartal.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.76, No.247, Taf.XXX.

Lev.LXIII, b

Env.No: Boğazköy, J/20 plankare (311/q).

Damga mühür baskısı.

Baskı, altta bir çift başlı kartal ve hiyeroglif işaretlerden oluşur.

BOEHMER-GUTERBOCK, 1987; s.66, Taf.XXI.

Lev.LXIII, c

Env.No:

Damga mühür baskısı.

IV. Tuthalya'ya ait bir mühür baskısı. Baskıda hiyeroglif işaretlerle büyük kiral IV. Tuthalya'ya yazıtı ortasında tanrı ve onun üzerinde güneş kursu ve bu motifleri taşıyan ortada bir çift başlı kartal, kartalın sağında ve solunda çömelmiş iki aslan adam ver almaktadır

NEVE, 1992; s.56, Abb.159

Lev.LXIV, a

Env. No: Boğazköy, 351/n

Damga mühür baskılı bulla.

Alt kısmında çift başlı bir kartal tasviri ve üzerinde keçi başı. Hiyeroglif işaretlerden *tu-wa- r(a)-s(a)* okunmaktadır.

Bittel. 1957b; s. 47. Taf. 29. Nr. 17

Lev.LXIV, b

Env. No: Boğazköy (37.602)

Konikal bulla.

Çift başlı bir kartal üzerinde Hitit hiyeroglif yazıtı. Hiyeroglif yazıtta *Pu-ka-na* okunurken, takibinde bir kare işaret görülmektedir. Bundan dolayı bu işaret bir şahıs determinatifi değildir.

GOLDMAN, 1956; s.254, Pl. 408-57

Lev. LXIV, c

Env. No: 37.119

Bulla üzerinde silindir mühür baskısı.

Boğa üzerinde ayakta duran ve boğanın dizginlerini tutan bir tanrı; karşısında çift başlı kartal üzerinde ayakta duran sağ ayağını ileriye atmış şekilde ve sağ elini dua jestinde yukarı kaldırmış tanrı. İki figür arasında hiyeroglif işaretleri mevcuttur.

GOLDMAN, 1956; s.251, Pl. 407-42.

Lev.LXV, a

Env.No: Boğazköy (609/d).

Yüzük mühür baskısı.

Her isi tarafında çift başlı kartalla sınırlan-dırılmış geyik üzerinde av tanrısı karşısında tapan ve her iki tarafında antilop, hiyeroglif işaretler.

BITTEL-GUTERBOCK, 1935; s.42, Taf.28 4.

Lev.LXV, b

Env.No: Boğazköy (228/d).

Yüzük mühür baskısı.

Çok az kısmı korunmuş. Kenarda bir çift başlı kartal, karşısında geyik ve hiyeroglif işaretler.

BITTEL-GUTERBOCK, 1935; s.43, Taf.28 1a.

Lev.LXV, c

Env.No: Boğazköy, (62/006, 389/7-402/7, 689/z: a=400/7, b=401/z, c=402/7, d=393/7, e=62/006, f=389/7, g=392/7, h=394/7, i=390/7, k=391/7, l=396/7, m=398/7, n=395/7, o=397/7, p=339/7, q=699/7, "689/7")

Silindir mühür baskıları.

Baskıda sfenks üzerinde av tanrısı, çift başlı iki kartal üzerinde solda aslan sağda boğa kuş ve hiyeroglif işaretler.

BITTEL, 1975; s.59, Nr.22

Lev.LXVI, a

Env.No: Mışt. 75/160.

Kurs biçimli damga mühür.

İki yüzü tasvirli. Bir yüzünde kanatlı, ucu yılan başlı kuyruklu bir grifon var. Grifon bitki yemekte, tasviri çift şeritten oluşan daire çevrelemekte.

ÖZGÜÇ, 1978; s.117, Pl.52.

Lev.LXVI, b

Env.No: Boğazköy, 419/n

Bulla üzerinde yüzük mühür baskısı.

Yüzük mühür baskısı üzerinde; her iki başta grifon ve ortada bir geyik tasvir edilmiştir. Boşluklarda hiyeroglif işaretler vardır. İşaretlerden *Ru(wa)ndas* okunmaktadır. Alt ve üst kısımda Hitit hiyeroglif katip işareti çerçevelenmiştir.

BITTEL, 1957b; s. 49, Taf.30, Nr.36.

Lev.LXVI, c

Env.No: Ugarit, Dames Museum, (RS 17.28/76).

Silindir mühür baskısı.

İki dağ tanrısı üzerinde fırtına tanrısı karşısında aslan üzerinde üzerinde kanatlı güneş kursu bulunan Güneş Tanrısı, arkasında aslan adamı üzerinde Av Tanrısı. İki sıra halinde yazıt ve hiyeroglif işaretleri

GONNET, 1975; s.16, şek.44.

Lev.LXVI, d

Env.No: Meskéné-Emar (Msk. 75.9) env.2.1

Silindir mühür baskısı.

Ellerinde iki kuş tutan karşılıklı iki figür. Solda bulunan figür Av ya da Hayvanlar Hakimi Tanrı, sağda tanrı kiral ya da o da aynı özellikte bir tanrı. İki motifin ortasında hiyeroglif işaretler. Tanrı kiralın arkasında üstte grifon, altta aslan ve en altta kuş.

BEYER, 1982; s.67-68, Fig.13.

Lev.LXVII, a

Env.No: Ugarit, Dames Museum, (RS. 17.158)

Silindir mühür baskısı.

Boğa üzerinde fırtına tanrısı önünde ankh motifi üzerinde tapan, tanrının arkasında boğa adam üzerinde üzerinde kanatlı güneş kursu olan Güneş Tanrısı.

GONNET, 1975; s.16, şek.42.

Lev.LXVII, b

Env.No: 17/46

Damga mühür baskısı. Ugarit (Ras Şamra-Lazkiye). Şam Milli Müzesi.

Baskı Kargamış kralı İni-Teşup'un mühür baskısı. İki sıra çivi yazısı bant içerisinde ayakta duran tanrının sol eli üzerinde Hitit tanrısal başlıklı kanatlı sfenks.

SCHAEFFER, 1956; s.22

Lev.LXVII, c

Env. No:

Yüzük mühür. Konya civarından bulunmuş.

Mühürde; aslan ve insan başlı karışık varlığın üzerinde kanatlı bir tanrı yer alır. Bu ana figürün yanlarında iki aslan ve hiyeroglif işaretler.

HOGARTH, 1920; s.38, Pl. VII/195

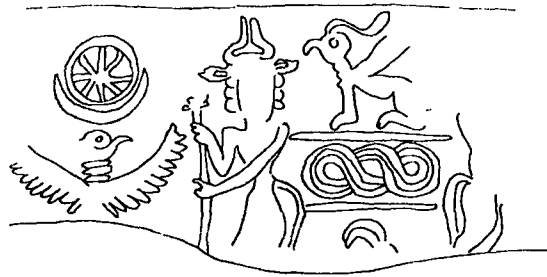
A

B

C

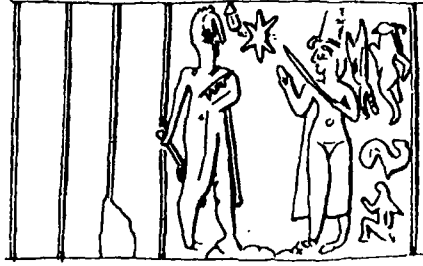
A

B

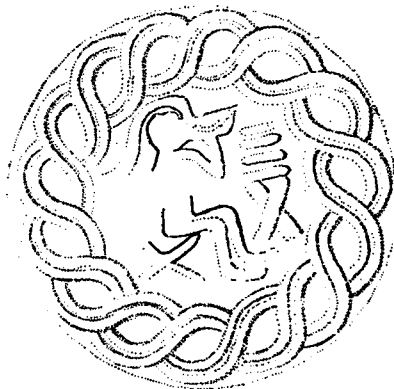
C

A

B

C

A

B

C

A

B

C

A

B

C

A

B

C

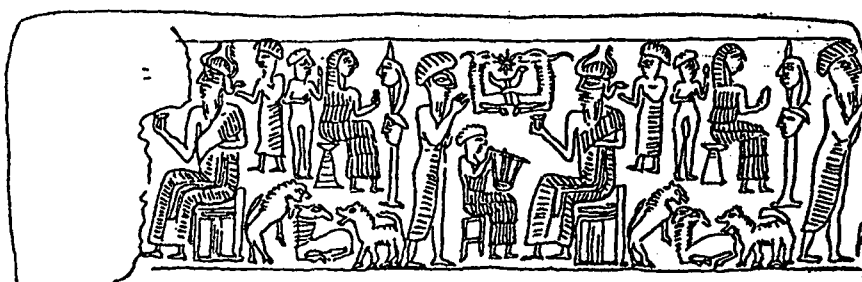
D

A

B

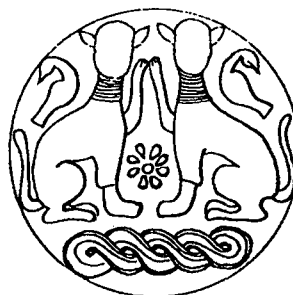
C

A

B

C

A

B

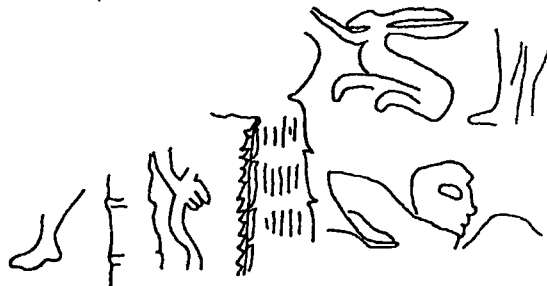
C

A

B

C

A

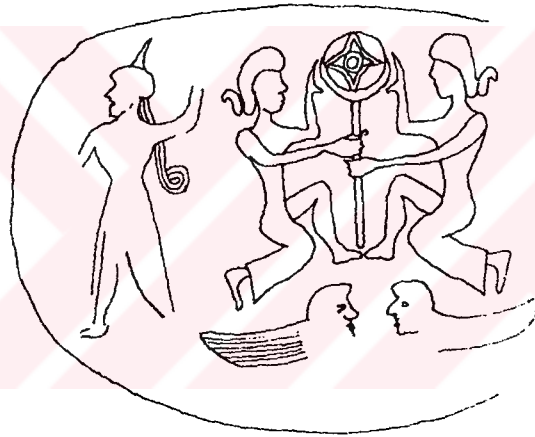
B

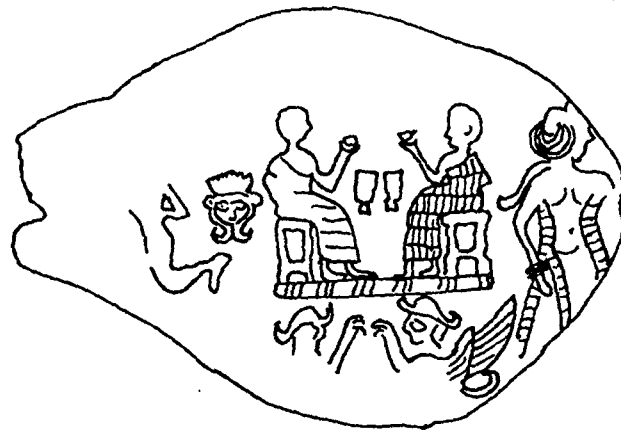
C

A

B

C

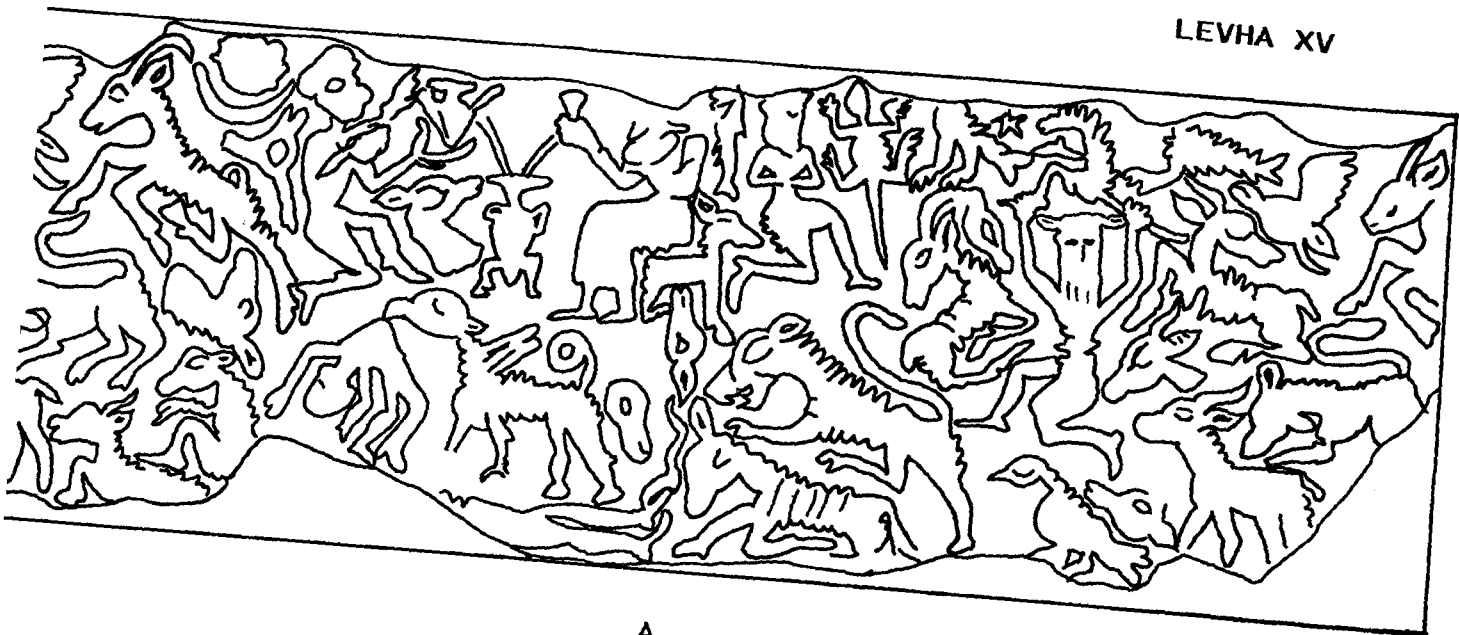
A

B

C

A

B

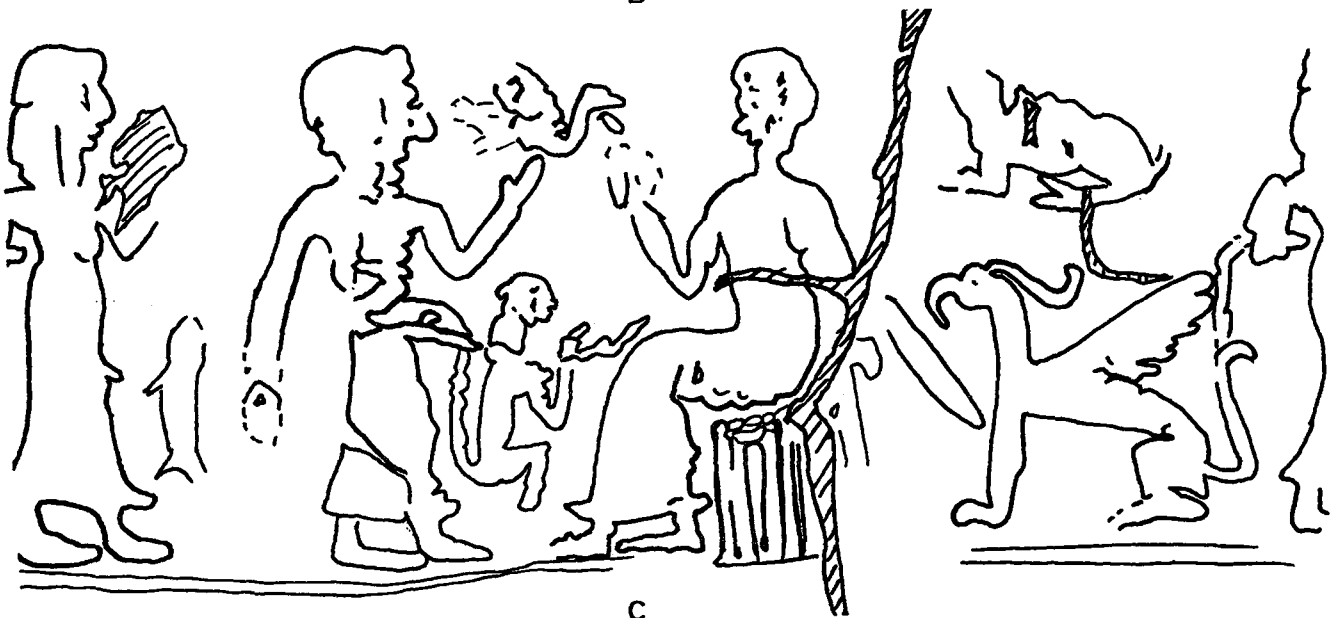
C

A

B

C

A

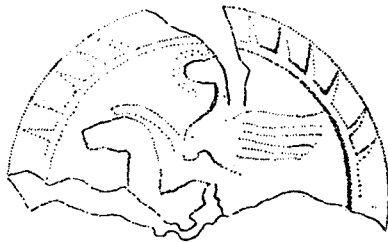
B

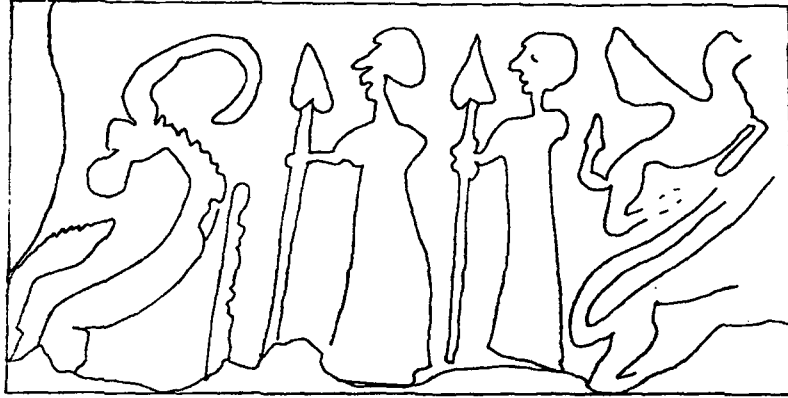
A

B

C

A

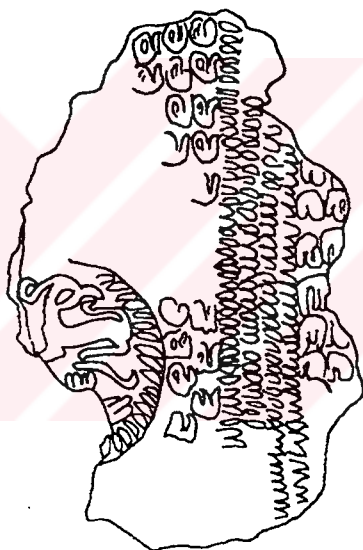
B

C

A

B

C

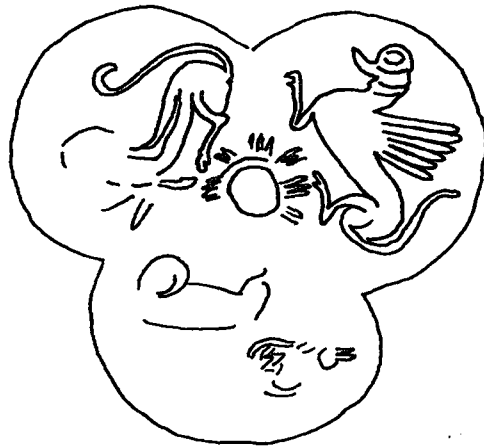
A

B

C

A

B

C

A

B

C

A

B

C

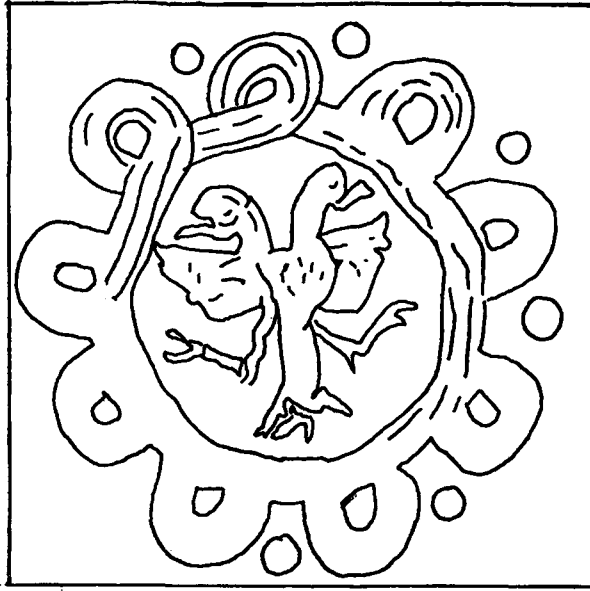
A

B

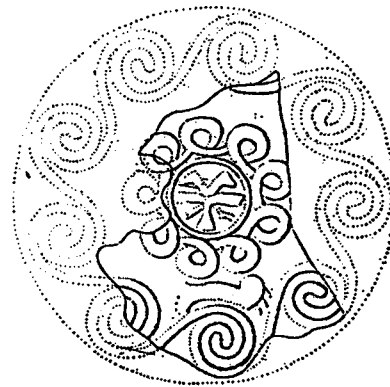
C

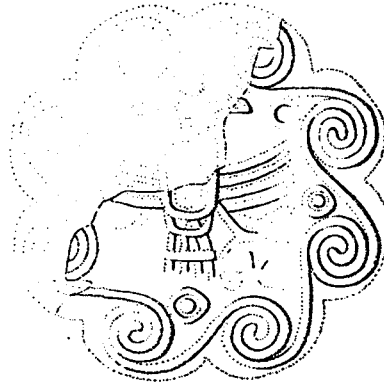
A

B

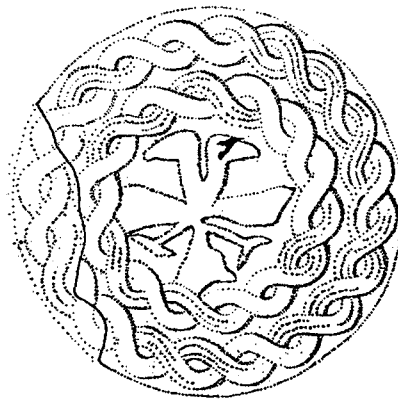
C

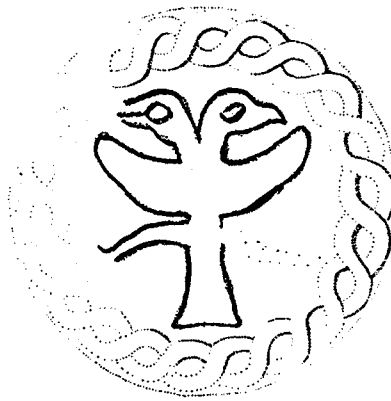
A

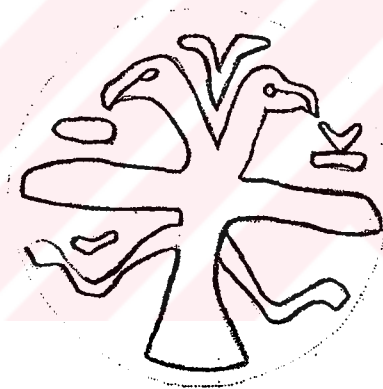
B

C

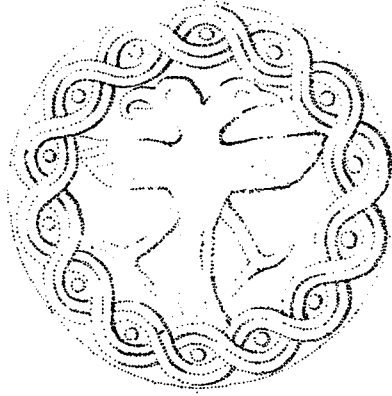
A

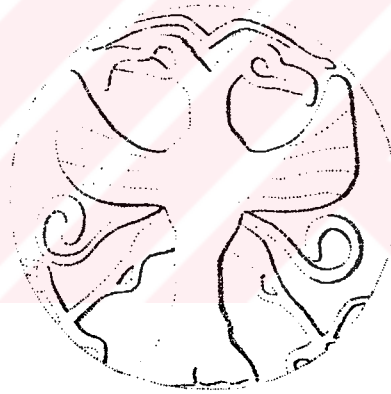
B

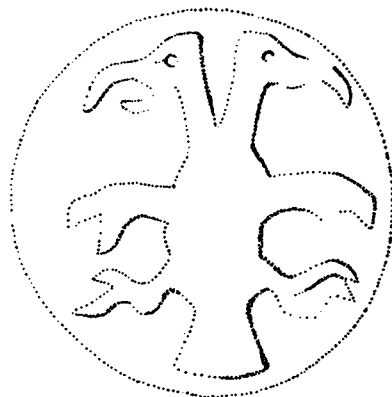
C

A

B

C

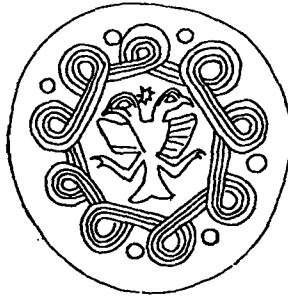
A

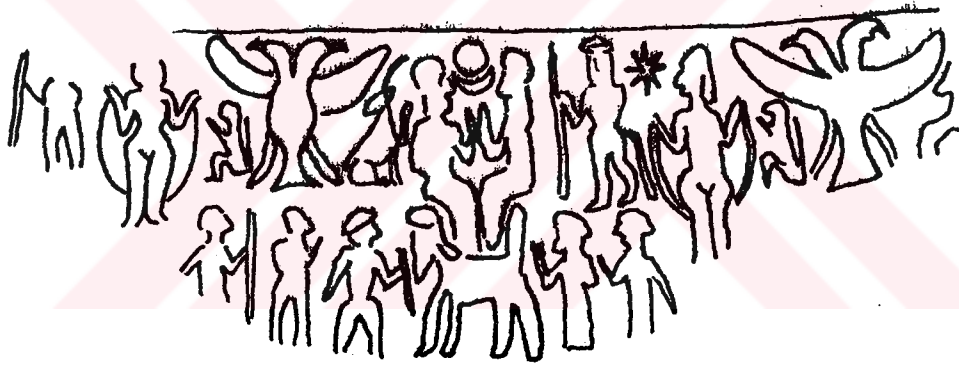
B

C

A

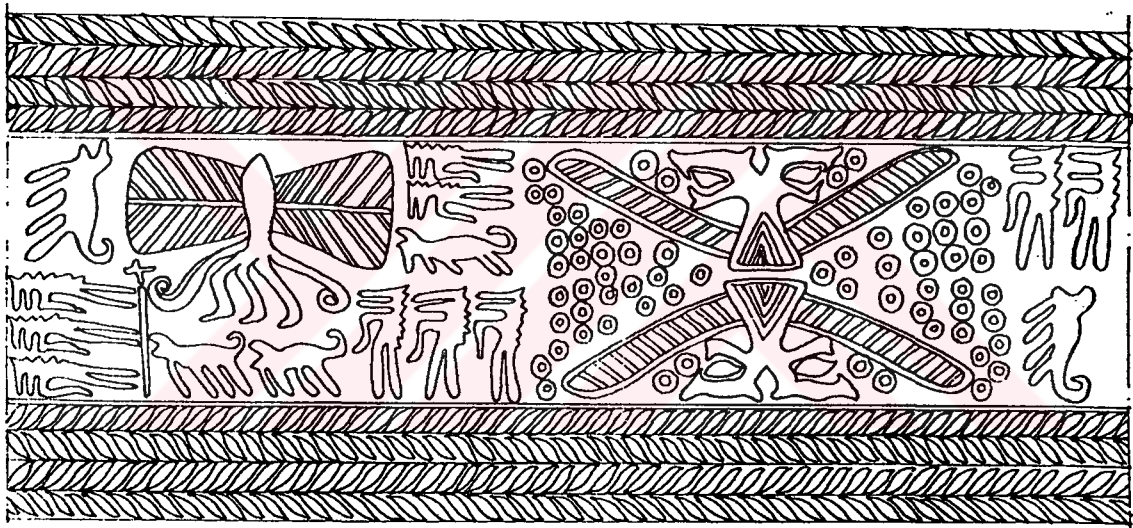
B

C

A

B

C

A

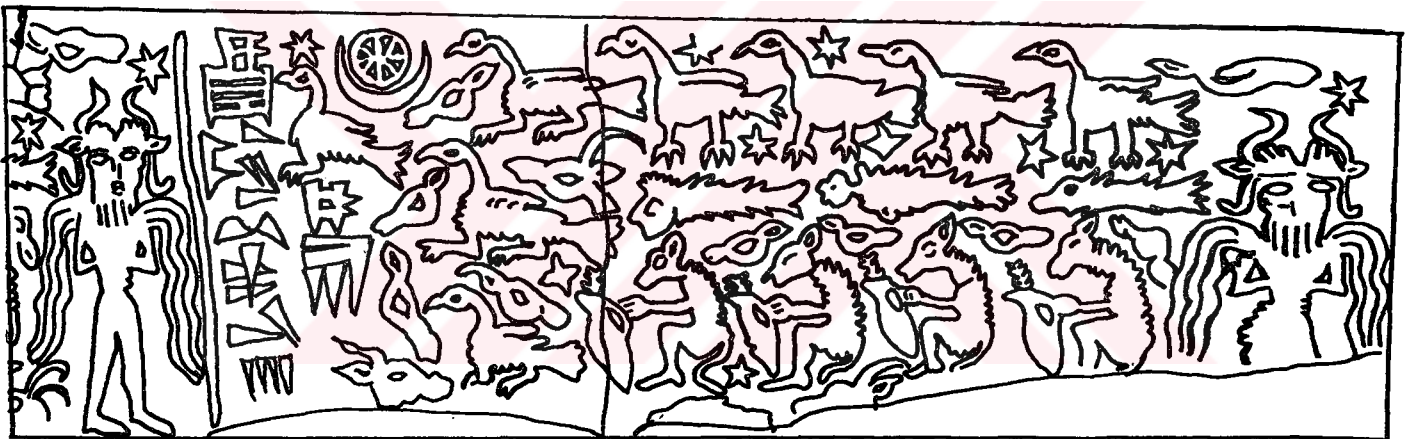
B

C

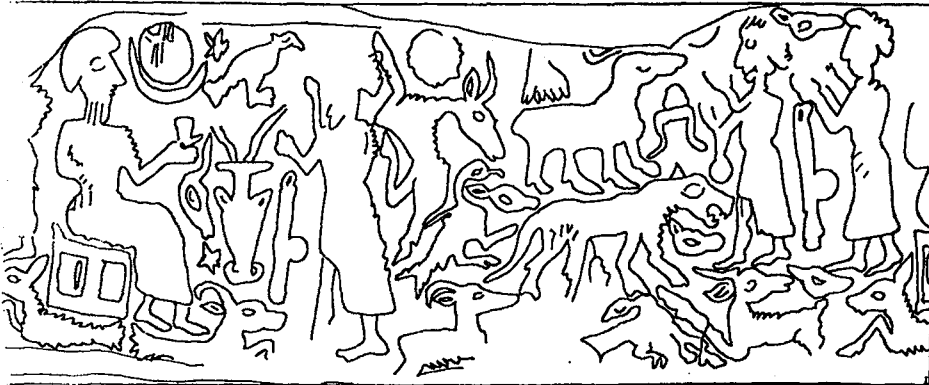
A

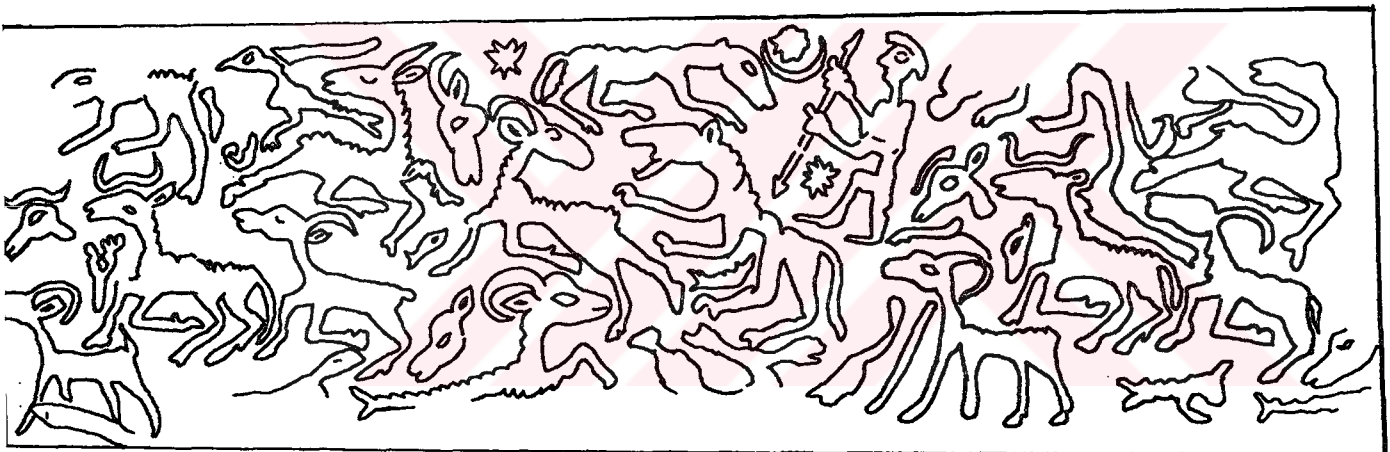
B

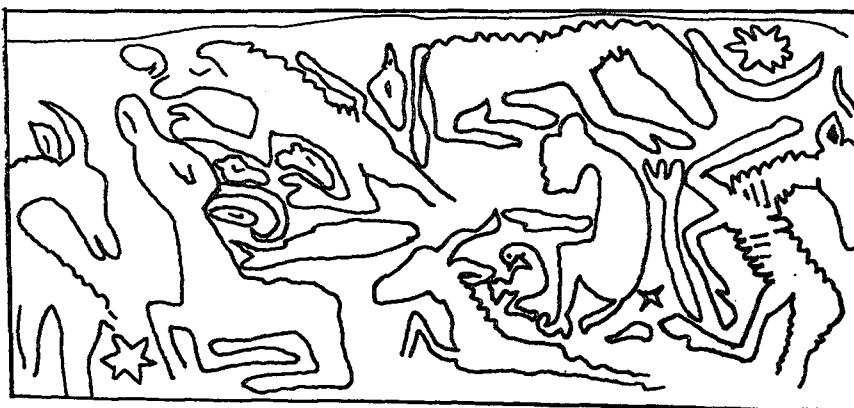
C

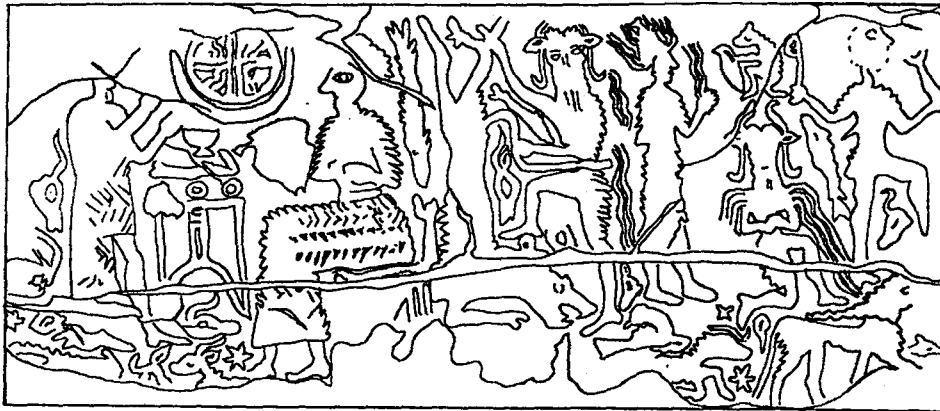
A

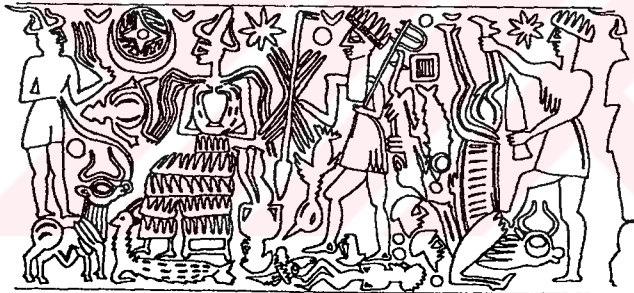
B

C

A

B

C

A

B

C

A

B

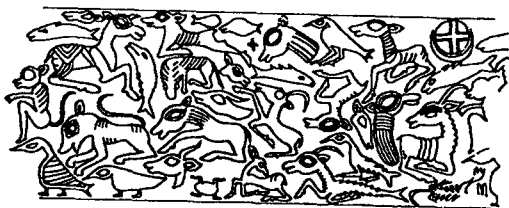
C

A

B

C

A

B

C

A

B

C

A

B

C

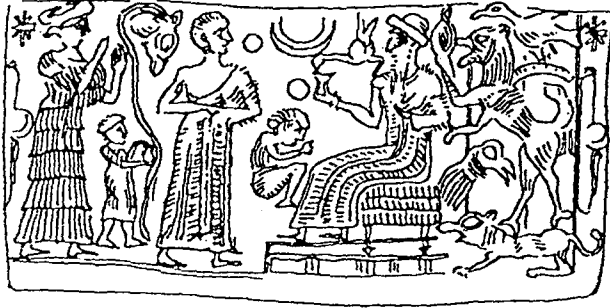
A

B

C

A

B

C

A

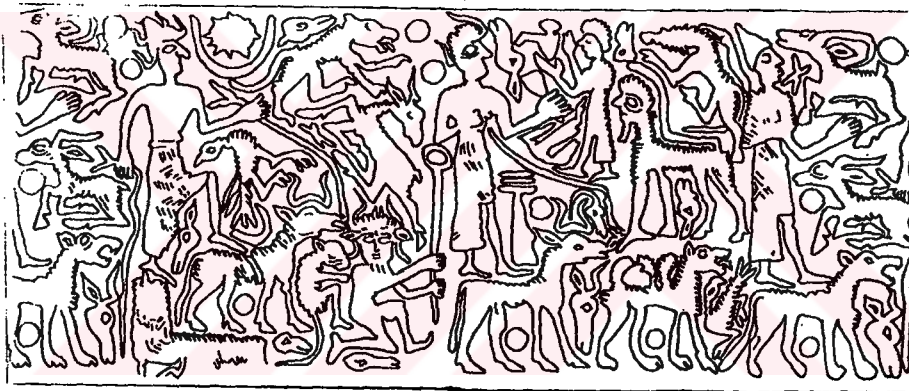
B

C

A

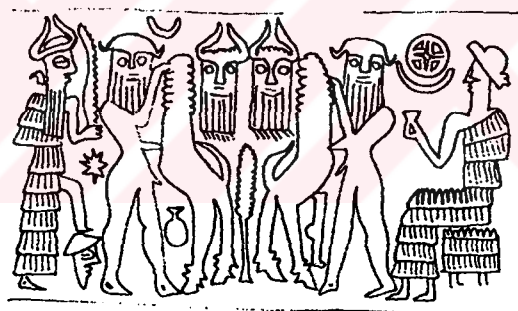
B

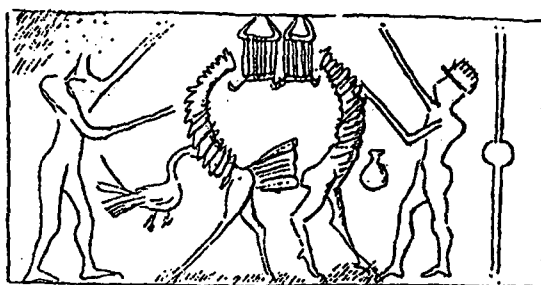
C

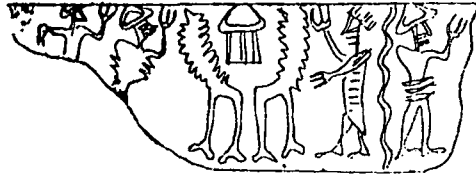
A

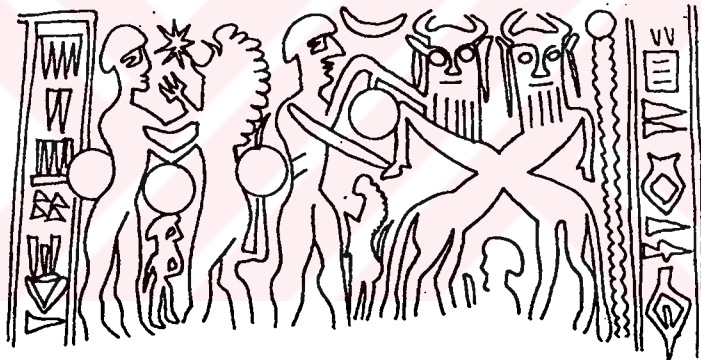
B

C

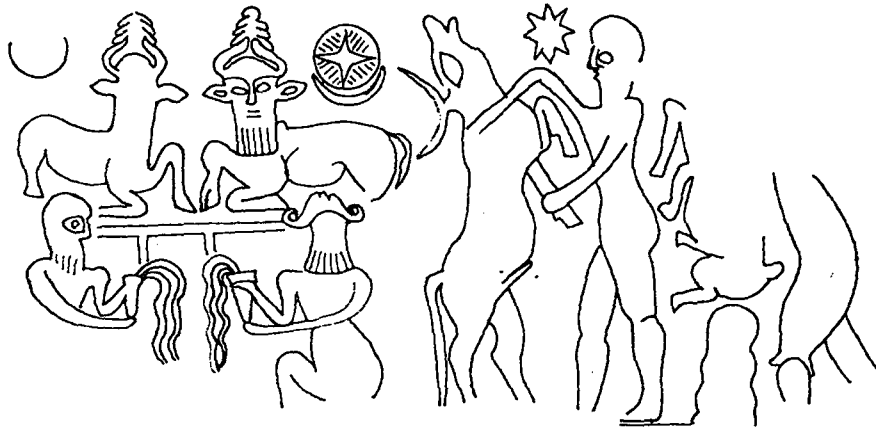
A

B

C

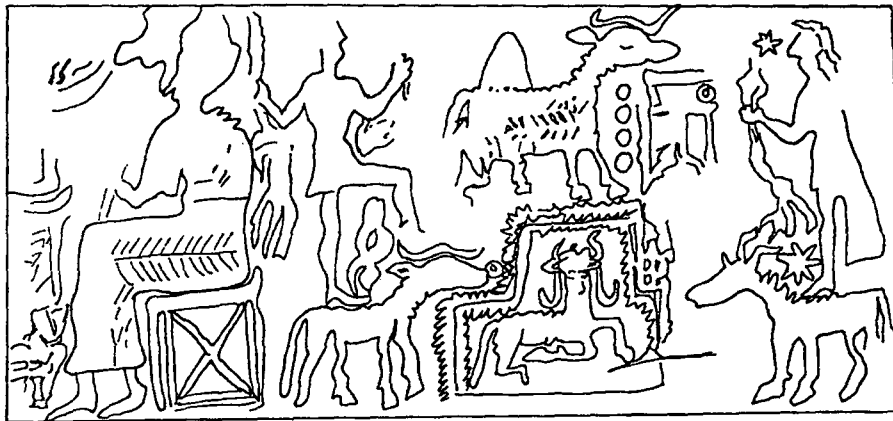
A

B

C

A

B

C

A

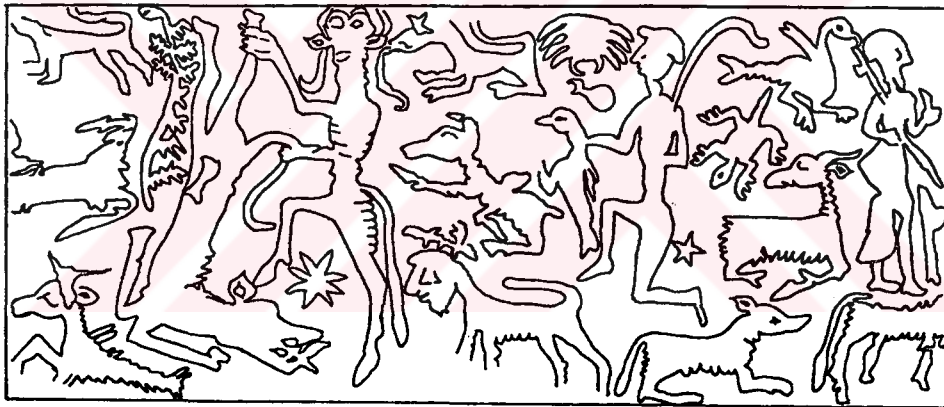
B

C

A

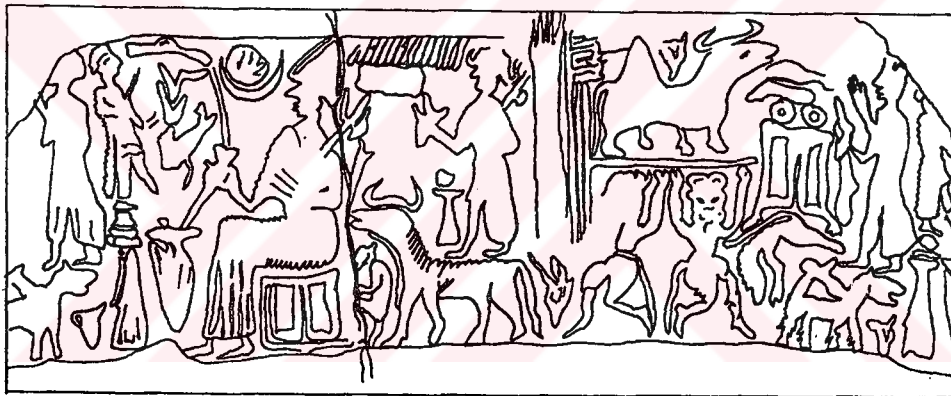
B

C

A

B

C

A

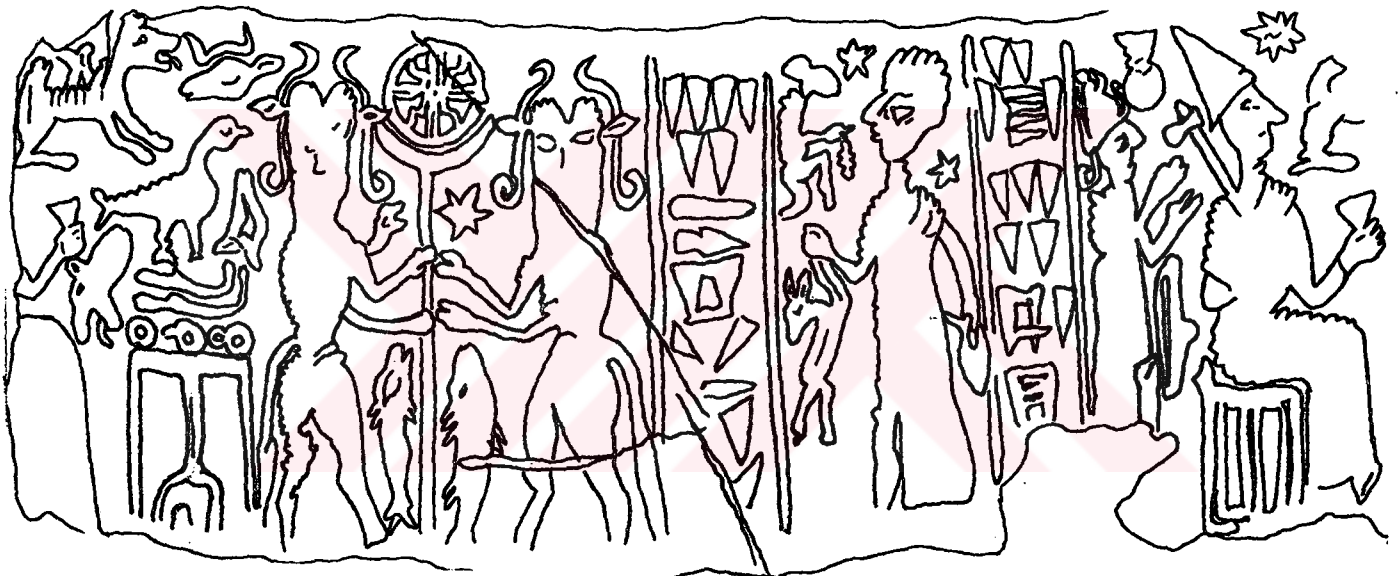
B

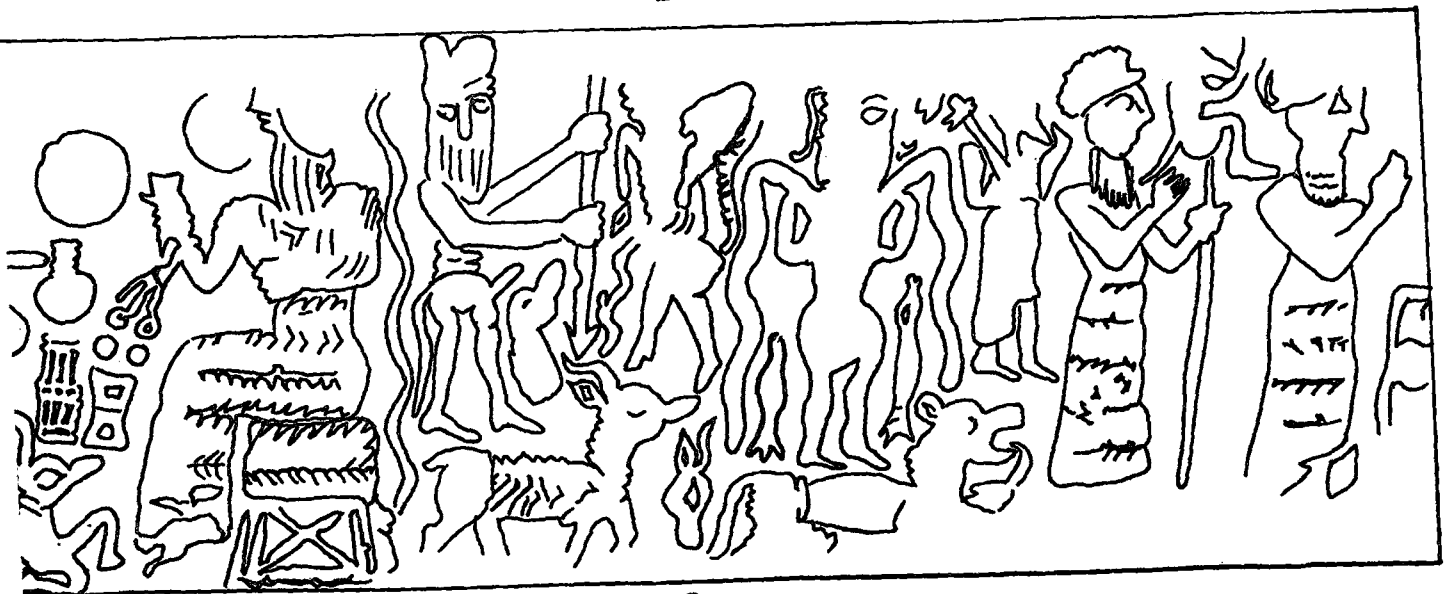
C

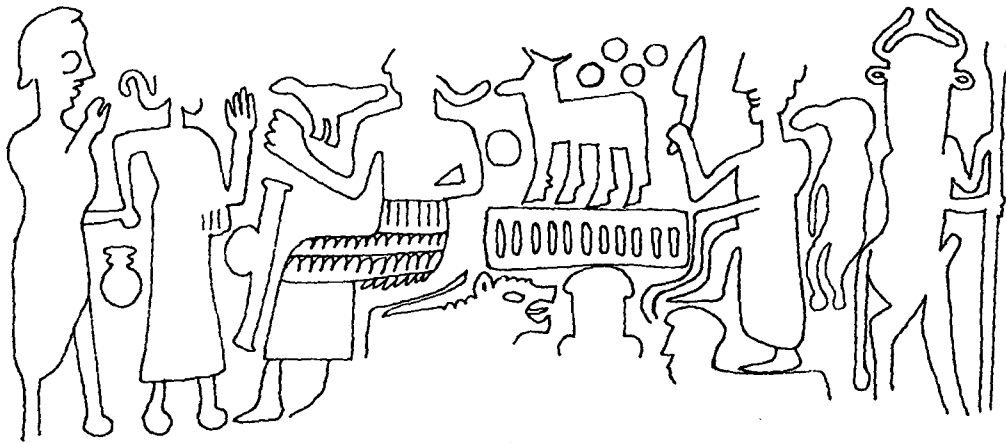
A

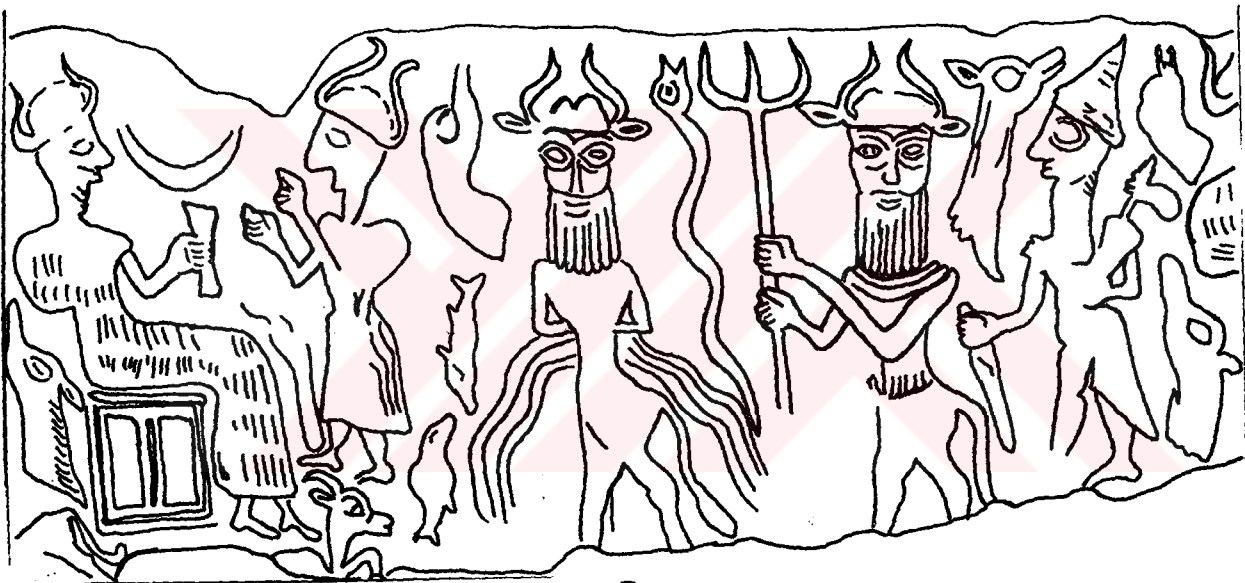
B

C

A

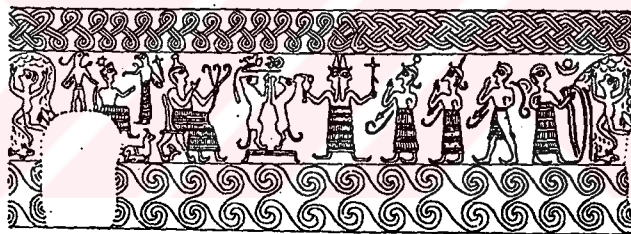
B

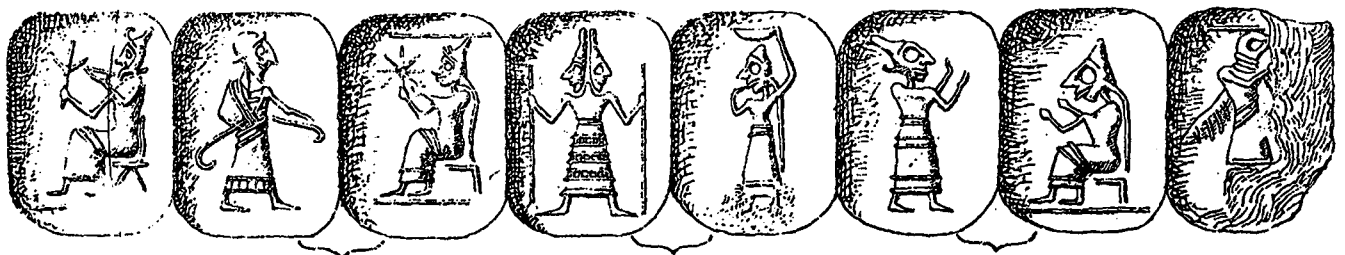
C

A

B

C

a

b

A

B

D

a

b

c

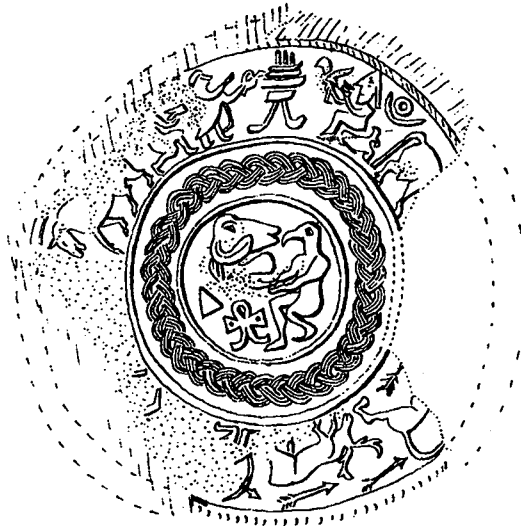

d

e

c

A

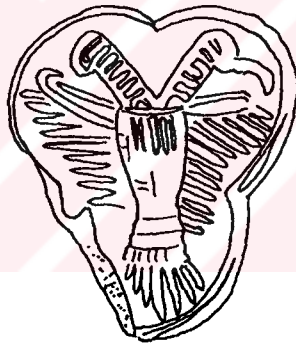
B

C

A

B

C

A

B

C

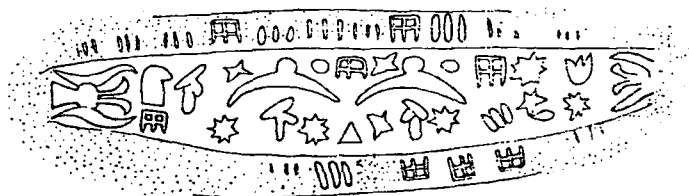
A

B

C

A

B

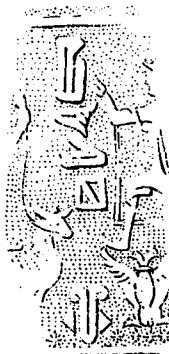
C

A

B

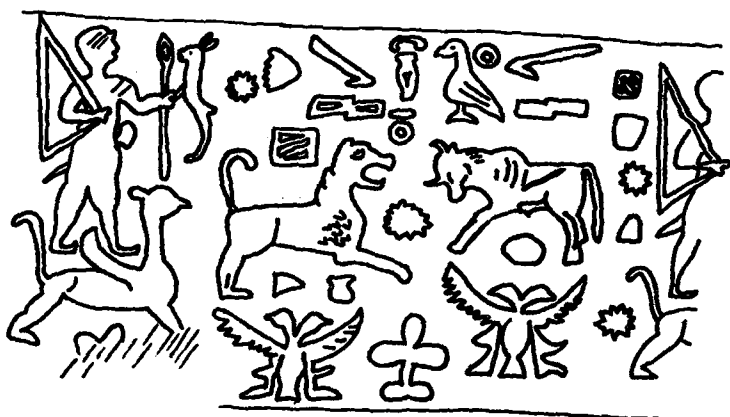
C

A

B

C

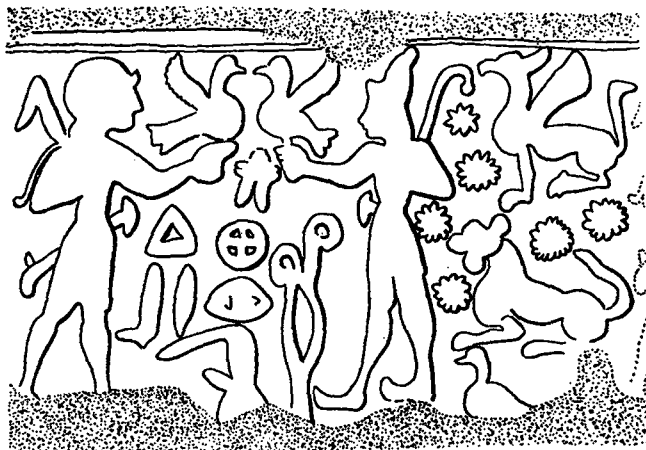
A

B

C

D

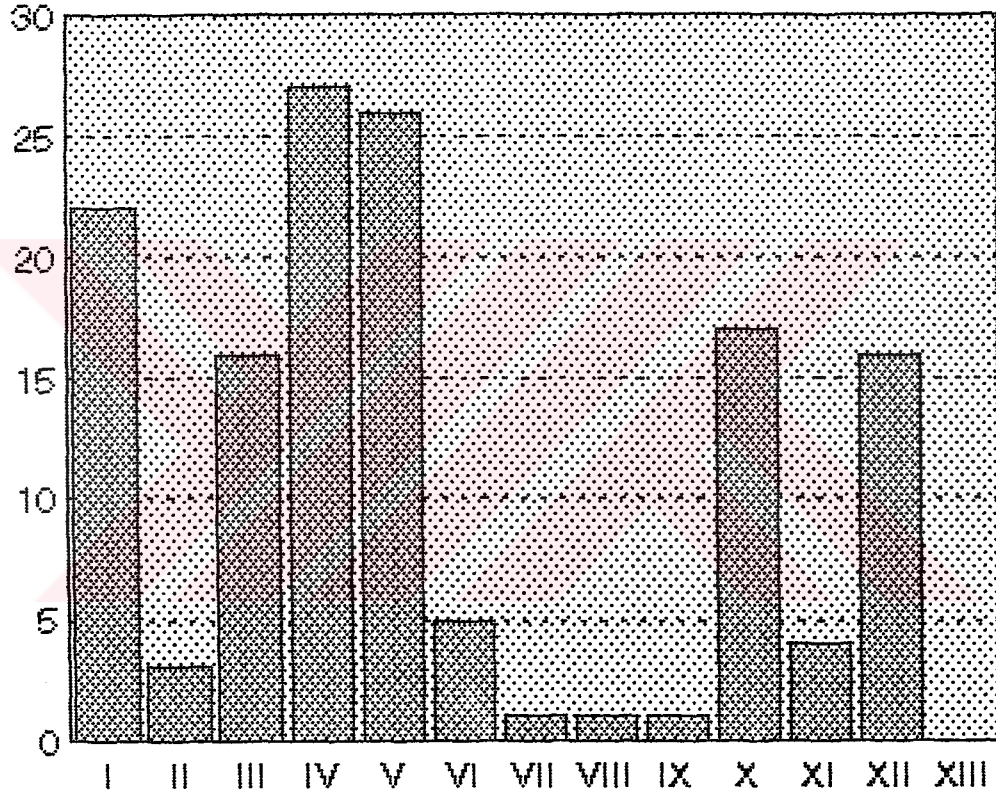
B

C

**Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda
Mühür ve Mühür Baskıları Üzerinde Bulunan
Karışık Varlıkların Oranı**

Bölüm Başlıklarına Göre.

■ ADET

Not : Boğa-adamların sayıca çokluğu nedeniyle yer verilmemiştir.